

Les polítiques de la llengua i la identitat a l'era «glocal»

ALBERT BASTARDAS I BOADA

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Institut d'Estudis Autònoms

**LES POLÍTIQUES DE LA LLENGUA I LA IDENTITAT
A L'ERA «GLOCAL»**

Col·lecció
Institut
d'Estudis
Autònoms **50**

LES POLÍTIQUES DE LA LLENGUA I LA IDENTITAT A L'ERA «GLOCAL»

Albert Bastardas i Boada

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Institut d'Estudis Autònoms

BARCELONA

2007

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Bastardas i Boada, Albert

Les Polítiques de la llengua i la identitat a l'era "glocal". -

(Col·lecció Institut d'Estudis Autònomic ; 50)

ISBN 978-84-393-7429-9

I. Institut d'Estudis Autònomic (Catalunya) II. Títol III. Col·lecció: Institut d'Estudis Autònomic (Col·lecció) ; 50

1. Multilingüisme - Aspectes socials 2. Globalització - Aspectes socials

3. Identitat lingüística 4. Manteniment de la llengua

800:316.3

Fotografia de la coberta: Palau Centelles, Barcelona (segle XVI).

Detalls d'escultura als elements arquitectònics.

© **Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Autònomic**

Primera edició: març de 2007

Tiratge: 1.000 exemplars

ISBN: 978-84-393-7429-9

Dipòsit legal: B. 20.274-2007

Impressió: El Tinter, SAL (empresa certificada ISO 14001 i EMAS)

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ GENERAL	11
1.1 Què ens hem preguntat i per què?	13
1.2 Fonaments del marc teòric	16
1.2.1 Pressupòsits teòrics generals	16
1.2.2 Llengües i identitats	19
1.3 La problemàtica de les identitats	22
1.3.1 Majories i minories.....	23
2. L'ERA «GLOCAL»	27
2.1 Per què «glocal»	29
2.2 Característiques i alguns efectes de la globalització	30
2.3 Els desafiaments per a l'organització lingüística	36
3. LA INTERRELACIÓ LINGÜÍSTICA EN EL NIVELL GLOBAL	41
3.1 L'anglès com a llengua global	43
3.2 Conseqüències	46
3.3 La simultània extensió de les altres grans llengües	51
4. EL CONTACTE PER UNIONS I TRACTATS POLITICOECONÒMICS SUPRAESTATALS	57
4.1 La Unió Europea.....	59
4.2 NAFTA i MERCOSUR	64
4.3 Unions i interllengües.....	70
5. ELS ESTATS PLURLINGÜES EN EL NOU CONTEXT	75
5.1 Efectes de la globalització sobre l'organització lingüística dels estats: el cas suís com a exemple	77
5.2 Els casos amb interllengua oficial	84
6. LA GESTIÓ DE LES (NOVES) MIGRACIONS	89
6.1 Les tensions de la multietnicització de les societats	91
6.2 Grans llengües, adaptació de les migracions i reformulació de les identitats	96

7. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS	101
7.1 Sobre les identitats i les llengües.....	103
7.1.1 «Identitat» vs. «llengua»	103
7.1.2 Llengua-i-identitat	105
7.2 Sobre la globalització i els efectes lingüisticoidentitaris	108
7.2.1 La globalització i l'anglès	108
7.2.2 La globalització i les altres grans llengües	112
7.3 Sobre les unions econòmiques i polítiques	114
7.4 Sobre els desplaçaments migratoris.....	119
7.5 Algunes idees-base per a l'organització d'un món multilingüe ..	124
8. LES IDENTITATS I LES LLENGÜES A CATALUNYA A L'ERA GLOBAL: QUINES RESPOSTES, QUINS CANVIS?	133
9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	145

Dosis sola facit venenum

(Sols la dosi fa el veri)

Paracelsus

1 · INTRODUCCIÓ GENERAL

1.1 · Què ens hem preguntat i per què?¹

Una font freqüent de conflictivitat entre els éssers humans pot ser la diversitat lingüística i identitària dels seus grups. Les persones ens auto-construïm en el si dels nostres distints contextos socioculturals d'experiència, dels quals extraïem les nostres varietats lingüístiques i adscripcions identitàries inicials. Diversificada la nostra espècie en la seva diàspora pel planeta, el retrobament i l'organització de les relacions entre col·lectius humans distints en espais i/o institucions polítiques compartits sovint planteja problemes i incomoditats adaptatives als uns o als altres. Si hi afegim aquí la propensió històrica al conflicte i la facilitat amb què els grups humans poden arribar a enfrontar-se —a causa de les incomprendions mútues i les desavinences— podem concloure fàcilment que és important d'explorar el tema del contacte lingüístic i identitàri. Es tracta, doncs, d'intentar comprendre'n molt millor els mecanismes evolutius i de cercar-hi solucions factibles que conciliïn imaginativament les posicions i els interessos, i que puguin contribuir, així, a reduir les tensions potencials.

Certament el contacte entre grups culturalment diferents de la humanitat no només no ha disminuït en relació amb èpoques passades, sinó que en el món contemporani ha esdevingut molt més massiu que mai. Les dificultats d'organització de la coexistència i de les relacions entre distints grups nacionals i lingüístics són més presents que mai en una època de grans canvis tecnològics i econòmics, i d'importants desplaçaments migratoris. De fet, el que hi ha damunt de la taula és trobar quines foren les millors maneres d'organitzar la convivència dels grups lingüístics humans per tal de promoure'n la solidaritat i la fraternitat com a membres d'una mateixa espècie biològica culturalment desenvolupada.

¹ Faig palès el meu agraïment a l'Institut d'Estudis Autònoms de la Generalitat de Catalunya sense l'ajut econòmic del qual per al curs 2005-06 no hauria estat possible aquest estudi. La recerca ha estat realitzada fonamentalment al Glendon College de la Universitat de York (Toronto, Canadà), al qual agraeixo també el seu amable acolliment i les facilitats per a dur a terme el treball. Aquest primer informe de recerca no pretén ser cap contribució definitiva o exhaustiva sobre els temes que s'hi tracten sinó més aviat un intent de compartir informacions i reflexions teoricopràctiques, que necessiten ser aprofundides de forma col·lectiva.

Malgrat que d'uns quants anys ençà han anat augmentat molt les recerques i la producció teòrica sobre l'organització dels Estats plurilingües i sobre les dinàmiques sociolingüístiques, la humanitat va avançant cap a formes d'estructuració tecnoeconòmica i política que són distintes de les fins fa poc existents i predominants, i que poden exigir nous plantejaments i noves formulacions. Així, els distints fenòmens que s'amaguen sota el freqüent rètol de «globalització» poden anar canviant molts esquemes llargament instaurats i funcionals, i fins i tot les societats i els Estats més assentats i establerts hauran de revisar i adaptar probablement les seves autoimatges i formes d'organització per tal d'acomodar-se a les noves realitats. En l'actual etapa històrica els contactes lingüístics augmenten geomètricament, però a més presenten formes noves que poden donar lloc a dinàmiques evolutives difícilment previsible ara com ara, ja que el macrofenomen de la globalització està introduint nous elements en joc i, molt probablement, iniciant i/o afavorint nous processos de gran impacte potencial en el pla del plurilingüisme humà.

Els fenòmens, per exemple, d'integració econòmica i política en marxa fan que cada vegada hi hagi més persones que vulguin poliglòtitzar-se per tal de poder tenir accés a les relacions internacionals i als productes i/o informacions que circulen pel mercat global. Així, l'anglès es va convertint en la interllengua mundial habitual, tot i que conviu amb altres idiomes «francs» també de gran extensió en determinades àrees geogràfiques. El fet és que cada vegada hi ha més persones que no saben només fluidament la seva llengua inicial, sinó que també en dominen d'altres a fi de poder participar en l'eixamplament de les àrees d'interrelació clàssiques. Tot això té lloc paral·lelament a processos com ara el de la consolidació de la Unió Europea, en què diferents països s'agrupen en suprainstitucions comunes i constitueixen un espai públic compartit, amb lliure circulació de ciutadans, béns i informacions. Com organitzar adequadament i eficaçment aquests nous suprapais en el pla lingüístic és un repte de primera magnitud per tal de fer que el procés avanci cap a la integració també de les poblacions sense tensions innecessàries i amb un sentit generalitzat de reconeixement i respecte mutu. Les alternatives, per exemple, entre reconeixement oficial generalitzat de totes (o de la gran majoria) de les llengües europees i/o l'adopció d'una interllengua única i general estan —es vulgui o no— pendents de debat i decisió i cal explorar aquest tipus de problemes amb la màxima profunditat.

Tot aquest conjunt de factors i dinàmiques nous ens interpel·la sobre la

validesa dels principis tradicionals d'organització lingüística de la diversitat. Pot una organització funcionar de manera eficaç externament i internament reconeixent com a oficials i igualitàries moltes llengües? Poden integrar-se socialment i moure's geogràficament persones de moltes llengües diferents sense que una (o potser dues) n'esdevingui el codi més habitual d'intercomunicació? Si es tria —o simplement resulta ser *de facto*— una sola interllengua majoritària, com pot afectar aquest fet l'ús i la normalitat existencial dels altres idiomes? Durà la bilingüització (o poliglòtització) cada vegada més massiva de les persones a un procés general d'abandonament de les altres llengües? Quines condicions semblen afavorir o, en canvi, dificultar aquesta darrera evolució? Com hauria de ser, doncs, l'organització lingüística òptima que fes possible l'existència d'una llengua d'intercomunicació humana general sense desorganitzar perillosament els ecosistemes sociolingüístics fins ara existents?

Les preguntes, com es veu fàcilment, són també pertinents encara per a molts dels Estats actuals que reconeixen o volen reconèixer en algun grau la diversitat lingüística de les seves poblacions. Com poden millorar aquests Estats la seva organització lingüística oficial i social per tal que les poblacions de les llengües no dominants també puguin sentir-s'hi còmodes i puguin assegurar-ne la continuïtat? Podríem trobar nous principis pràctics que permetessin superar la dicotomia entre unilingüisme i multilingüisme sense interllengua i fer avançar positivament totes aquestes situacions?

No solament, però, hem assistit en aquests últims anys al desenvolupament de la globalització tecnoeconòmica i política, sinó que alhora un vell fenomen de la humanitat ha pres nova embranzida i s'ha produït cap a àrees cada vegada més distants: el desplaçament migratori. Amb aquest, la diversitat lingüística es «deslocalitza» i es fa present també en societats tradicionalment homogènies que es troben ara diversificades lingüísticament en el seu propi interior. Quines respostes s'han de produir des del pla de la política lingüística en aquestes noves situacions? Quins graus i tipus de reconeixement han de tenir (si cal) les llengües dels grups desplaçats? I més: com enfrontar-se a aquest tema en aquelles situacions, com la catalana, en què les migracions anteriors ja han produït una considerable minorització demolingüística dels autòctons, i ara es rep més població nova, i en un marc de no-sobirania? Quins principis cal aplicar en aquest tipus de situacions? Han de ser els mateixos que els que s'apliquen també a les situacions d'integració estatal d'un grup lingüístic his-

tòric demogràficament menor? Per què sí o per què no? Com els dos grans plans, el tecnoeconòmic i el migratori, es relacionen en aquesta era «global»? Com afecta tot això el pla de la diversitat lingüística i identitària humana en general i la seva organització en particular? Ens trobem, per tant, davant d'una època que ens demana possiblement una re-teorització dels principis i solucions fins ara practicats i una reformulació de les alternatives possibles d'organització de la pluralitat lingüísticoidentitària humana.

És en aquest sentit que la nostra recerca s'ha proposat en concret i de manera integrada, a) estudiar com el procés general de globalització va intervenint en el canvi dels pressupòsits tradicionals d'organització lingüística i identitària de les societats, b) reexaminar críticament i creativament els principis clàssics d'organització de les entitats i societats multilingües, i, c) estudiar l'impacte potencial dels nous desplaçaments migratoris en les distintes situacions que trobem en l'escena mundial.

1.2 · Fonaments del marc teòric

1.2.1 · Pressupòsits teòrics generals

Atès que com diu el teòric dels processos emergents John Holland «vision is a function of imagination», cal partir clarament del fet que els conceptes amb els quals «creem»² el món són nostres, i no pas directament del món. És en aquest sentit que les nostres perspectives de la realitat tenen ja d'entrada un paper fonamental en la mateixa configuració de com creiem que és aquesta realitat i dels esdeveniments que hi ocorren. És, doncs, de la màxima importància que en les recerques sobre els fenòmens socioculturals s'hi explicitin els models de la representació i les seves categories conceptuals bàsiques, que, d'altra banda, tendiran a dirigir la mirada i l'aprehensió de l'observador.

En aquest estudi partim de prendre la realitat del món com clarament dinàmica i canviant, en la qual «*the ever-changing flux of patterns (...) leads to perpetual novelty and emergence*» (Holland, 1999:4). Així, els contex-

2 «Alumbramos un mundo», com diuen MATURANA & VARELA (1990).

tos que donen lloc a les situacions sociolingüístiques i a les glotopolítiques són configuracions en moviment que es poden mantenir relativament estables en llargs períodes històrics o bé que poden iniciar evolucions canviant si la seva organització ecosistèmica es veu alterada per la introducció de nous elements o bé per canvis interns amb capacitat suficient de desorganització. Com diu Appadurai, «*we are functioning in a world fundamentally characterized by objects in motion. These objects include ideas and ideologies, people and goods, images and messages, technologies and techniques. This is a world of flows. (...) But (...) the various flows we see — of objects, persons, images, and discourses — are not coeval, convergent, isomorphic, or spatially consistent. They are (...) relations of disjuncture*» (2001:5). Cal sortir, per tant, del «*paradigm (...) [that] has tended to mistake a particular configuration of apparent stabilities for permanent associations between space, territory, and cultural organization*» (Appadurai, 2001:8). Això ens portarà ineluctablement a considerar els fenòmens lingüístics i identitaris no pas com «essències», sinó més aviat com «existències», o si es vol, com «emergències» temporals que són fruit de la unió d'elements distints prèviament no connectats i en contextos multidimensionals específics.

Precisament aquest fet del «desacoblament» entre les diverses dimensions presents en la realitat serà la nostra guia a l'hora d'explorar els canvis que poden comportar els processos inclosos en el macrofenomen de la globalització. La realitat serà vista com un ecosistema de sistemes en què determinades innovacions en l'organització tecnoeconòmica i política i/o en el pla de les poblacions des-re-organitzen l'equilibri (inestable) previ i donen lloc a nous canvis fruit de l'autoorganització interdependent dels actors socioculturals. En la metàfora de la partitura polifònica o orquestral (vg. Bastardas, 1996), la introducció de noves línies d'instruments i amb ritmes i tonalitats diferents pot desharmonitzar el conjunt fins aleshores existent i menar-lo a cercar noves readaptacions mútuament consistents. Els nous fenòmens de la globalització, doncs, poden ser aquests nous instruments que toquen melodies distintes a les anteriors, a gran volum, i que poden demanar canvis adaptatius importants en les partitures fins aleshores prevalents, amb forces i interessos contraposats entre els participants. Així, «*it is the disjunctures between the various vectors characterizing this world-in-motion that produce fundamental problems of livelihood, equity, suffering, justice, and governance*» (Appadurai, 2001: 6).

Des d'aquest punt de vista, cal estudiar el «tot» dels grups humans, per veure com els canvis en el nivell general incideixen (directament o indirectament) en els aspectes lingüístics i/o identitaris i obliguen els governs/societats a prendre mesures sobre determinats aspectes que comencen a desorganitzar-se (o que es tem que es desorganitzin) respecte del seu estat anterior. És clara la importància de contextualitzar dinàmicament els fenòmens dins dels grans corrents d'esdeveniments: com assenyala encertadament John Edwards, «*linguistic shifts and loss are symptoms of a larger dynamic. The logical implication (...) is to attend to this broader dynamic*» (2003:35). La nostra posició serà, doncs, pensar à la Morin que «la part és en el tot que és en la part». Les llengües i les identitats, i les polítiques que s'hi relacionen, són interdependents amb els seus contextos i s'interinflueixen ineluctablement en una existència interpenetrada. Així, fruit dels canvis en el «tot» poden emergir noves situacions que poden fer entrar en crisi els paradigmes vigents: interrelació entre espais més amplis, noves necessitats de comunicació, noves necessitats de nous coneixements lingüístics, noves possibilitats d'extensió de productes en les noves llengües que coneixem, noves possibilitats que aquests productes o funcions prenguin el lloc de les nostres antigues llengües, noves possibilitats que anem abandonant l'ús d'aquestes «nostres» llengües, noves possibilitats que aquest procés l'experimentem com una «pèrdua» d'una part de nosaltres mateixos, com un trencament amb els avantpassats, noves idees sobre la configuració de les identitats col·lectives simultànies, noves respostes dels individus diferents de les usuals en anteriors etapes, etc.

És a partir d'aquestes premisses generals que la nostra aproximació considerarà prioritari en la concepció d'aquest estudi:

1. Partir tant d'una ecologia «humana» dels codis lingüístics com d'una ecologia «lingüística» dels éssers humans, tot cercant com aquests darrers interpreten, senten i actuen quan es troben amb el fet de la diversitat lingüística de l'espècie. És a dir, intentarem passar de l'òptica més acostada clàssicament als (sòcio)lingüistes de fixar-se en l'embolcall humà com a context de la «diversitat lingüística», a la de considerar també la «diversitat lingüística» com un factor important més del context/embolcall de la vida dels humans, al qual reaccionen enmig de les vicissituds generals de la vida quotidiana. Des d'aquest punt de vista prendrien rellevància preguntes com ara les següents: Com actua el fet de la diversitat lingüística sobre els humans? Què els provoca? Com s'enfronten aquests a les situa-

cions en què es troben amb el fenomen? Com això afecta les seves representacions i emocions identitàries? Com trien quina llengua han d'usar (o no)? Què hi intervé aquí exactament?³

2. Prendre la perspectiva més àmplia possible sobre els fenòmens, tot considerant la Humanitat en conjunt també com a subjecte, a fi de poder copsar els elements comuns de les distintes situacions, veure'n la transversalitat, i arribar a principis al màxim de generals que permetin organitzar i reduir adequadament la conflictivitat que es pogués derivar del fet de la diversitat lingüística i de com aquest fenomen és internacionalment conceptualitzat i viscut.

3. Posar molta atenció al fet de la constant interpretació sociosignificativa de la realitat per part dels éssers humans (tenint en compte els interessos i les vivències de cadascú), i a les conseqüències emotives i, per tant, comportamentals que se'n deriven. El centre de la teorització ha de ser, doncs, la persona, nus de relacions sobre el qual cauen les influències de les dimensions «superiors» en què participa (grup ètnic, comunitat local, estat/nació, esfera supraestatal, nivell tecnoeconòmic mundial). I,

4. En conseqüència, veure sempre aquesta part de la realitat en tant que «les-llengües-i-els-seus-contextos», ja que aquesta serà la unitat complexa de sociosignificació (i no pas els codis lingüístics considerats aïlladament com a tals). Com a elements de la realitat que poden esdevenir rellevants en determinades situacions d'encontre humà, les «llengües» —o, més concretament «les-diferències-lingüístiques-interpretades»— podran mobilitzar sentiments i emocions grupals profunds, que podran incidir enormement en els comportaments comunicatius, socials i polítics.

1.2.2 · Llengües i identitats

Clarament, la perspectiva d'aquest estudi no pren les «llengües» com a codis de comunicació vistos internament —és a dir, no posa èmfasi sobre la seva organització gramatical o lèxica, per exemple—, sinó com a elements de la realitat percebuts com a elements conceptuals unitaris per part dels individus. En el marc de les seves ideologies, vivències i representa-

3 Aquestes grans preguntes, com les altres ja esmentades, seran preses en consideració com a referents de fons d'aquesta recerca, però l'estudi, donat l'estadi actual de desenvolupament de les ciències socioculturals, no pretén de donar-hi cap resposta conclusiva.

cions, les persones poden assignar a aquests constructes conceptuals significacions socials que les poden dur a lligar-hi sentiments i emocions diversos, els quals també poden influir en les seves conductes, no solament verbals, sinó també socials i polítiques. Tot això té lloc habitualment a condició que els codis lingüístics siguin contrastats amb altres en presència —si més no perceptual— fet que donarà lloc precisament a determinades representacions de la situació sòcio-polític-lingüística i al sorgiment de les sociosignificacions emotives i comportamentals esmentades. Més, doncs, que sobre les llengües en si mateixes, aquest treball és sobre el fet de la *multiplicitat* d'aquestes llengües i sobre les reaccions que, com hem dit, aquest fet suscita en l'ésser humà.

Creiem, doncs, que és aquest fet de la multiplicitat i, per tant, de la *diferència*, el que podrà provocar en les persones la percepció del fenomen de la diversificació lingüística dels éssers humans, i la generació d'idees, creences i valoracions, no solament sobre el fet mateix, sinó especialment sobre cada un dels conjunts diferenciats. Sense dominar-ne ni remòtament la gramàtica ni conèixer-ne les seves especificitats, els humans podran saber que hi ha altres llengües diferents de la seva inicial, i les podran valorar segons les vicissituds i aportacions històriques dels seus grups creadors, tot comparant-ho amb les idees i creences que sostinguin sobre el seu grup mateix, sobre el codi lingüístic propi i sobre les relacions històriques amb els altres grups.

En les situacions d'estret i continu contacte lingüístic aquest fenomen serà molt més agut i desenvolupat, ja que la percepció de la diferència de codis podrà ser constant i la possibilitat de tenir-hi creences i sentiments, molt més augmentada. Això és el que succeeix habitualment, per exemple, quan un grup humà es troba integrat politicoeconòmicament en un Estat on és minoritari demogràficament o bé en els casos típics de desplaçament migratori cap a altres societats de llengua distinta de la d'origen del grup. És en aquest tipus de situacions, molt habitualment caracteritzades pel contacte entre un grup majoritari i un —o diversos— de minoritaris, on acostuma a produir-se l'emergència del fenomen individual i alhora col·lectiu habitualment designat com a «identitat».⁴ Així, «llengües (i grups) en con-

4 «Habitualment, en les ciències socials s'entén per identitat aquell procés de construcció de sentit sobre la base d'un atribut cultural que permet a les persones trobar sentit al que fan en la seva vida. Mitjançant un procés d'individuació, se senten el que són, tenen sentit perquè es refereixen a alguna cosa més que a elles mateixes, es refereixen a una construcció cultural» (CASTELLS,

tacte» i «identitats» grupals són fenòmens habitualment coincidents i simultanis que poden reforçar-se mútuament. Gairebé en totes les situacions, comprendre i gestionar el contacte lingüístic vol dir també comprendre i gestionar el «contacte identitari».⁵

El fenomen de la identitat, doncs, el concebem com un fet clarament relacional i «emo-cognitiu», és a dir, com a representació significativa de la realitat auto-co-construïda per l'individu en el seu context de relacions grupals, capaç d'engegar una poderosa activitat emotiva, que pot facilitar-li una alta motivació comportamental i mobilitzadora.⁶ La «identitat» prò-

2003:11-12). Sobre aquest procés de construcció, Bouchard assenyala: «[La culture] (...) fournit [l'individu] les catégories de pensée, a partir desquelles il se situe par rapport aux autres, et grâce auxquelles il construit son identité. (...) Parmi les catégories que définit la culture, l'individu choisit des éléments auxquels il s'identifie plus ou moins fortement: race, religion, langue, nationalité, sexe, classe ou groupe social particulier, clan, famille, etc. Dans cet ensemble d'éléments identitaires, certaines sont de premier plan, d'autres secondaires, et ils forment une structure hiérarchisée. (...) Cependant, l'identité se construit au sein d'un environnement complexe et susceptible de changement. Aussi, l'individu doit-il être en mesure de s'adapter aux conditions mouvantes de son milieu, et d'y ajuster, sans rupture, l'image qu'il se fait de lui-même. Enfin, en construisant son identité, le sujet est amené à s'attribuer une valeur par rapport à l'autre. (...) L'identité de l'individu (...) est donc aussi fonction du milieu et de l'autre. (...) Une atteinte trop grave à l'identité d'un sujet peut amener ce dernier a se forger une image négative de lui-même» (BOUCHARD, 1998:23-24). Hi podríem afegir que la identitat sorgeix (o no) segons la relació d'(in)coherència entre el jo (nosaltres) cultural i el de l'espai/lloc/entorn. Per això, la dis-localació, la des-localització de les persones/cultures és una font de producció d'identitat, de consciència d'aquesta diferència (ja sigui per 'absorció' política sense moure's del lloc o bé per migració física entre els espais socioculturals).

- 5 Sembla que la llengua i la identitat col·lectiva no van tenir aquesta potencial relació tan intensa fins que Fichte, el 1806, no va argumentar que la llengua era el que definia una nació naturalment. Així, va escriure que «*The first, original, and truly natural boundaries of states are beyond doubt their internal boundaries. Those who speak the same language are joined to each other by a multitude of indivisible bonds by nature herself, long before any art begins; they understand each other and have the power of continuing to make themselves understood more and more clearly; they belong together and are by nature one and an inseparable whole*». Va ser així, assenyala DJITÉ (2006), que «soon enough, nationalism became intricately bound with language and began to be built on linguistic difference». Això no obstant, cal tenir en compte que la «identització» central de la llengua no és vist avui com un fenomen automàtic, sinó que dependrà de les interpretacions cognitivoemotives de la situació, i segons els individus i les seves característiques socioculturals. Així, per exemple, com esmenta MALLIKARJUN (2003), «*even the role of a language as an identity marker may not happen in India, because caste, religion, attire, food habits, and even personal names often may provide important identities for the individual or the family or the society. Language may assume a secondary role as an identity marker in such contexts*».
- 6 «*Identities and their conditions of existence are inseparable. There is no identity outside of its context: Identity depends on conditions of existence which are contingent, its relationship with them is absolutely necessary*» (KEITH & PILE, 1993:28).

pia portarà la persona a identificar-se amb determinats models culturals, simbòlics i de conducta, que prendran un valor preeminent, i que aspirarà a conservar i desenvolupar. Si creu que aquests models poden trontollar pel fet de canvis polítics i/o poblacionals, per exemple, l'individu amb alt grau d'identitat pot emprendre accions per tal d'evitar que els canvis temuts prosperin i poder aconseguir així que sigui possible el manteniment dels elements fonamentals de la seva identificació col·lectiva. A la inversa, també pot ocórrer que, si els contextos en què la persona viu es manifesten no solament molt antagònics a les seves pressuposicions identitàries, sinó clarament difícils de poder-los canviar, sigui la persona la que faci passes cap a una revisió de les seves representacions col·lectives, amb les conseqüències corresponents en el pla dels comportaments.⁷

1.3 · La problemàtica de les identitats

En realitat, molts elements de la vida dels humans tenen una doble existència simultània, és a dir, existeixen en la seva materialitat «física» i, alhora, com a unitats sociocognitives. Per exemple, els colors de la pell o bé el sexe existeixen en el pla biològic com a tals, però alhora viuen en les nostres cognicions, i també en les emocions, com a «races» o «gèneres», i és en aquesta dimensió «interpretativa» on es tendeix a produir habitualment la conflictivitat, i no pas en la seva essència originària. Similarment sembla ocórrer en el pla de les llengües. Poden funcionar perfectament en el pla de la comunicació entre els humans —quan se'n comparteix el coneixement—, però poden ser origen de conflictivitat grupal i d'infelicitat interpersonal en el pla sociocognitiu. Així, com la història i l'actualitat demostren, els individus poden tenir fàcilment desacords i enfrontaments en què les llengües poden tenir un paper important, però, si ho mirem bé, més sovint com a unitats sociocognitives de representació col·lectiva que no pas com a instruments de comunicació interpersonal.⁸ Cal mirar, doncs, ben atenta-

7 BAUMAN, així, pot assenyalar que «'belonging' and 'identity' are not cut in rock, (...) they are not secured by a lifelong guarantee, (...) they are eminently negotiable and revocable» (2004:11).

8 Com diu DUA, «language acts as a symbol par excellence and is subject to ideologization in varying degrees of intensity under different social conditions. It can magnify or minimise ethnic, social, religious or other forms of divisions, and is therefore used as a catalyst in such social processes as modernization, mobilization and communication» (1985:25). Igualment, «as Donald Horowitz observed (1985), language is an especially salient symbolic issue because it links political claims with psychological feelings of group worth» (SCHMID, 2001:42).

ment cap a aquesta doble existència dels codis lingüístics si volem entendre la potencial conflictivitat de la diversificació lingüística i si volem suggerir-hi alguns punts de solució o de reducció de les possibles tensions.

1.3.1 · Majories i minories

Certament, una de les situacions més recurrents en què pot aparèixer més agudament el fenomen identitari i la consciència de la diferència grupal-lingüística és la caracteritzada, com ja ha estat dit, per la presència d'un grup majoritari i d'un altre o més que queden com a minoritaris. Especialment en el cas del grup o grups històrics assentats llargament en un territori determinat, que han esdevingut «minoritaris» —sovint involuntàriament— pel fet de la seva integració política en Estats on predomina amb força un altre grup demogràficament majoritari, aquells poden tornar-se molt sensibilitzats respecte del tractament desigual dels seus codis en l'esfera oficial i pública. Si es produeix aquesta diferenciació de tracte —fet força habitual—, la situació pot ser percebuda com injusta i humiliant, en especial si també hi ha o hi ha hagut altres conflictes o discrepàncies històriques entre els grups en qüestió. Això vol dir que la realitat podrà tendir a ser interpretada a la llum d'aquesta tensió històrica i les diferències en el tracte dels codis poden ser considerades sociosignificativament i emotivament importants.

En aquestes situacions, el grup nacional minoritari tendirà a tenir una alta consciència identitària dels seus propis atributs diferencials respecte de l'altre grup majoritari, que el pot portar a àmplies mobilitzacions per mirar d'obtenir una acomodació política i lingüística més satisfactòria per als seus interessos i desitjos. Com diu Bauman, «*whenever you hear that word, [identity], you can be sure that there is a battle going on. A battlefield is identity's natural home. Identity comes to life only in the tumult of battle; it falls asleep and silent the moment the noise of the battle dies down*» (2004:77). En molts casos, doncs, la llengua pròpia prendrà una significació col·lectiva molt important, i es convertirà en objecte simbòlicament preuat i valorat, més enllà de la seva utilitat pràctica en la comunicació quotidiana. Podrà esdevenir nucli central de la configuració de la identitat grupal.⁹

9 Molt sovint, l'idioma —com idea i pràctica— esdevé central en la situació de minorització per tal com no són ofertes altres vies satisfactòries d'organització de l'autogovern i/o de reconeixement de la identitat distinta, fins i tot en Estats de dret i formalment liberals. Així, com diu

Si el grup majoritari es resisteix a acceptar els canvis que el grup minoritari demana, aquest pot solidificar encara més la seva construcció identitària com a col·lectiu distint i separat del majoritari, i no sentir-se inclinat en absolut a adoptar una configuració multiidentitària que permeti incloure la vehiculada per l'entitat estatal corresponent. En aquest cas la funció de la representació identitària serà mantenir-se com el grup creu que és col·lectivament, tot evitant d'acceptar canvis que puguin ser vistos com provinents del grup majoritari. En determinats casos, i si la situació de minorització dura intergeneracionalment, les configuracions identitàries del grup poden anar canviant si els nous individus no continuen amb els mateixos continguts cognitivoemotius que els seus predecessors. El grup minoritari té també el perill d'anar-se escindint interiorment i de tenir enfrontaments interns importants, a causa de les seves divisions d'opinió sobre la situació i sobre les millors sortides de futur per al conjunt.

Així, per als conjunts humans que es troben en minoria en Estats monoidentitaris i oficialment monolingües, la identitat és, molt sovint, una «identitat de resistència», com l'anomena Castells (2003:12-13): «aquella en què els col·lectius humans, en sentir-se rebutjats culturalment o marginats socialment o políticament, reaccionen construint amb els materials de la seva història formes d'autoidentificació que permetin resistir davant de l'assimilació a un sistema en què la seva situació seria estructuralment subordinada».¹⁰ Aquests col·lectius en actitud de resistència intentaràn canviar la seva situació de subordinació utilitzant el que tinguin a mà, tot i que políticament els pot ser difícil a causa de la seva «minoritat estructural», en el sentit que, fins i tot en sistemes democràtics, mai no podran disposar numèricament d'una majoria suficient per canviar les coses al seu favor. Això no obstant, en alguns casos s'han pogut produir avanços importants a base de pactes

MORTIMER, «*democracy, by giving power to the majority of citizens, gives questions of culture and community an urgency which they do not have so long as power is legitimized by dynastic or religious arguments. If decisions that may affect my most vital interests are to be taken by a majority of my fellow-citizens, I need to feel a great deal of confidence in them. I may not mind being on the losing side in an election once in a while, or even every time, so long as the issues on which elections are fought do not threaten my existence or call my identity into question; so long, in other words, as I feel confident that majority and minority together form a single community with shared perceptions and interests. But democracy has little to offer me if I feel that I and people like me are permanently and structurally in a minority*» (1999:xi).

10 Així pensen també altres autors, com ara MURRAY: «*Communities, and minorities in particular, excluded from the prevailing image of the nation have often found in the notion of culture a method of self-assertion*» (1997:13).

amb les institucions estatals, que poden haver anar reconeixent —tot i que de forma parcial— la identitat i la llengua del grup minoritari. Tot i així, com sabem, no tots els grups minoritzats adopten, però, actituds de resistència en aquest procés d'acomodació a la pressió de l'Estat i del grup majoritari, sinó que n'hi ha que, segons la seva situació socioeconòmica subordinada o bé segons el seu poc pes demogràfic, van adoptant intergeneracionalment com a prioritària la identitat facilitada per l'Estat i, en conseqüència, van abandonant gradualment l'ús de la seva llengua pròpia per anar adoptant el de l'oficial de l'Estat. En aquest cas, estarem davant de processos de substitució lingüística que poden acabar amb el ple desús de la llengua original del grup i l'adopció com a nativa de la llengua de l'Estat. Els canvis identitaris i els canvis en els comportaments lingüístic poden anar, doncs, força lligats i interrelacionats. Si la identitat col·lectiva —relacional— és autopercebuda en termes negatius respecte de l'altra identitat alternativa i en conflicte, la llengua del grup pot adquirir també aquesta sociosignificació negativa i portar els membres del grup a anar-ne abandonant l'ús. Les idees i els sentiments sobre la llengua i sobre la identitat semblen anar molt sovint de bracet.

Les situacions majoria-minoria(es), però, no es produeixen avui solament pel fenomen de la integració política de poblacions històriques distintes en Estats o estructures politicoeconòmiques comunes, sinó també, com sabem, pel fet dels grans desplaçaments migratoris. També en aquest cas es pot donar el fet bàsic de la relació entre un conjunt majoritari —el grup receptor— i un conjunt —o conjunts— minoritaris. Tot i que, però, és previsible el sorgiment d'un contrast identitari a causa del contacte entre grups culturalment distintes, no necessàriament el resultat de les autodefinicions col·lectives ha de ser igual que el que es produeix en les situacions d'integració política de grans conjunts humans sense migració. En aquest darrer cas, les definicions de la realitat poden estructurar-se sobre la base de la consciència històrica d'habitació del territori i de categories socio-culturals inspirades en la conceptualització «nacional» dels grups humans, fet més difícil d'ocórrer en el cas dels desplaçaments migratoris, produïts molt més a títol personal, amb consciència plena del trasllat territorial, i, en molts casos, amb el pressupòsit de la continuïtat etnolingüística del grup en el seu lloc de procedència. En el cas de les integracions polítiques col·lectives, la situació de minorització és sovint «involuntària», i en molts casos fruit d'annexions forçades o no consultades. En el cas de les migracions, la minoritat és prevista i generalment acceptada, ja que el despla-

çament —si no és en cas de refugiats— és, malgrat tot, més voluntari i decidit per l'individu en el marc de la valoració d'avantatges i desavantatges respecte del seu context d'origen. Les vivències cognitives i emotives en l'un i l'altre cas poden ser força diferents i cal anar en compte de no tractar-ho tot de la mateixa manera sota els rètols «multiculturals» en voga.

Dins d'aquest conjunt de fenòmens, és molt probablement el temut final de pèrdua de la llengua i de la identitat pròpies d'un grup el que hi ha al darrere de la «por identitària» en la nova època global. Donada la gran expansió del contacte lingüístic, a causa del gran creixement de l'intercanvi tecnomediàtic, comercial i de poblacions, no solament els grups que ja es trobaven sense disposar d'una unitat de sobirania pròpia, sinó fins i tot també molts dels que en disposen, senten ara una nova inquietud per l'evolució que les coses poden anar prenent. Com diu Castells, «les nacions excloses del procés de generar el seu propi Estat —Catalunya, Escòcia, Quebec—, però també les que van generar una nació forta —França—, en aquest moment se senten perdudes en la globalització, que es percep com una pèrdua d'autonomia per part del poder de l'Estat i alhora com una invasió d'estrangers en una cultura que es resisteix a assimilar» (2003:15). Les construccions identitàries dels éssers humans prenen, per tant, una importància central en aquest començament de segle, i, amb elles, les diferències lingüístiques que les acompanyen i que sovint les fonamenten.

2 · L'ERA «GLOCAL»

2.1 · Per què «glocal»?

Sembla que va ser el sociòleg Roland Robertson qui, als anys noranta, va estendre pel món occidental el terme d'origen empresarial japonès «glocalització», utilitzant-lo de manera confrontada i preferida al de «globalització». Sigui com sigui, la idea del terme —que recull la primera síl·laba de «global» i l'última de «local»— és interessant pel fet que ens permet assenyalar un fet que és ineluctable. I és que, malgrat que hagin sorgit i/o crescut exponencialment noves interrelacions mundials a escales més àmplies en molts sectors de l'activitat humana, la vida continua essent, de manera inescapable, també i alhora sobretot «local», ja sigui a Nova York o bé en un poblet de les Garrigues, posem per cas. Per tant, «glocal» ens permet captar aquest fet —el de la localitat fonamental, amb el que això comporta— i alhora posar-lo en relació mútua amb els esdeveniments que es donen en les altres dimensions fins a arribar a escala de la globalitat del planeta. Partim, doncs, de la interinfluència dels elements i de la seva mútua i complexa imbricació en una realitat polinivellada i processual. Així, com diu Appandurai, «*globalization (...) produces problems that manifest themselves in intensely local forms but have contexts that are anything but local*» (2001:6). De fet, constatem de nou la interpenetració fonamental dels elements de la realitat: com diria Morin, «el local és en el global que és en el local».

En aquest sentit val la pena d'acceptar la proposta de Dufour: «*a conceptualisation of globalisation as a space (and in this sense, globalisation is simultaneously local, national and global)*» (2003). Veure-ho, així, com un fenomen multidimensional, ens permet intentar veure les interconnexions entre els distints fenòmens que es produeixen en els diferents plans de la vida humana i poder entendre'n molt millor l'evolució. El nostre enfocament, per tant, tot partint de les innovacions que es produeixen en els nivells globals, s'interessa sobretot pels seus impactes en els nivells locals, on té lloc la realitat vital de la gran majoria de les persones. No volem conscientment contribuir a l'augment del discurs mític de la «hiperglobalització», però sí que, com diu encertadament Stuart Hall, no podem deixar de reconèixer que, avui, la realitat local és interdependent amb la global, i que, en conseqüència, «*local differentiation not only remains but actually intensifies*». Com aquest autor, creiem que «*the reason that [we are] partially interested*

in globalization is exactly the reverse process, the intensification of the commitment to the local.» Explorar allò global, doncs, per entendre allò local.

Caracteritzada com un conjunt d'espais entremesclats¹¹ —tot i que encara distingibles— en què tenen lloc les activitats dels humans, l'era glocal presenta, precisament per això, un important grau de des-(re)-organització ecosistèmica: transnacionalitzacions tecnoeconòmiques, unions polítics-econòmiques supraestats, innovacions tecnològiques d'impacte massiu, i nous desplaçaments migratoris, són esdeveniments prou importants per impactar els antics equilibris i per posar en qüestió els paradigmes i les representacions clàssiques de molts distints fenòmens de la realitat.¹² Vivim ara en un sistema-món enormement més dinàmic i canviant.

2.2 · Característiques i alguns efectes de la globalització

Per navegar adequadament dins del macrofenomen globalitzador —o com hem dit «glocalitzador»— com a «procés objectiu d'estructuració del conjunt de l'economia, les societats, les institucions, les cultures» (Castells, 2003:7) i tractar d'entendre'n les seves possibles conseqüències sòcio— i polític-lingüístiques cal començar per distingir alguns dels distints àmbits que hi interactuen. Per exemple, no són ben bé el mateix —tot i que certament s'hi puguin donar interrelacions— els esdeveniments que han ocorregut en el pla de l'organització dels *intercanvis econòmics*, ara oberts molt més que abans a la lliure circulació dels béns i productes i al trasllat i a la deslocalització de grans *empreses transnacionals*, que, per exemple, la difu-

¹¹ Vg. KEITH & PILE, 1993.

¹² Segons WRIGHT, la producció de tots aquests canvis és el que permetria parlar d'un procés general de globalització: «*some political power seemed to be leaching away from the nation state to inter- and supranational bodies (...) and international courts ruled that there were limits to state sovereignty. The economic autonomy of the state diminished significantly (...) and (...) capitalist interest groups pressed for a global market place without tariffs and quotas. The idea that a national economy could stand alone or be protected was no longer tenable. Culture increasingly crossed frontiers; few national film and music industries continued to produce only for their own domestic market, and the US product penetrated most markets. The revolution in information technology allowed an unprecedented volume of information to circulate at an unprecedented rate, at least among the societies and classes able to afford the hardware. (...) And it is not only virtual contact that increased, but real contact too. Improved transport communication put the major cities at a few hours flying time from each other and at a price that a growing number could afford*» (2004:10-11). Cal afegir-hi que, amb totes aquestes transformacions, s'ha produït també una *crisi de l'autonomia lingüística* dels grups humans o Estats.

sió d'*Internet* o la concentració en el control dels grans *mitjans de comunicació*. Com tampoc no és exactament el mateix tipus de procés el fenomen de la *gradual unificació política europea* i, ja no diguem, els *desplaçaments migratoris*. Ahora, però, tot està interrelacionat i, en més o menys grau segons els casos, mútuament influït.

Un dels canvis fonamentals que s'han donat en el marc de la nova època «glocal» ha estat sens dubte l'eixamplament de les àrees tradicionals d'estructuració i intercanvi econòmics i l'establiment d'un grau molt superior de lliure comerç a escala mundial. Aquesta obertura de fronteres ha anat produint determinats efectes, com ara, en el pla econòmic, 1) la creació de grans conglomerats transnacionals i l'absorció d'importantes empreses locals per part d'altres empreses internacionals més potents —o el tancament de les locals per no haver-hi pogut competir—,¹³ 2) l'entrada de capital estranger en empreses tradicionalment locals, 3) la necessitat per a un gran nombre de les empreses locals de saltar plenament al mercat continental i/o mundial, 4) l'entrada en els mercats locals de productes fabricats en altres països amb mà d'obra més barata, fet que ha provocat el tancament de moltes empreses locals, i, 5) el creixement arreu de la consciència de la necessitat d'innovar i de ser capdavaners per poder competir en el nou espai econòmic internacional.

Així, aquesta mundialització dels intercanvis i aquesta major interconnexió entre espais, capitals i persones, locals i globals, contribueix a transformar els equilibris dinàmics que fins no fa gaire eren relativament estables i pot produir noves desigualtats i iniciar noves situacions de canvi i conflictivitat: *«al acentuar la apertura de fronteras, la extensión de las comunicaciones y el acceso a los mercados exteriores, merma los vínculos entre los Estados centrales y las economías regionales y activa los conflictos nacionales históricos; al hacer más neta la percepción de una creciente diferenciación social y cultural, cuestiona la ciudadanía como categoría agrupadora de individuos de cualquier historia y cultura y reduce el imaginario homogeneizante de la nación; finalmente, participa de una mutación de las*

13 Les empreses transnacionals tenen una gran centralitat en l'actual mode interdependent d'organització econòmica. Com diu CASTELLS, «les empreses multinacionals i les seves xarxes auxiliars respectives només donen feina a uns dos-cents milions de treballadors. Pot semblar molt, però comparat amb la força de treball mundial, que assoleix els tres mil milions de persones, no és res. En canvi, aquests dos-cents milions de treballadors en aquestes cinquanta-tres mil empreses multinacionals representen el 40% del producte brut mundial i dues terceres parts del comerç internacional. Per tant, el que passi en aquest sistema de producció condicionarà el conjunt de les economies» (2003:7).

relaciones internacionales y de la consolidación de una ética de los derechos del hombre que limita el poder de control de los individuos por los Estados» (Helly, 2006:1).

En renunciar els Estats a moltes de les regulacions interiors clàssiques en benefici de la lliure circulació de béns i comunicacions, la globalització tecnoeconòmica es converteix en un procés policèntric i autoorganitzador, difícilment dirigible i fins i tot «corregible» des dels poders polítics, que romanen sovint encara a l'escala estatal-nacional, tot i que amb avenços tímids cap a entitats superiors en algunes àrees regionals i/o continentals. Molts, doncs, dels seus efectes sociolingüístics es podran donar en àmbits no oficials i amb poca capacitat d'intervenció per part dels poders públics, que hauran d'intentar dur a terme, en tot cas, intervencions compensatòries, tot i que també n'hi haurà d'haver de complementàries al mateix procés de globalització —com per exemple, la políglotització d'un important nombre d'individus— per tal de facilitar la supervivència del conjunt social en aquest procés macrointegrador.¹⁴

Els Estats, doncs, queden limitats en la seva possible intervenció en l'ordre lingüístic, ja que ells mateixos han d'impulsar les competències necessàries per a la navegació en el marc globalitzador, però han de respondre alhora a les veus que veuen aquesta políglotització negativament i que tenen por de les seves conseqüències per a les llengües i les identitats nacionals mateixes. Igualment, en aquest pla identitari, els Estats tenen una doble constricció, perquè alhora que han d'establir associacions polítiques supranacionals i han d'estimular els intercanvis tecnoeconòmics internacionals, han d'atendre simultàniament, i conseqüentment, els temors de parts importants de les seves poblacions sobre el fet d'una excessiva influència exterior que

14 Així, diu CASTELLS, «els estats, els governs, les empreses de cada país, malden per situar-se en aquesta xarxa global, perquè fora d'aquesta xarxa no hi ha creixement, ni desenvolupament, ni riquesa. Si no hi ha possibilitat d'una inversió de capital financer o de tecnologia en un país, aquest país —o aquesta regió o aquest sector de la població— queda marginat de l'economia global» (2003:9). A més, i contràriament al que pugui semblar, «el que és innegable és que els estats, per poder manejar i intervenir en la globalització, són els que realment l'han impulsada. No és cert que només les empreses multinacionals siguin les globalitzadores. Des de la perspectiva empírica, els globalitzadors han estat els estats nació, que han alliberat i desregulat, al mateix temps que es disposava de la infraestructura tecnològica per desenvolupar aquesta globalització. (...) És a dir, la globalització del capital o del comerç internacional no depèn només que existeixi la tecnologia per globalitzar o l'estratègia empresarial per fer-ho, depèn que els estats realment liberalitzin, desregulin, privatitzin, eliminin les fronteres. I això és el que han fet. En certa manera, tots els estats han estat els principals agents de la liberalització i de la globalització» (CASTELLS, 2003:9-10).

pot provocar la despersonalització de la cultura nacional corresponent. El fet del creixement de la visió «individualista» per sobre de la grupal més clàssica fa també que molts més individus se sentin alliberats de les pressions tradicionals d'acomodació sociocultural, i puguin plantejar-se la tria d'identitats de referència distintes i/o de constitució complexa, amb potencials conseqüències també en el pla glotopolític, per a tots els grups, tant els que disposen d'Estat propi com els que l'han cercat històricament.

La globalització, però, és un procés complex que pot produir també canvis adaptatius a l'altra banda, és a dir, en les empreses i organitzacions transnacionals. Cal no caure en el parany de la vella ecologia, que tendia a emfasitzar més les influències del context damunt de la part, i deixava en segon terme els efectes inversos, és a dir, els que les parts poden produir sobre les totalitats, per dir-ho així. El fet de l'extensió de l'activitat econòmica a nivell planetari sembla dur també a les mateixes empreses a emprendre acomodacions culturals importants, per tal de tenir èxit en els nous països i cultures on volen operar. Per posar un exemple que esmenta Castells, «Murdoch produeix telenovel·les americanes segons els models clàssics americans; en canvi, Sky Channel s'adapta a la tradició anglesa a Anglaterra, a l'Índia produeix en hindú al nord del país i en tàmil a Madràs i amb personatges locals, al sud de la Xina produeix en cantonès i amb històries locals, mentre que a Pequín i al nord del país ho fa en mandarí i amb històries diferents. És a dir, la fórmula, el negoci, l'estratègia, és de comunicació global, mentre que la relació és òbviament amb les cultures específiques, amb les identitats, perquè si no ningú no vendria, ningú no difondria la seva informació» (2003:8). A més, alhora que és cert que els quadres directius hauran de poder ser competents per poder comunicar-se amb les direccions centrals i que l'idioma general de l'empresa podrà ser usat en determinades comunicacions, també és cert que el gran gruix del personal tendirà a procedir del país mateix on estigui instal·lada la nova factoria o centre de treball, i tendiran a usar les llengües locals entre ells, i no diguem ja els potencials consumidors, als quals el producte i la seva comercialització s'haurà d'adaptar freqüentment.¹⁵ Tornem a veure, doncs, com el procés tendeix a ser «glocal», més que no pas únicament «global».

15 En aquest sentit, MUFWENE assenyalava que «'Anglo-Saxon' companies do not make English a requirement in developing branches outside the UK, the USA, and Australia. Except for the highest management levels of their business ventures, the language of the relevant industry is the local lingua franca (especially at the lowest level of the work structure) or official language» (MUFWENE, 2005:32).

Tot això, en conjunt, tindrà i té ja conseqüències sociolingüístiques que poden ser importants per al conjunt de la Humanitat. Aquest creixement de la interdependència i de la interrelació econòmica i tecnològica supralocals fa que cada vegada més hi hagi la necessitat de disposar de més persones poliglotes, que permetin dur a terme les tasques necessàries de mediació en les relacions internacionals. Al costat d'això, hi ha empreses transnacionals que poden demanar cada vegada més el coneixement de la llengua o llengües en què funcioni interiorment l'empresa, i també el d'altres idiomes que puguin necessitar per instal·lar-se en els diferents països. Alhora, per part de les empreses locals que han de comunicar-se i ser presents en els mercats continentals o globals, s'exigeix també una formació poliglota efectiva als seus empleats, per tal de poder dur a terme els seus objectius d'internacionalització. Tot plegat porta a una creixent consciència dels desavantatges de no saber més llengües que les locals, fet que fa que s'estengui entre àmplies capes de la població general el desig de poliglottitzar-se eficaçment per poder així competir per tots aquests llocs de treball, generalment ben remunerats, en el marc d'una economia cada vegada més «dual».¹⁶

Aquest fenomen de l'establiment d'un mercat global es produeix en paral·lel a l'extensió de la xarxa comunicativa d'Internet, que permet una relació en temps real entre qualsevol punt del planeta que hi estigui connectat, i alhora disposar de la ingent quantitat d'informació emmagatzemada en els milers d'ordinadors que hi són accessibles. Aquest fàcil accés a aquesta enorme biblioteca i banc de dades universal, escrita amb moltíssimes llengües, però amb preponderància clara de l'anglès en nombre de pàgines i en actualitat de la informació, fa que moltes persones puguin tenir contacte amb llengües distintes de la seva habitual, i les inciti a voler adquirir-ne el coneixement —si més no de les que es troba més sovint— per tal d'aprofitar els avantatges que la disponibilitat de tanta informació aporta. Alhora, el fet paral·lel de la missatgeria electrònica ha eixamplat fins al màxim la possibilitat de comunicació instantània i en temps real entre qualsevol punt del planeta, cosa que permet establir relacions entre persones i

16 Hi ha en marxa actualment una mutació del mercat de treball i un augment de les desigualtats socioeconòmiques. Segons HELLY (2006), des dels anys seixanta les feines que més es demanen són per al sector terciari, i el 40% d'aquestes són treballs amb sous alts que demanen molta formació, creativitat i, amb tota probabilitat, cada vegada més el domini fluid de llengües internacionals. Aquest fet farà que les competències lingüístiques, com a capital humà —repartit desigualment— puguin ser cada vegada més decisives en el pla laboral.

organitzacions de llengües distintes i històricament incomunicades, amb la condició òbviament que disposin d'instruments lingüístics comuns que els permetin la intercomprensió. Igualment, l'expansió de la televisió per satèl·lit o per via digital posa a l'abast dels individus la possibilitat d'accedir a canals que emeten des d'altres països molt llunyans i, altra vegada, d'exposar-los a d'altres idiomes que poden facilitar incentius per a noves adquisicions lingüístiques —per a ells mateixos i/o per als seus fills— fet del qual tenen consciència que els pot ajudar en la seva posició socioeconòmica futura.

Tot amb tot, no sabem gaire en aquest moment els impactes sociolingüístics d'aquest accés a la biblioteca electrònica mundial o de l'ús del correu electrònic. De moment, el més probable és que, a mesura que augmentin les pàgines en la llengua dels distints grups humans, aquests tendixin a visitar les més fàcilment comprensibles per a ells, tot i que, donada potser la diferència de qualitat i/o actualitat de la informació, puguin anar a webs internacionals en altres llengües si disposen, com a mínim, d'una competència de comprensió. El cert és que Internet i el correu electrònic poden actuar d'incitadors per a l'aprenentatge de nous codis, tot i que, probablement no en poden desenvolupar un coneixement aprofundit i complet com a eines solitàries. Sí, però, que poden augmentar la facilitat d'exposició a idiomes distints en la mesura que ja permeten tècnicament escoltar emissores estrangeres, baixar música i pel·lícules en versió original, etc.

Així, en conjunt, aquestes noves tecnologies de la comunicació i el seu aprofitament per a la globalització de l'economia i per a l'obertura dels mercats a nivell mundial, han creat ja nous espais de relació global que requereixen que s'omplin noves funcions comunicatives, abans no presents, o molt menys esteses. Entendre's amb empreses, organitzacions i persones concretes d'altres països —per comprar o per vendre—, treballar en conglomerats econòmics transnacionals, emetre —i comprendre— productes mediàtics a escala mundial, visitar webs d'altres llocs, viatjar i visitar noves cultures, etc., són necessitats cada vegada més presents per a un nombre alt de persones, que ja han hagut de ser cobertes per determinats codis lingüístics. Donada la dinàmica desreguladora pròpia de la globalització, la selecció d'aquests codis de comunicació internacional no s'ha fet pas sovint a través de debat i decisió públics, sinó a través d'un procés de nombroses decisions individuals que han anat cristal·litzant en consensos més o menys generalment acceptats.

2.3 · Els desafiaments per a l'organització lingüística

De fet, el que cal resoldre adequadament és la nova realitat del planeta com a unitat d'interrelació i comunicació d'una espècie culturalment i lingüísticament diversa. Desbordades les fronteres estatals com a definidores de les unitats polítiques, econòmiques i socioculturals, el món es reorganitza en unitats supraestatals però alhora veu ja cada vegada amb més claredat la unitat planetària innegable. Discutit i protestat per part de distints sectors, el procés de «globalització» pot tenir com un dels seus efectes més importants l'augment exponencial de la consciència humana a escala planetària. No només tenim ara molta més informació dels esdeveniments de tot tipus que ocorren molt lluny de nosaltres o bé comprem productes i artefactes que vénen de l'altra banda del planeta, o treballem per a companyies transnacionals, sinó que cada vegada més anem i anirem adquirint la consciència de pertànyer tots a una sola espècie humana i d'estar lligats profundament en un mateix destí biocultural comú.

Ens enfrontem ara, per tant, a nous escenaris sociolingüístics i glotopolítics, abans mai no produïts en aquesta escala i en aquesta intensitat. Com hem dit, se'ns presenten noves necessitats, nous temors, i nous dilemes per als quals no hi ha avui encara respostes clares. Al costat d'aquesta —potser encara massa incipient— consciència d'unitat de l'espècie a escala mundial, i dels avantatges de poder disposar d'instruments comuns de comunicació, sorgeixen les noves unitats supraestatals que han de ser organitzades també lingüísticoidentitàriament, i es debaten les organitzacions glotopolítiques clàssiques en els Estats amb població lingüísticament diversa. Tota aquesta reorganització general pot produir nous fenòmens de contacte, amb potencials noves des-re-organitzacions dels espais i les funcions tradicionals de les llengües (i identitats) dels distints grups humans, i crear potencials situacions d'incomoditat o conflicte fins a trobar una nova adequació —en els paradigmes cognitivoemotius— en els nous contextos dinàmics canviants.

Així, per exemple, les llengües dels grups amb més sobirania política i demografia i/o poder tecnoeconòmic, s'han trobat ara també amb la possibilitat d'exercir la seva influència molt més enllà de les seves àrees tradicionals. En canvi, els grups sense Estat o demogràficament menors poden competir molt menys en aquest nou espai «glocal» i, en canvi, reben els potencials impactes des-re-organitzadors procedents dels grups més grans o amb més poder. Alhora, s'han de poder adaptar a les noves situacions

econòmiques i comercials, i han de poder participar en una economia global, amb mercats i competidors d'àrees molt més extenses, cosa per la qual ells mateixos —o, si més no, segments importants de la seva població— han de fer l'esforç d'adquirir les llengües dels grups dominants. Amb aquest mecanisme, aquestes llengües encara esdevenen més influents en les societats històricament «subordinades», i l'augment del contacte lingüístic es generalitza en aquest tipus de situacions. El moll de l'os de la qüestió rau en el fet que la bilingüïtzació o poliglòtització de cada dia més gent té el perill potencial de desorganitzar les comunitats lingüístiques existents, com ja hem vist en determinats casos d'abandonament de les llengües pròpies. De fet, és aquesta la temença que podrien tenir els mateixos Estats europeus si s'arribés a la situació d'adoptar una interllengua comuna i general per a Europa.

El procés de globalització, per tant, com ja s'ha suggerit abans, no solament afecta les comunitats minoritzades sense Estat propi, sinó també Estats i llengües tradicionalment ben consolidats. El malestar ha arribat fins i tot a l'àrea del francès —llengua d'ús abans en moltes funcions internacionals—, on ja hi ha hagut determinades mesures, com ara a França, per aturar la penetració de l'anglès. De fet, ara tot el moviment de la *francophonie*, en què el pes del Quebec també és important, reivindica el reconeixement de la diversitat lingüística, contràriament als postulats clàssicament uniformistes de França.¹⁷ Que entrem realment en una nova època ho diu també el comportament de més i més pares quebequesos que, en la direcció aparentment contrària, volen que els seus fills sàpiguen bé l'anglès, per no quedar enrere econòmicament, malgrat els plantejaments nacionalistes d'aquella societat i la por històrica de la possible assimilació per part del Canadà anglòfon.¹⁸ La situació, doncs, sembla presentar moviments només aparent-

17 Així, l'exministra de relacions internacionals del Parti Québécois, Louise Beaudoin, declarava que calia «*changer les choses, enfin, pour que les aires géoculturelles telles que la francophonie, la lusophonie, l'hispanophonie, notamment, jouent un rôle dans une mondialisation que nous voulons multipolaire et fassent contrepoids à la puissance impériale américaine. Changer les choses pour que vive la francophonie. Car si les civilisations sont mortelles, les langues et les institutions le sont aussi*». («La 'nouvelle' francophonie», *La Presse*, 3-12-2005).

18 Paule des Rivieres, per exemple, parla ja el 1999 del fet que els pares del Quebec volen més anglès per als seus fills, «*comme si la peur de l'assimilation qui a longtemps imposé la prudence en ce domaine avait fait place à une autre inquiétude, celle d'être bloqué par l'unilinguisme à l'heure de la mondialisation*». («*Les parents sont nombreux à demander plus d'anglais!*», *Le Devoir*, 17-3-1999). Una altra notícia, el 2002, va en la mateixa direcció: sota el títol de «*French students on rise in English schools*», i el subtítol de «*Anglophone institutions see boost*

ment paradoxals, que responen a les dues pressions simultànies, a) poliglòtitzar-se per competir socioeconòmicament, i b) no perdre la pròpia identitat lingüística del grup.

Paral·lelament a tot això, i en una altra dimensió, els nous moviments migratoris estan causant que, fins i tot molts grups de llengües majoritàries i tradicionalment estabilitzades, percebin aquests nous desplaçaments com amenaçants des del punt de vista lingüístic i cultural, i maldin per adoptar polítiques de protecció i defensa. Així, empeses per la pobresa i la manca de desenvolupament en els seus països d'origen, més i més persones decideixen desplaçar-se cap a altres llocs a la recerca de més benestar per a ells i/o per a les seves famílies. Quan el nombre dels desplaçats és important i procedeixen sobretot d'un mateix grup, la situació pot esdevenir tensa, ja que això ha comportat en alguns llocs el sorgiment d'una certa conflictivitat entre el grup receptor i l'immigrant, amb impactes en el pla lingüístic. Així, el grup immigrant pot ser temut lingüísticoidentitàriament si el conjunt receptor creu observar que aprenen i usen poc la llengua de la societat receptora. Per altra banda, els immigrants poden «desitjar» aprendre la llengua receptora, però poden voler també mantenir la seva per als usos intragrups, i poden agrair serveis específics d'atenció en el seu codi mentre encara no saben gaire bé el de la societat receptora. Determinats grups, tot i que això és menys freqüent, poden fins i tot reclamar ensenyament de (i en) les seves llengües d'origen, en el sistema escolar. Com conciliar tot això, i en el marc mundial més general, és també un altre dels grans reptes de l'era global.

Tot aquest conjunt de dinàmiques noves ens interpel·len certament sobre la validesa dels principis tradicionals d'organització lingüística de la diversitat, i ens plantegen un munt de noves i velles preguntes. El que és cert, doncs, és que, com afirmen Tonkin & Reagan, «*what ultimately may be significant about the language situation at the beginning of the twenty-first century is not the fact that one player or set of players is winning out over another, but that the interrelationship of languages is different and more complicated. (...) There was a time when, at least in the west, it was possible to live out one's life in a monolingual envelope, removed from other*

as enrolment in French ones decline, institute's analysis shows», es recollien les declaracions següents: «Some parents, eager for their children to learn a second language, send their kids to Pierre Elliott Trudeau school without speaking a word of English», Moore said.(...) 'I think parents want their child to be bilingual — capable and competent in both languages,' she said.» (Allison Lampert, Montreal Gazette, 8-2-2002).

languages. (...) But the day when one language could serve all the communicative goals of a single individual appears to be receding — at least for everyone but the monolingual speaker of English. (...) If our model is monolingualism, the world appears to be a kind of Darwinian battleground among competing languages; if our model is plurilingualism, the world resembles a network of languages in which one language supplements another» (2003:4).

Potser anem, per tant, cap a una època de pors i temors a causa de l'augment de la interrelació i el contacte, en què cal sobretot diàleg i imaginació per reorganitzar lingüísticament i identitàriament l'espècie humana. Probablement el consens podria raure en el fet que, davant del procés d'internacionalització de l'economia i dels contactes en general, cal reconèixer que és bo que les persones i les empreses puguin tenir una llengua comuna (o més) d'intercomunicació. Alhora, cal acceptar també que força països i grups humans no voldrien que aquesta «llengua comuna d'intercomunicació» reemplaqués fins i tot el codi propi en les funcions «internes» habituals i normals de cada territori i cada col·lectiu. Cal trobar nous principis i noves representacions identitàries aptes per a un món ben distint del d'etapes anteriors. Hem de ser conscients que «*the old notion of the single, isolated, fully self-sufficient language may be fading before a different model — that of the language functioning in linguistic interstices, co-existing with other languages*» (Tonkin & Reagan, 2003:6). I tot això, però, cal fer-ho en un marc d'intervencions polítiques en què «*a linguistic free market replaces language planning (a modernist top-down approach to the phenomenon of language) with language choice (a post-modern bottom-up approach that empowers the consumer rather than the producer)*» (Tonkin & Reagan, 2003:3). Tot plegat, com es veu, demana força canvis també en la perspectiva de la política i la planificació lingüístiques i presenta una enorme tasca de futur.

3 · LA INTERRELACIÓ LINGÜÍSTICA EN EL NIVELL GLOBAL

3.1 · L'anglès com a llengua global

Aquest augment de la interrelació econòmica, tecnomediàtica, científica i fins i tot d'associacions de tot tipus a escala de fet ja planetària, ha plantejat clarament la necessitat de trobar els instruments comuns de comunicació que permetin interaccions habituals i eficaces entre tots els actors de l'escena global. Tot i que en les institucions internacionals (ONU, UNESCO, etc.) la comunicació es va resoldre a base de declarar amb caràcter oficial algunes de les més grans llengües mundials i dotar-se d'interpretació simultània entre elles, calia una solució més pràctica per al gran nombre de comunicacions entre organitzacions i persones de distints països i llengües que anaven creixent espontàniament. I aquesta solució, encara en curs, però sembla que avançant amb gran força, ha estat majoritàriament l'adopció d'un codi internacional de comunicació, en aquest cas l'anglès, la llengua més ben situada en aquest moment històric de la Humanitat per fer aquesta funció de pont, d'instrument comú.

Així, en poques dècades hem vist com passàvem de l'ús del francès com a *lingua franca* internacional més usada al de l'anglès,¹⁹ fet produït molt probablement per la confluència de distints factors, entre els quals, els resultats lingüístics de l'imperi britànic i l'hegemonia tecno-econòmico-mediàtica dels Estats Units. En aquest moment, l'anglès és ja clarament la llengua més ensenyada com a «idioma estranger» en la gran majoria de països i la més usada com a vehicle internacional de comunicació en els àmbits econòmics, tecnocientífics i mediàtics, tot i que comparteix aquesta funció amb d'altres codis també impor-

19 Per exemple, GEORGEAULT (2003) comenta que «*Le français demeure présent à l'ONU mais pourrait être plus utilisé. Ainsi, la langue dans laquelle les missions permanentes aux Nations Unies préfèrent recevoir du courrier présente la distribution suivante : sur 185 membres qui ont répondu à l'enquête, 130 préfèrent l'anglais, 36 le français, 19 l'espagnol. Par ailleurs, à l'Assemblée générale de l'ONU, le nombre de délégations s'exprimant en anglais est passé de 74 à 97 en moins de dix ans. Celles qui s'expriment en français ont chuté de 31 à 21. Il y a pourtant 28 pays, membres de l'ONU, qui ont le français comme langue officielle. En outre, plus de 40 sont membres de la francophonie. On comprend donc mal le faible (21) nombre de délégations qui s'expriment en français.*».

tants però d'aplicació en àrees d'extensió menor i en cap cas en la dimensió general planetària que ha assolit l'idioma creat originàriament a Anglaterra.

Un aspecte interessant de com s'ha anat produint l'adopció de l'anglès en aquesta dimensió més «global» de les necessitats comunicatives és l'absència d'un nivell polític central que ho organitzés. Donada la dimensió planetària i no oficial del fenomen i l'absència d'organismes polítics eficaços de debat i decisió sobre l'organització de la comunicació lingüística internacional, el procés ha avançat i avança autoconstruint-se acèntricament, a base de les decisions que van adoptant les empreses i els altres agents econòmics, i, de retop, els Estats o les autoritats que tenen la competència en els sistemes educatius, i les persones mateixes. Excepte per als mateixos organismes internacionals, i a diferència dels altres plans que després examinarem, en el nivell mundial no hi ha «política lingüística» general explícita ni implantada per cap institució col·lectiva que tingui aquest encàrrec. Les decisions que prenen els actors en aquest nivell global no són fruit d'iniciatives de poders polítics que persegueixin la desaparició de les altres llengües —com ha ocorregut en molts casos en la dimensió estatal—, sinó que corresponen a les ideologies i interessos dels dirigents de les grans empreses i organitzacions que hi actuen. Així, són bàsicament les decisions autònomes dels agents tecnoeconòmics i científics d'apostar per l'anglès com a llengua d'intercomunicació, les de moltes autoritats educatives d'incloure aquest idioma com a primera llengua estrangera per a tothom, i, també cal dir-ho, les de molts individus i/o famílies per tal de desenvolupar una bona competència en aquesta llengua, el que fa que es produeixi aquesta gran extensió de la utilització de l'anglès com a *lingua franca* de caràcter mundial.

Aquesta constatació que el món avança cap a un nivell d'integració superior, fa que els segments més dinàmics de les societats desenvolupades o en curs avançat de desenvolupament tecnoeconòmic inverteixin importants energies i recursos en l'aprenentatge de la llengua anglesa, i exigeixin a les autoritats polítiques la facilitació adequada d'aquest coneixement a través dels sistemes públics d'educació. Arreu del món desenvolupat o en curs avançat de desenvolupament creix l'interès per l'anglès, vist com un recurs d'avenç socioeconòmic i alhora cultural en el pla col·lectiu i personal, que permet la circulació mundial i l'accés a un cabal enorme d'informació. Amb el domini de l'anglès, les poblacions creuen que estaran

millor equipades per competir laboralment,²⁰ per aprofitar-se d'Internet, per gaudir de la producció mediàtica i artística en aquesta llengua, i per traslladar-se i viatjar a molts altres països.

Així, en el pla de les decisions polítiques, l'anglès és triat majoritàriament per molts distints Estats d'arreu del món com la llengua «estrangera» fonamental, i és vehiculada, amb diferents graus d'efectivitat i èxit, pels sistemes educatius privats i públics. (Els resultats, però, són molt distints de país a país, per causes diverses, com ara la distància estructural entre les llengües pròpies i l'anglès, els mètodes usats, les oportunitats d'exposició a la llengua (p. ex. països que no doblen pel·lícules *versus* els que les doblen), etc.). En els sistemes universitaris, diversos Estats comencen a incorporar l'anglès de forma habitual en la docència, en especial en el tercer cicle, però amb una tendència també a fer-ho en cursos de segon cicle en determinats països.²¹ Per fer front a aquesta tendència, en els països on la competència en anglès encara és baixa, les universitats comencen a pensar a completar els coneixements d'aquesta llengua entre els seus estudiants i fins i tot a posar-lo com a requisit per poder obtenir el títol de llicenciat.

En el camp no oficial, moltes empreses demanen i/o valoren el coneixement de l'anglès i també d'altres llengües estrangeres per tal d'internacionalitzar-se convenientment, la qual cosa contribueix encara més a difondre la imatge que el coneixement de l'anglès pot reportar salaris i posicions més alts i, per tant, més beneficis econòmics. Això fa que proliferin els centres privats que ofereixen ensenyament *en anglès* —o bi- o multilingües— i els que es dediquen a ensenyar-lo específicament com a llengua estrangera, amb horaris adequats per a després de la feina o de l'escola. Sembla ben clar, que, encara que sigui com a *self-fulfilling profecy*, la competèn-

20 Com assenyala MUFWENE, «*it is the aspirations of local (potential) employees that create the market for English (or any other language of power), which then takes a free piggy-back ride. Hopes to rise to high or top levels of the firms' managements incite the locals to learn English (or any other relevant language)*» (2005:33).

21 «*English was introduced as a medium of instruction, especially at the tertiary level, in the Scandinavian countries or the Netherlands many years ago, but recently it has begun to be used in such countries as Germany and Japan*» (AMMON, 2003:25). Igualment, en molts altres països, com ara fins i tot a la Xina, les polítiques que es van dissenyant preveuen un ensenyament primerenc de l'anglès a l'escola. La implantació d'aquestes polítiques, però, pot variar molt d'un lloc a l'altre, a causa de la diferència de recursos i de professionals preparats. És del tot clar, però, que l'anglès ha esdevingut ja la llengua de comunicació tecnocientífica mundial. Com a exemple, en el cas alemany, «*practically all German science journals have now shifted from German to English, beginning in the 1970's. They have to do so, publishers claim, in order to survive economically*» (AMMON, 2003: 29).

cia en anglès s'estendrà cada vegada més, i que el consens sobre la seva implantació com a llengua de comunicació internacional serà cada dia més ampli.

Aquesta irrupció de l'anglès com a llengua d'intercomunicació global en l'actual fase històrica de la Humanitat pot ser un fet molt important en l'evolució de tota l'espècie i pot comportar conseqüències en molts diferents plans. Per primera vegada, per exemple, s'albira la possibilitat d'un consens real —encara que sigui sense debat polític explícit— sobre l'idioma que, a la pràctica, hauria de permetre la comunicació entre totes les persones, tinguessin la llengua primera que tinguessin, i procedissin del país o grup que procedissin. El fet que cada vegada més països hagin anat apostant per l'anglès com a «primera» llengua estrangera fa que hi hagi ara la possibilitat certa de poder entendre'ns per mitjà d'una mateixa *lingua franca* global per a tothom, per damunt dels idiomes que fins ara, tot i que més regionalment, havien anat fent una funció semblant. Si l'anglès és ensenyat àmpliament, per exemple, a Malàisia o a l'Índia, o a Corea del Sud i al Japó, a Sud-Àfrica o a Libèria, a Austràlia i a Singapur, o a Europa, i ja és la llengua més habitual al Canadà, Austràlia i els Estats Units, estem davant d'una amplitud planetària com mai potser cap llengua no havia tingut anteriorment. Malgrat totes les propostes que s'havien fet per a aquesta funció intercomunicadora, i, entre elles, la més coneguda com l'*esperanto*, sembla que és finalment l'anglès la que té més possibilitats reals *de facto* d'acomplir aquest paper, en un moment en què realment la Humanitat és conscient de la necessitat ineluctable de solucionar el problema de la intercomprensió i dels beneficis que se'n poden derivar. Igual, doncs, que els contextos tecnoeconòmics estan influïent en el pla dels coneixements i comportaments lingüístics, també la transformació d'aquests darrers poden tenir els seus efectes i produir noves sinergies que portin la Humanitat a noves representacions col·lectives i a noves estructures d'interrelació.

3.2 · Conseqüències

Certament, aquesta expansió de l'ús internacional de l'anglès funciona com un gran benefici per als països que el tenen com a llengua pròpia, en tots els plans —econòmic, comercial, mediàtic, polític, etc.—, tot i que alhora fa que els seus ciutadans es vagin convertint comparativament en els més unilingües. El cert és que l'exportació de la seva llengua cap a tots els

racons del món dóna feina i ingressos a persones i empreses d'aquests països, i els facilita enormement les relacions internacionals, en dominar, com aquell qui diu sense esforç, la llengua que va esdevenint vehicle de comunicació general en el nivell internacional.

Allò que per a aquests parlants i empreses és simplement «parlar» o usar amb tota facilitat el seu codi habitual es pot convertir, però, en una càrrega que pot ser feixuga per a les persones procedents d'altres països i grups lingüístics, en especial si ja no han tingut aprenentatge d'aquest idioma a l'edat òptima. Així, també en reunions científiques o bé en negociacions entre distints actors internacionals, el handicap d'un mal coneixement de l'anglès pot tenir repercussions en la qualitat expositiva o en la defensa de les posicions de cada part. Per altra banda, determinats productes de base lingüística tradicionalment localitzats en altres països no anglòfons (bancs de dades, publicacions periòdiques de caràcter tècnic, etc.) s'han hagut d'adaptar també a l'anglès si volen mantenir la seva presència competitiva a escala mundial, cosa que els ha fet augmentar els costos de realització, ja que han de disposar ara de més traductors i/o correctors, etc. A diferència de les altres llengües, tot allò, doncs, que és vehiculat en anglès té moltes més possibilitats d'arribar i ser entès a molts punts distints i distants del món.

Aquesta tan àmplia extensió de l'anglès com a llengua d'intercomunicació global ha donat pas a una sèrie d'importants debats sobre les conseqüències d'aquest canvi. S'han alçat veus molt crítiques contra el que han considerat que tot aquest procés era fonamentalment una manifestació d'«imperialisme lingüístic», especialment lligat amb l'hegemonia dels Estats Units, i s'ha acusat l'anglès fins i tot de ser un *killer language*, un assassí de llengües.²²

Sobre això cal dir d'entrada que encara és massa d'hora per poder dir si aquesta expansió del coneixement i de l'ús de l'anglès en les funcions internacionals comportarà l'abandonament de les altres llengües. Com sabem, en tots els processos de substitució lingüística hi ha d'haver una fase inicial de bilingüïtzació efectiva que després, i habitualment de forma intergeneracional, es pot convertir o no en una fase de substitució, és a dir, en el fet del reemplaçament dels usos habituals de la llengua pròpia pel de l'adoptada inicialment com a «estrangera» o L2. Encara, doncs, és massa recent aquesta expansió de l'anglès com a llengua pont, i, certament, el pro-

22 Vg. per exemple, PHILLIPSON, 1992, o NETTLE & ROMAINE, 2000.

cés de bilingüització massiva i efectiva encara no s'ha pas produït de forma generalitzada.

El cert és, però, que aquesta possibilitat de comptar amb *una* llengua d'intercomunicació general entre tota la Humanitat genera incomoditat o por en moltes persones de determinats països, que veuen aquest fet com a negatiu i no pas com a positiu, sobretot en el cas que no sigui una llengua «artificial». En concret, moltes persones ho associen com hem dit a l'hegemonia cultural-mediàtica i a l'«imperialisme» dels Estats Units, que temen que així augmenti (vg. Phillipson, 1992), o bé sospiten que el fet de disposar d'aquest instrument comú ens durà a tots a una homogeneïtzació lingüística i cultural que no és bona per a la Humanitat.

I precisament, aquesta manera de veure les coses pot afectar de manera especial les persones que treballen activament per al manteniment i el desenvolupament de la diversitat lingüística. Per exemple, a la Comissària de Llengües Oficials del Canadà, que té l'encàrrec de vetllar per la promoció de la pluralitat lingüística en el seu Estat, li resulta difícil d'acceptar l'existència d'*una* sola llengua fent la funció d'intercomunicació, donat el seu combat precisament per tenir-ne dues (o més) al seu país: «*Our country must continue to resist the siren-like appeal of adopting one international language and one world view*». ²³ Les organitzacions de la *francophonie* han estat, com hem dit, de les més actives a expressar aquest estat de neguit davant de la possibilitat que l'anglès ocupi en exclusiva aquesta funció d'intercomunicació, ja que consideren que «*toujours dans le cadre de la mondialisation des échanges, il appert que ce ne sont pas uniquement les langues dites minoritaires qui sont menacées, mais aussi les langues nationales, et ce, au profit d'une langue globale, je vous laisse deviner laquelle!*» (Dumas, 2004). ²⁴ Així, en la seva cimera de 2002 a Beirut, els seus mem-

²³ Conferència a l'IEC, 29-3-2006, <http://www.iecat.net/cruscat/documents/comissaria/index.htm>

²⁴ Una clara mostra de la situació de tensió i divisió actual als països francòfons, i, en especial, a França mateix, respecte de reconèixer l'anglès com a llengua d'intercomunicació, és l'actitud del president Jacques Chirac, que, en una cimera econòmica de 25 països a Brussel·les al març del 2006, es va aixecar i va abandonar la sala en sentir que el president de la patronal europea, el també francès Ernest-Antoine Seillière, feia la seva intervenció en anglès, justificant-ho pel fet de ser la «langue des affaires», tot i que hi havia la possibilitat de traducció simultània. Després, el president Chirac va declarar que s'havia sentit profundament molest en sentir que un francès s'expressava a la taula del Consell en anglès. «*La France a un grand respect pour sa langue. Elle se bat depuis longtemps pour affirmer la présence du français*» als Jocs Olímpics, a la Unió Europea i a l'ONU, va recordar. Va afegir que «*c'est l'intérêt national, c'est l'intérêt de la culture, du dialogue des cultures*», i que «*on ne va pas fonder le monde de demain sur une seule langue, donc une seule culture*», tot al·ludint a la supremacia de l'anglès (vg. *Le Figaro*, 23-3-2006).

bres van decidir implicar-se fermament a favor del principi de la diversitat cultural i van donar el seu suport incondicional a l'elaboració «*d'un instrument internacional, jurídicament contraignant, pour préserver la pluralité des cultures*».²⁵ També el 2003 s'hi han implicat organitzacions hispanòfones i lusòfones com la Organización de Estados Iberoamericanos (OEI) —que agrupa una vintena d'Estats llatinoamericans, a més d'Espanya i Portugal— i la Union Latine, tot adoptant la *Déclaration sur la diversité culturelle*, en ocasió del *IIe Colloque des trois espaces linguistiques*.²⁶ També a Catalunya, amb alta consciència lingüística, posem per cas, hi ha força persones que no veuen gens clara aquesta expansió de l'anglès com a llengua internacional, per por d'una uniformització del món i de la desaparició de les diferències culturals, i desitjoses, doncs, de protecció i seguretat per a les identitats actuals.

Creiem, però, que s'està produint una certa confusió en aquest tema a causa de no distingir adequadament entre els distints nivells en què vivim simultàniament els humans i les distintes funcions de les llengües. Així, les polítiques *a l'interior* dels Estats han de ser sobretot de protecció i promoció de la diversitat lingüística en la vida social quotidiana, però això no entra pas en contradicció amb el fet que *a l'exterior* dels Estats, sense abandonar certament el primer desig, cal organitzar la seva comunicació efectiva i la de les empreses, organitzacions i individus en el pla internacional. I certament, l'única cosa que pot garantir que ens puguem entendre entre tots és que compartim *com a mínim un mateix* idioma com a «llengua estrangera», la qual cosa no vol dir que hagi de ser l'únic altre idioma que puguem saber, a part de la llengua inicial de cada grup.²⁷ I, clarament, en aquests moments no sembla que hi hagi cap altra llengua —ni natural ni artificial— que pugui ser acceptada mundialment com a alternativa a l'anglès per fer aquesta funció.²⁸

25 Vg. també KLINKENBERG, 2002, a la sessió «Le français, langue de la diversité culturelle».

26 Mèxic, 2/4 abril, 2003 (vg. DUMAS, 2004).

27 Per al mateix problema en el cas europeu, vg. GRIN (2006).

28 Sovint hi ha la creença d'oposar a l'anglès altres llengües amb gran base demogràfica, com ara el xinès, el hindi o el mateix espanyol. Cal tenir en compte, però, de no confondre, com diu Mufwene, allò que és un «world language» i allò que és un «major language», per tal com el que caracteritza una interllengua mundial és el fet del seu alt nombre de persones que l'aprenen tot i no tenir-la com a llengua primera habitual ni pel fet de ser usada habitualment en el país, mentre que els parlants de les «grans llengües» acostumen a tenir-les com a llengua primera i nativa i no pas com a «estrangera» per a la comunicació internacional. Així MUFWENE declara: «*Spanish is not as much of a world language as French is, although it has more native speakers than the latter does. The vast majority of Spanish speakers are those native ones,*

Des d'una altra perspectiva, altres autors resituen i matisen la possible influència de l'anglès i en minimitzen els efectes. Així Dua, per exemple, escriu que *«as regards the international function of LWC [language of wider communication], it needs to be recognized that only a small fraction of people, mainly scientists, businessmen and political leaders, require it for communication at the international level. A large majority of people do not have any need to communicate with the whole world. They can fulfill all their expressive, communicative and linguistic needs through their native, or at the most, the regional language»* (1994:4/5). En aquest mateix sentit, Mufwene també descarta el suposat perill de l'anglès per a Europa, i afirma, a més, que *«whether or not European languages will endanger indigenous languages of Africa and Asia is an open question. Right now it is the indigenous lingua francas that do; and their effect has been far less extensive than that of European languages in former settlement colonies. One would not even want to speculate on the effect of English, identified precociously by Crystal as a 'global language', because in most of the countries where its usage has increased over the past few decades, its strictly lingua-franca function is in competition with none of the indigenous vernaculars»*. Mufwene, així, sosté que, si de cas, les llengües desplaçades per l'anglès poden ser les altres que fins ara feien una funció de comunicació supragrupal o supraestatal, però no pas les locals. Aquest autor, teòric també de l'ecologia lingüística, sosté igualment que *«the fact that a language acquires prestige from functioning as a world language does not necessarily situate it in the kind of ecological dynamic that would make it dangerous to indigenous vernaculars. Not all ecologies favor world languages over indigenous ones»* (Mufwene, 2005:28). Les evolucions, doncs, dependran de cada cas i de cada dinàmica particular, i sobretot, de si l'anglès arribés a entrar en les funcions interpersonals

from Spain and its former settlement colonies in Latin America. The situation is just the opposite with English and French, most of whose speakers are non-native» (2005:32). Deixant de banda ara el fet que molts dels parlants que avui dia són comptats com a membres del grup lingüístic hispanòfon o francòfon tenen altres llengües primeres diferents, sí que és cert que cal mantenir la distinció sobre si s'aprèn una llengua per a les relacions més aviat internacionals o es té perquè forma part del context social habitual. Això tampoc no vol dir que no sigui possible que l'actual situació evolucioni, i que, per exemple, l'espanyol no pugui anar passant a la categoria de «world language», si més i més persones d'altres països mostressin interès massiu per a aprendre'l i en canvi, posem per cas, anessin disminuint els usos internacionals del francès.

quotidianes de les comunitats, cosa que fins ara sembla molt llunyana en la immensa majoria de casos.²⁹

3.3 · La simultània extensió de les altres grans llengües

Al costat, però, de l'extensió de l'anglès en la funció de llengua d'intercomunicació a escala mundial, a l'era glocal va tenint lloc de forma paral·lela també una altra important extensió d'altres llengües, si es vol més «locals», però no pas de menor importància en els seus potencials efectes. A escala més reduïda, però també àmplia en molts casos, diverses llengües amb un nombre important de parlants i/o pertanyents a expònencies colonials o bé a nous països amb gran influència en les seves àrees immediates, poden aprofitar també els processos d'integració tecnoeconòmica de la globalització. Així, com diu Wright, «*regional supranational groups have arisen alongside globalisation and in a complex relationship with it. They are themselves a form of globalisation in that they relocate power at the supranational level, but their genesis also stems from a desire to build a counterweight to American global structures*» (2004:11). Amb l'ajut de les noves tecnologies de la comunicació i de l'augment de les interrelacions, llengües, per exemple, com ara l'espanyol, o fins i tot el francès, poden recollir encara els fruits dels seus passats colonials i consolidar així àrees molt àmplies de comunicació que els permet l'aprofundiment, si es vol «interior», dels seus mercats lingüístics històrics. En el cas de l'espanyol, per exemple, un nou impuls cooperador amb les autoritats, institucions i empreses de l'Amèrica llatina, permet projectar aquesta llengua com un idioma amb un perímetre extensíssim de comunicació a banda i banda de l'Atlàntic, capaç de produir productes de tot tipus que li poden permetre de defensar amb força un gran àmbit propi de comunicació. Això no vol dir òbviament que importants segments de les elits d'aquests països renunciïn al coneixement i ús de l'anglès en les funcions de comunicació amb altres àrees i grups lingüístics, però sí certament que consolida l'expansió interior d'aquesta llengua, per exemple, cap als grups de parlants d'origen autòcton que encara no l'haurien desenvolupada com

²⁹ Cal no confondre les situacions en què l'anglès fa de llengua global amb aquelles en què l'anglès penetra en el teixit social quotidià pel fet de ser llengua oficial o excolonial «local». Les dinàmiques d'uns i altres casos són distintes.

a L1, i n'assegura el ple ús en les funcions nacionals de cada un dels Estats.

Igualment, el xinès mandarí, instaurat com a codi oficial de comunicació també oral a l'interior de la Xina, té camp per abraçar nous parlants i nous usos, fins ara en mans d'altres varietats, dins del gran conglomerat xinès. O semblantment, a l'Àfrica, amb el swahili, que fa el paper també de llengua «local» d'intercomunicació entre grups lingüísticament distints, o l'àrab, que també pot fer que s'usi entre països distints units per l'idioma i la religió comuns. Cal no oblidar que a l'escala «local» també es produeixen ampliacions i intensificacions de les àrees de contacte, que poden tenir una gran influència —en aquest cas sí— en l'evolució de la diversitat lingüística existent. L'anglès, en aquestes situacions, és un idioma que queda més allunyat de la majoria de les poblacions, tot i que, en determinades situacions —per exemple si hi ha turisme— la seva influència es pugui començar a sentir entre les persones que hi treballin, i entre les elits dirigents. Això no obstant, és clar que en aquest cas l'anglès no competeix en l'espai quotidià de la majoria d'aquestes poblacions. Per exemple, en els casos africans i asiàtics, Mufwene ho veu així: «*Language competition is more local than linguists have shown it to be, and the fact that English does not function as a vernacular has certainly kept it out of the arena in which these indigenous vernaculars have been competing. This supports my position in Mufwene (2003a, 2004) that European colonial languages are generally no threat to the indigenous languages of Africa and Asia. In some cases, the expansion of the European official languages is hampered, instead, by the indigenous urban vernaculars, which are associated with an aspect of modernity that is more tangible, being closer to indigenous cultures*» (2005:30).

Si de cas, opina el mateix autor, l'anglès competeix, com hem dit, amb els altres idiomes no locals o excoloniais, encara no del tot arrelats massivament, als quals podria arribar a reemplaçar en algunes de les funcions d'intercomunicació: «*We must remember that this language operates in domains where it competes not with the indigenous vernaculars or lingua francas but with other imperial languages. Hence, however «global» English becomes (in the way Crystal 1997, 2004 defines it or how Phillipson 2003 uses the term), it endangers only other European imperial languages with which it competes in the prestigious and potentially lucrative ethnographic domains allocated to them*» (Mufwene, 2005:33).

Aquest fet de l'aparició simultània a l'extensió de l'anglès com a «llengua mundial d'intercomunicació» del que podríem anomenar «llengües de

gran àrea comunicativa», és el que fa que un autor com De Swaan (2001) dibuixi l'organització lingüística que està emergint en el planeta com una «constel·lació», constituïda per una llengua «hipercentral» com l'anglès, acompanyada d'aquestes altres llengües «supercentrals». Aquestes són les que també fan possible la comunicació internacional i a llarga distància en determinades grans àrees, com ara l'àrab, el xinès, el francès, l'alemany, el hindi, el japonès, el malai, el portuguès, el rus, l'espanyol i el swahili, idiomes, excepte aquest últim, que tenen tots més de 100 milions de parlants, i que serveix a cadascun d'ells per connectar els parlants d'una sèrie de llengües que el mateix autor qualifica de «centrals» (2001:5). De moment és clar, doncs, que l'anglès no té l'exclusiva de la comunicació internacional, però sí que és clarament prevalent en la comunicació a escala mundial, és a dir, en l'àmbit realment global o planetari.

El mateix De Swaan fa notar que, en el cas de l'anglès, «*[since] its expansion as a native tongue reached its zenit more than a century ago, with the settlement of North America, Australia and South Africa (...) English has spread in spectacular fashion, but only as a second, foreign language. (...) English, people say in the tropics, is the language of the office during working hours, not of the home at leisure time*» (2001:185). En realitat, doncs, on més parlants guanya l'anglès és com a llengua segona, i no tant com a llengua primera —excepte en aquells casos en què actua com a llengua del país i no pas inter-nacional.

De fet, l'anglès pot tenir diversos papers. En realitat, els té tots podríem dir. És llengua «global», però alhora també pot ser-ho «de gran àrea», —és a dir, de comunicació entre grups geogràficament més pròxims i integrats en una mateixa *polity* o àrea comercial— i, òbviament, també plenament «local», com a llengua nativa de grans grups de persones residents en les seves àrees lingüístiques tradicionals —originàries o bé colonitzades. És l'única, clarament, que pot tenir *totes* les funcions.

Com tornarem a veure més endavant, però, la distribució de funcions de les llengües no és en cap cas estable de manera definitiva, i es poden produir, com ja dèiem, canvis en les funcions de les llengües de gran àrea. La presència certament de l'anglès com a llengua global pot anar canviant moltes coses. Per exemple, pot anar provocant crisis en algunes zones tradicionalment assignades a altres grans llengües. Això sembla indicar, posem per cas, casos com ara la irrupció de l'anglès en determinades àrees d'influència de l'alemany a Europa, com demostra el fet que Hongria, que va córrer a treure el rus després de l'enfonsament de la Unió Soviètica, no va

posar en el seu lloc l'alemany —més pròxima—, sinó precisament l'anglès, vist com a «*an intangible but powerful symbol of modernizing and liberating notions and practices*» (Bruthiaux 2003:17). Algú podria comentar que, en el cas d'aquests països de l'òrbita exsoviètica, els sociosignificats de l'anglès són molt esbiaixats, però, com a indicador, creiem que això és suggerent de crisis potencialment produïbles, si més no en determinats punts del planeta.

De fet, aquestes crisis no són gens descartables en el futur si l'avenç de l'anglès en funcions importants es va generalitzant, ja que pot anar essent adoptat per a d'altres funcions supralocals, atès que les persones que siguin força competents en anglès com a L2, poden tenir sovint una «*instrumental, non-emotional view of a language they regard as serving their interests quite adequately and see no purpose in promoting another language of global communication*» (Bruthiaux 2003:12). Així, poden decidir prioritzar l'anglès en detriment de les llengües que tradicionalment utilitzaven per a la comunicació amb els països contigus. Per exemple, no és estrany ja sentir converses a París en anglès entre parlants de llengües d'origen llatí que abans o bé haurien utilitzat el francès o bé la llengua de cadascú. Com diu Tonkin, en la perspectiva mundial «*Globalisation has essentially eliminated the possibility of (...) planning for a situation in which the world might be divided into a number of linguistic spheres of influence, each dominated by a regional language (not necessarily English), with relatively little contact among them. Simple economic and technological realities would seem to require the cultivation of a global lingua franca, for which role English is at present the sole major contender*» (2003:326). Les distintes àrees comunicatives, doncs, no seran ja mai més plenament independents i autosuficients —si alguna vegada ho havien estat— i hauran de comptar d'ara endavant sempre amb la presència de la llengua global (sigui quina sigui la finalment predominant), amb els efectes que això pugui anar comportant. Com veurem més endavant, tampoc alguns Estats no s'escaparan de les tensions que la presència global de l'anglès pot provocar.

També per als grups lingüístics només amb poders subestats i amb interllengua estatal comuna, com ara el català, l'anglès és una realitat que cal tractar de manera ineludible i que pot complexificar les polítiques lingüístiques educatives. Cada vegada, igual com hem comentat en el cas del Quebec, més i més pares demanen que els seus fills sàpiguen anglès per tal d'assegurar que no es quedin en desigualtat de condicions en el futur que preveuen, cosa que passa, fins i tot, ja entre grups autòctons de Mèxic,

en contacte amb la indústria turística.³⁰ L'organització lingüística escolar haurà de ser revisada, més d'hora que no pas tard, a fi de dotar els individus de les competències bàsiques, trilingües en el cas de Catalunya. Com s'ha de dur això a terme i si el nivell d'anglès que com a mínim cal desenvolupar ha de ser igual o no per a tothom seran temes que caldrà debatre i estudiar amb cura. En comunitats amb menys sentit identitari i amb menys valoració de la llengua pròpia, fins i tot l'anglès pot ser contraposat i preferit a l'estudi de la seva llengua històrica, per part de sectors importants de població. En aquest sentit, l'anglès pot ser una pressió més, juntament amb la llengua estatal, en la minorització de la llengua autòctona del grup. Aquests grups subestatsals hauran de prendre, doncs, decisions ràpides i valentes a fi de fer compatible el seu manteniment digne amb la seva participació efectiva en l'escena global, la qual cosa portarà probablement a la revisió d'alguns aspectes importants de les seves polítiques lingüístiques i identitàries.

De totes formes, sembla que també hi ha una altra cosa força clara, i és que, malgrat el desig d'usar l'anglès per a la comunicació internacional i com a eina socioeconòmica important per a les persones, l'anglès no és vist com a legitimat per ocupar funcions considerades pròpies de la llengua local. La majoria de les persones que saben anglès com a L2 semblen tenir clara, si més no per ara, la distribució de funcions entre aquest codi i el propi del grup. Tot i això, ha arribat ja el cas en què les autoritats de determinats països han hagut d'intervenir per resituar les funcions de l'anglès al seu lloc, ja que han cregut que havia envaït innecessàriament funcions de caràcter local que creien que no li corresponien. Igualment, com diu De Swaan, «*the short-term preferences of individual consumers may damage their collectively accumulated cultural capital in the long run*» (2001:47), ja que, molt sovint, les decisions dels parlants respecte de les funcions dels seus codis lingüístics són cegues respecte de les seves conseqüències col·lectives, encara que aquestes puguin ser negatives per als interessos de la seva llengua pròpia. Caldrà veure, doncs, fins a quin

30 Sembla que moltes persones, i, en especial els pares, que es preocupen pel futur dels seus fills, han interioritzat, com diu WRIGHT, que «*with the rise of global regulation, systems and regimes, the world operates as a unit in an increasing number of domains, and communication among the parts needs to be achieved*». Així, creuen que «*learning the languages of others is no longer the affair of a small cosmopolitan elite or a bilingual clerical class, traders or travellers*». Com a resultat d'això, «*a far larger proportion of the world now wants or needs to communicate across language borders*» (WRIGHT, 2004:102).

punt les poblacions, si és que van avançant massivament en el coneixement de l'anglès, mantenen o no la distinció de les funcions entre el seu codi propi i la llengua global —o les altres de gran àrea que també hi puguin intervenir.

Un element fonamental en aquesta consciència de les tries lingüístiques per part de les distintes poblacions podran ser les seves representacions identitàries. Si l'idioma propi continua definint la identitat bàsica del grup és més fàcil per a aquest de mantenir un comportament lingüístic que sigui «proteccionista» respecte de la seva llengua, car aquesta va plenament lligada amb la seva identitat grupal. Si, pel que sigui, aquest lligam entre llengua i identitat s'afebleix o bé es modifica —per la reformulació complexa de les definicions col·lectives— les persones poden no donar tanta importància al manteniment d'usos per a la llengua de menys amplitud comunicativa i entrar en una dinàmica d'afebliment de les seves funcions i de la seva valoració social en comparació amb les del codi més global. Tot això, però, comporta haver arribat a una fase d'alta bilingüïtzació i de gran fluïdesa massives en anglès com a L2, que, de moment, potser encara no existeix a gaires llocs.

4 · EL CONTACTE PER UNIONS I TRACTATS POLITICOECONÒMICS SUPRAESTATALS

4.1 · La Unió Europea

Un altre procés important que caracteritza l'era glocal, de forma simultània als fenòmens que es donen en la dimensió mundial general, ha estat, com ja hem indicat, el sorgiment d'integracions econòmiques i/o d'unions polítiques supraestats. A causa, en gran part, de tots aquests mateixos fenòmens d'eixamplament de l'escala en què es desenvolupa la vida dels humans, els Estats —d'Europa i també d'altres continents— han vist que per competir en el nou marc, calia augmentar-ne la seva dimensió políticoeconòmica i/o la seva possibilitat d'influència geoestratègica. Així, han sorgit nous acords i tractats interestats com, per exemple, el cas de la Unió Europea, el NAFTA o bé el MERCOSUR.

Aquests nous marcs de cooperació i d'integració supraestatal, que impliquen en molts casos un augment de la interrelació econòmica i humana tradicional entre els Estats membres, s'han hagut de plantejar —certament en diferents graus— el problema de la seva organització lingüística, tenint en compte, com sempre, les possibles implicacions identitàries. Aquesta organització no sempre ha estat —ni és encara— fàcil, sobretot en aquelles situacions en què el nombre de llengües i països implicats és més alt.

En el cas, per exemple, de la Unió Europea, s'han anat desenvolupant no només processos d'integració econòmica, sinó també institucions polítiques supraestats comunes, que en el futur fins i tot encara poden fer avançar més els processos d'integració en altres camps i entre les seves distintes poblacions. Aquestes institucions europees han anat adoptant polítiques lingüístiques basades inicialment en el ple reconeixement oficial igualitari de les diverses llengües que tenien també aquest estatus en els respectius Estats que s'hi han integrat, però alhora també han hagut d'establir a efectes pràctics quotidians una categoria especial de «llengües de treball» per tal de poder fer més àgil i factible el funcionament dels distintes organismes.³¹ A part d'això, la Unió

31 «Fins al final del 2006, la Unió Europea tenia 21 llengües i el Parlament Europeu funcionava amb 20 llengües oficials: alemany, txec, danès, eslovac, eslovè, espanyol, estonià, finès,

Europa ha adoptat la recomanació d'aconseguir que tots els ciutadans europeus desenvolupin el coneixement d'almenys dues altres llengües diferents de la de l'Estat a què pertanyin, a fi d'afavorir la interrelació entre les poblacions del continent. Com veurem, però, aquest model no resol del tot els problemes de la *intercomunicació* europea —ni institucionals ni empresarials ni personals— i, força probablement, caldrà repensar-lo i prendre noves decisions en els pròxims anys. Sigui com sigui, és també evident que la integració europea provoca en les persones una consciència molt més àmplia de la diversitat lingüística i de la necessitat de conèixer altres llengües, i, sobretot, de fer que la seva inversió poliglòtitzadora resulti en instruments realment comuns de comunicació. A la pràctica, el que està passant és que cada vegada més l'anglès és clarament la primera i prioritària llengua «estrangera» ensenyada en tots els Estats europeus, fet que apunta, doncs, a un consens força general sobre aquest fet. En el mateix sentit, en la documentació diària de les organitzacions europees l'anglès va esdevenint la llengua més usada, a força distància del francès, i molt més de l'alemany —les altres dues «llengües de treball» —a part òbviament de la interpretació simultània en les sessions i la traducció formal que es fa a totes les llengües oficials dels documents i textos més importants.³²

En aquest model europeu, el reconeixement de la multioficialitat lingüística, basada, com hem dit, en les llengües oficials dels diferents Estats que hi pertanyen, sembla resoldre força satisfactòriament³³ els aspectes de reconeixement identitari i d'igualtat de tracte vertical —entre els ciutadans i les institucions estatals i les institucions europees—, però potser menys el de la intercomunicació horitzontal *entre* els diferents actors. La interpretació simultània i la traducció són possibles estratègies «institucionals» de resolució

francès, grec, hongarès, anglès, italià, letó, lituà, maltès, neerlandès, polonès, portuguès i suec. A partir del 2007 s'hi han incorporat el búlgar, el romanès i el gaèlic irlandès. Aquesta darrera llengua, però, tot i el seu reconeixement oficial, serà usada en menys funcions que les altres.»

32 Com a mostra de l'evolució que es va donant, a la Comissió Europea, pel que fa a la llengua original de redacció dels documents, l'anglès ha passat de representar el 44,7% el 1996 al 57% el 2001, mentre que el francès, en el mateix període, ha baixat del 38,5% al 30% (vg. GEORGEAULT, 2003). En el mateix sentit, GRIN (2006), citant Durand, «*rappelle que si, en 1997, la part du français et de l'anglais comme langue de rédaction d'origine des documents circulant au Conseil de l'Union européenne était sensiblement identique, à 42% et 41% respectivement, cet équilibre a complètement basculé en faveur de l'anglais, avec des taux de 18% et 73% respectivement en 2002* æ selon le Secrétariat général du Conseil».

33 Com sabem, en aquest moment aquesta satisfacció no arriba lamentablement a llengües considerades encara com «no oficials» en el pla estatal, com ara el català a Espanya.

d'aquest problema, però, òbviament no sempre estan disponibles per a qualsevol relació interpersonal. Poden funcionar en les sessions plenàries i en les reunions de comissions àmplies, i en general en el pla escrit, però són poc eficaces en el tracte oral cara a cara o en la relació interpersonal per via electrònica, posem per cas. El cert és que, malgrat els principis declarats per la UE, en la vida socioeconòmica no oficial —en les relacions internacionals de les empreses, universitats, ONGs, i en moltes reunions de persones procedents de diversos països— es tendeix cada vegada més a usar, sempre que es pot, preferentment l'anglès com a llengua de relació supragrupal. Aquesta llengua és, clarament, la llengua «estrangera» que va esdevenint més compartida a Europa, i, de fet, en alguns països actua fins i tot com a «segona llengua» nacional en determinades estructures organitzatives, com ara les de les empreses transnacionals o les altes institucions acadèmiques i tecnològiques.³⁴ Ara com ara, tot fa pensar que Europa anirà avançant majoritàriament cap a l'acceptació pràctica de l'anglès com a llengua preferida per comunicar-se entre actors de procedència lingüística distinta.

I és que, a mesura que hi ha més gent diversa que s'ha de comunicar i que resulta que comparteix una determinada llengua, aquesta es torna el vehicle més pràctic de relació i deixa sense motivació espontània l'ús dels altres idiomes no compartits per tothom.³⁵ A més, l'anglès ofereix l'avantatge que no solament creix en competència i en ús en el marc europeu, sinó, com hem vist, en el mundial, cosa que encara la fa més útil i convenient. Si un codi arriba a la funció de llengua mundial de comunicació, i aquest és l'anglès, serà molt difícil a Europa de mantenir també una altra o unes altres llengües fent la mateixa funció de llengua pont. No es veu a Europa una definició identitària d'oposició a l'anglès tan forta per fer triar

34 Segons dades, per exemple, ja del curs 1993-94, a la Universitat sueca d'Uppsala, es redactaven en anglès entre el 90 i el 100% de tesis i «papers» en tecnologia, ciència, farmàcia i medicina.

35 GRIN (2006) també pensa que *«il existe une forte probabilité que beaucoup d'Européens, malgré les exhortations de la Commission et tous les Plans d'action possibles et imaginables, se contentent de l'investissement dans une seule langue étrangère (probablement l'anglais), et négligent le reste. De fait, c'est une évolution que l'on constate déjà dans différents pays d'Europe, de la Scandinavie à l'Italie en passant par la Suisse — cas que, par nécessité, je suis de plus près»*. Alhora, però, també reconeix que les coses poden no ser tan simples, ja que *«diverses études montrent que des compétences dans des langues autres que l'anglais sont utiles dans la vie professionnelle, et qu'elles sont rémunérées sur le marché du travail. Dès lors, indépendamment de toute invocation des beautés de la diversité, les acteurs sociaux auront certaines incitations matérielles à apprendre d'autres langues. Cependant, même s'ils le font, ce sera alors dans une optique de complément, repoussant ces langues dans une semi-périphérie, en orbite autour d'une langue super-centrale comme l'anglais»*.

un altre codi necessàriament diferent per a la funció d'intercomunicació —tot i la feblesa «europeista» que sovint mostra l'Estat on aquella llengua es va originar. Amb tota probabilitat, doncs, i malgrat les resistències d'alguns Estats concrets, la UE s'haurà de plantejar el tema, tractar-lo a fons i amb rigor, i veure realment com es pot organitzar un futur espai europeu de comunicació —oficial i no oficial—, en què sigui possible alhora una intercomprensió força general entre els distints col·lectius lingüístics i un manteniment sòlid de les llengües i les identitats pròpies de cada grup humà integrat en la Unió. El tema fins ara ha semblat «tabú», però es fa inevitable a la llum de l'evolució de la comunicació lingüística a l'escala global.

De fet, comença a ser clar, per exemple, com assenyala amb gran claredat Grin (2005 i 2006), que el model actualment recomanat, basat en l'aprenentatge de *dues* llengües «estrangeres», a part de la pròpia, per a tots els ciutadans europeus, no assegura la intercomunicació de tothom. Això seria possible només, com ja hem dit abans, si tots els europeus compartissin, com a mínim, *una mateixa* d'aquestes llengües. Perquè si uns saben «a» i «b», els altres «e» i «f», els altres, «j» i «k», i els altres «j» i «a», posem per cas, el sistema no assegura pas la intercomprensió general. No hi ha més remei, doncs, que des d'una posició estrictament lògica, s'hagi d'acceptar que els europeus, com a mínim, han de compartir *una mateixa* llengua —a part de la pròpia de cada grup. I és clar que, si la comparteixen, és per utilitzar-la —en les situacions en què calgui i estigui justificada.³⁶

Creiem que és precisament aquí —en quins usos, en quines funcions— on rau una possible solució de l'actual bloqueig del problema. D'una banda, és clar que tothom creu que seria bo de poder-se entendre amb tothom, i de l'altra, que voldríem igualment que no per això haguéssim d'haver d'abandonar les nostres llengües pròpies, les que cada grup humà d'Europa ha anat construint al llarg de la història i que donen identitat i sentiment de pertinença fonamental a les persones. El gran repte és, per tant, avançar en la construcció d'aquesta distribució ordenada de funcions, fet que s'ha de basar sobretot en la delimitació clara i explícita dels usos que poden ser

³⁶ GRIN, com nosaltres, veu que «*la politique linguistique Européenne ne poursuit pas qu'un seul objectif, mais au moins deux, à savoir la pluralité et l'intercompréhension ; et si l'on a plusieurs objectifs, il faut un instrument (ou un ensemble d'instruments) par objectif*» (GRIN, 2006). La multioficialitat igualitària ajuda, doncs, al *reconeixement* i manteniment de la pluralitat lingüística, però queda per resoldre l'altre objectiu, el d'aconseguir la *comunicabilitat* fluida entre les distintes parts reconegudes.

assignats —si més no oficialment i institucionalment— a l'anglès —o a l'idioma que fos triat com a interllengua, si fos el cas— i dels que han de mantenir les llengües estatals/nacionals. Cal, però, de totes totes, evitar de caure en una distribució de funcions que pogués produir una percepció de llengües «de primera» i «de segona», per part dels ciutadans, que els pogués portar a un sentiment de menysvaloració dels seus codis propis respecte de la llengua d'intercomunicació —com ha passat, com sabem, en altres circumstàncies històriques. Per això, totes les llengües estatals/nacionals han de tenir en el seus territoris funcions massives clarament de caràcter superior i important, assegurades amb exclusivitat, per evitar qualsevol percepció d'«amença» o d'instabilització important per part de l'anglès.

Per altra banda, el fet que sigui l'anglès l'idioma que ha anat guanyant com a «llengua estrangera» comuna, per dir-ho així, a Europa, té també altres avantatges i inconvenients, segons com es considerin aquests efectes. Per exemple, si l'anglès esdevé habitualment la llengua d'intercomunicació a nivell continental europeu, i els ciutadans la van dominant, tindran l'avantatge de saber l'idioma que, pel que sembla, i com hem vist abans, farà també més assíduament la funció de comunicació intercontinental i mundial. Tot i que certament, com ja hem vist, també el francès o l'espanyol, poden fer aquesta funció en els seus territoris excoloniais o d'àrea d'influència respectius, el fet és que únicament l'anglès, per ara, és l'idioma que més va esdevenint «comú» entre els distints continents —o, en tot cas, entre els grups de persones de cada país que han de dur a terme les relacions internacionals. Per tant, els europeus estarien ben situats en aquest context.

Igualment, l'anglès és el codi clarament predominant a l'Amèrica del Nord, on ara mateix —malgrat els desacords polítics que hom pugui tenir amb alguna d'elles— hi ha les societats més avançades i creatives tecnològicament, amb una gran producció mediàtica i amb un gran poder econòmic, amb les quals no anirà malament, doncs, poder-s'hi comunicar i relacionar amb facilitat. Si, en canvi, Europa apostés per un altre idioma distint de l'anglès, en aquests moments tots aquests punts, que poden ser considerats «avantatjosos», no hi serien. Amb tota probabilitat, doncs, en els futurs anys, si l'anglès es va consolidant com a llengua «global», els europeus —si més no els sectors més necessitats de relació internacional— igualment l'haurien d'adquirir per poder participar en la vida tecnoeconòmica i cultural mundial. De manera que no sembla pas malament optar per l'anglès que, al capdavall, és originàriament també una llengua d'Europa.

Els inconvenients que es veuen en aquesta tria de l'anglès per part d'alguns corrents d'opinió, són donats, sobretot, per la por de rebre una excessiva influència principalment dels Estats Units, com a gran potència tecnològica contemporània i amb efectes importants sobre estils de vida i valors en els més joves. El que es tem sobretot és un fenomen com ara el d'una «colonització» cultural. El cert, però, és que no es veu com no pot ser possible des d'Europa produir també propostes noves i atractives per a les seves poblacions que puguin competir —i, guanyar, si es vol dir així— amb les procedents del país nord-americà. Vistes les tècniques utilitzades i compresos els mecanismes no es veu per què Europa no pot liderar una nova època amb productes propis, sorgits de les seves tradicions, tot renovant-les imaginativament, i en diàleg amb les altres creacions que vindran des d'altres parts del món, ara absents però en el futur igualment actives i capaces de fer-se presents també a través de l'anglès. Sigui com sigui, la intersecció de la Humanitat serà probablement imparabile i moltes idees, valors i productes materials o culturals correran per tot el planeta, i poques fronteres se'ls podran ja posar. Per tant, més val preparar-se per a la nova època que no pas quedar encastellats intentant protegir-se —molt probablement de forma inútil— del que ha de venir, sobretot tenint en compte les grans dinàmiques tecnològiques de les noves potències asiàtiques, habitualment molt pragmàtiques i certament intel·ligents i ambicioses.

4.2 · NAFTA i MERCOSUR

De fet, la por de la colonització cultural per part dels Estats Units no se sent només a Europa, sinó, per exemple, potser encara més al Canadà, que els tenen molt més pròxims i que, majoritàriament, ja comparteixen plenament l'anglès com a llengua familiar i quotidiana. Cal dir que, malgrat aquesta proximitat i la circulació dels productes dels Estats Units per tot el Canadà, la identitat diferenciada hi és molt present, precisament per aquest fet. Sovint, contra el que hom podria esperar, a més relació, més necessitat de diferenciació identitària.³⁷ Això s'ha vist en ocasió dels debats entorn del tractat de

³⁷ A títol anecdòtic, però com a fet revelador, cal esmentar l'altíssima freqüència amb què els canadencs, quan surten a fora del seu país, procuren fer vistent la seva bandera tan característica —a les motxilles, maletes, roba, gorres, etc.— sobretot per indicar que ells no són «americans» dels Estats Units.

lliure comerç establert entre el Canadà, els Estats Units i Mèxic, el NAFTA (sigles en anglès del North America Free Trade Agreement) acordat el 1994, en els quals el Canadà anglòfon expressava més preocupació sobre aquesta possible colonització cultural dels Estats Units que no pas el Canadà francòfon, ja de per si diferent a causa de la llengua i en situació, en especial al Quebec, d'assegurar plenes funcions exclusives per al seu codi propi.

També a Mèxic les veus de preocupació sobre el perill de l'«americanització» provinent dels Estats Units s'han fet sentir, sobretot tenint en compte el gran contacte fronterer entre els dos països i la intensitat de les relacions. Tot i que de moment l'anglès a Mèxic s'estén només com a llengua «estrangera» —però de manera molt eficaç entre les capes altes de la societat—, el neguit identitari pot començar a sorgir i les manifestacions d'afirmació pròpia poden anar augmentant, seguint la molt freqüent regularitat esmentada de com més contacte, més consciència identitària. Morris, per exemple, esmenta ja com a mostra el discurs de l'aleshores president Zedillo en el marc del *Primer Congreso Internacional de la Lengua Española: La Lengua y los Medios de Comunicación*, celebrat a l'abril de 1997 a Mèxic, on l'alt mandatari ja va fer referència a la gran responsabilitat de Mèxic, com a més gran país hispanoparlant, en la promoció de l'espanyol com a llengua amb estatus global.

En el marc del NAFTA, però, els canvis en l'actuació governamental a Mèxic en el pla lingüístic s'han donat prioritàriament en les accions adreçades a la repesca lingüística i ciutadana dels nombrosos immigrants d'origen mexicà establerts als Estats Units, per als quals s'han obert més consolatats i s'han organitzat programes d'ajuda cultural per tal que mantinguin el seu idioma i es facin conscients del valor d'aquest manteniment, afavorint així el bilingüisme. De fet, a l'Amèrica del Nord potser són els moviments migratoris la principal font d'acció en el pla de la política lingüística (exceptuant el cas del Quebec). De forma paradoxal, i com després aprofundirem, ha estat el moviment d'hispanòfons el que molt probablement ha generat el moviment «English Only», que, als Estats Units, ha dut a l'adopció formal de l'anglès com a llengua oficial (gairebé sempre única) de molts dels estats. És interessant observar aquest fet precisament a casa de la llengua que ocupa la majoria de les funcions de comunicació en el nivell global. Encara, doncs, que sigui així, els fenòmens «locals» —com ara els desplaçaments migratoris— són vistos com a importants i fins i tot amenaçants per una gran quantitat de persones i institucions de la potència hegemònica, que es mobilitzen i adopten mesures específiques per assegu-

rar la integració en anglès en la societat receptora. Es veu clar aquí, doncs, la separació de funcions i el caràcter no automàtic de les influències que, per exemple, la dita «llengua global» pot generar sobre altres funcions en altres nivells, en especial de base local. Molt probablement, les influències poden ser molt més fortes degudes al contacte entre poblacions cara a cara que no pas pel fet que la Humanitat pugui disposar d'una mateixa llengua com a codi segon —o tercer, o de vegades, quart— per a la comunicació intergrup. De fet és així, cara a cara i en la vida quotidiana, com es va produint, sembla que fins ara de forma inexorable, la bilingüïtzació efectiva en anglès de les segones generacions d'origen hispanòfon als Estats Units, i, majoritàriament, l'abandonament de l'espanyol com a llengua nativa de la tercera generació.

Sense deixar les Amèriques, una altra experiència interessant d'observar ha estat la constitució de l'anomenat MERCOSUR, el tractat d'integració econòmica —però amb més ambició política i també cultural—, signat entre el Brasil, l'Argentina, el Paraguai i l'Uruguai el 1991,³⁸ i que és actualment el tercer bloc comercial més important del món. Reuneix, així, un conjunt de més de 215.000.000 milions de persones, tres quartes parts de les quals habiten al Brasil, amb el portuguès com a llengua oficial, i la resta en països on el castellà fa aquesta funció, si bé també una altra llengua, el guaraní,³⁹ té aquest estatus al Paraguai des del 1992. Des del punt de vista

38 Posteriorment a la redacció d'aquest treball, Venezuela s'hi va integrar també el juliol del 2006. Ara, doncs, aquest bloc representa el 78% del PIB d'Amèrica llatina i conté en les seves fronteres el 65% de la població sudamericana. De fet, aquesta ampliació duta a terme «para la liberación de Sudamérica, para la concreción de una gran proyecto nacional sudamericano», com va dir el president Hugo Chávez, s'adequa perfectament als postulats inicials del MERCOSUR. Com assenyala HAMEL (2003), «*Mercosur aims at attaining profound regional integration and at strengthening the international position of its member countries. Here immediately the differences with another common market in the continent — the North American Free Trade Agreement (NAFTA) among Canada, the United States of North America and Mexico — become apparent. According to the South American point of view, in the dichotomy between «Pan Americanism» (economic base without a common cultural foundation) and «Latin Americanism» (cultural community without a common economic base), Mercosur was born out of cultural convergence, while NAFTA represents a mere market aggregation based on cultural divergence.*»

39 El guaraní, fins ara, no ha estat inclòs igualitàriament com a llengua oficial al Mercosur. Només va obtenir, el 1995, una declaració del MERCOSUR cultural, en què «*lo declaró oficialmente como una de las lenguas históricas del MERCOSUR, pronunciándose a favor de su revalorización y de su promoción en los ámbitos de la investigación, los estudios académicos y la enseñanza*» (vg. BOSSELLI, 2003). Actualment, però, hi ha un fort moviment per aconseguir la seva equiparació amb l'espanyol i el portuguès (en què participa també l'*Organització pel Multilingüisme*, amb seu a Catalunya). Per exemple, segons la recomanació n. 15 del *Segundo*

lingüístic, el cas és important per tal com, a diferència del NAFTA, aquí sí que hi va haver provisions explícites i voluntat d'acostament en aquest pla. Així, ja des del mateix 1991 es va constituir la Comissió de Ministres d'Educació i l'any següent es va aprovar el pla trianual que preveia promoure la formació ciutadana per afavorir la integració, la formació de recursos humans i l'harmonització dels sistemes educatius. En aquest marc, el pla incloïa l'ensenyament de l'espanyol al Brasil i del portuguès a l'Argentina, el Paraguai i l'Uruguai dins dels seus respectius sistemes d'educació.

A diferència, doncs, com dèiem, del NAFTA i també de la UE, que no ho ha anat fent fins més tard, el MERCOSUR sí que va preveure d'entrada l'atenció al pla de les llengües, per tal com, es vulgui o no, la seva constitució com a espai comú era, en gran part, una resposta a la influència potencial dels Estats Units sobre la zona. Identitàriament més pròxims entre ells com a països de cultura llatina que no pas amb la potència nord-americana, els països del MERCOSUR podien aspirar també a una integració de tipus cultural, contrarestadora de la pressió que venia del colós del nord. Com que es va considerar que les llengües en presència eren només dues —el guaraní no s'hi va incloure— es va recórrer al reconeixement mutu de la llengua de l'altre, solució sempre factible —si més no sobre el paper— en aquest tipus d'unions lingüísticament simples. És així com es van proposar d'arribar a l'ensenyament recíproc de l'altra llengua com a matèria obligatòria en cada un dels països, a través del *Programa Aprendizaje de los idiomas oficiales del Mercosur*, que té com a objectiu «implementar la enseñanza del español y del portugués en instituciones de los diferentes niveles y modalidades del sistema educativo, para mejorar la comunicación entre los países que conforman el Mercosur». A la pràctica, però, l'aplicació d'aquests acords no ha estat feta al mateix ritme

Seminario Interamericano sobre la Gestión de las Lenguas, celebrat a Asunción al juny del 2003, aquestencontre va acordar «Solicitar la inclusión del guaraní como idioma oficial del Mercosur junto al español y al portugués, y proponer a sus Estados Parte la adopción de políticas lingüísticas que aseguren un trato igualitario de las tres lenguas en los ámbitos de negociación.» (vg. http://dtiil.unilat.org/segundo_seminario/recomendaciones.htm). Després d'haver estat redactat el nostre informe, el Consell de Ministres de Cultura del MERCOSUR va acordar en la seva XXIII reunió del 21-11-2006 d'acceptar d'incloure el Guaraní com a idioma oficial. Posteriorment, en el comunicat conjunt de la reunió dels presidents dels Estats del MERCOSUR del 18-19 de gener de 2007 a Rio de Janeiro, s'expressa que *Acogieron con beneplácito la Decisión CMC 35/2006 que incorporó al Guaraní como uno de los idiomas del MERCOSUR* (vg. www.mercosur.int). Caldrà ara veure quins efectes pràctics tindran aquest acord i si el Guaraní és tractat igualitàriament amb les altres dues llengües oficials inicials.

ni amb la mateixa intensitat en cada lloc. Per exemple, mentre al Brasil la implantació de l'ensenyament de l'espanyol ha estat objecte de decisions polítiques més resoltes, a l'Argentina, el procés sembla anar més lent pel que fa al portuguès, fins al punt que pot haver-hi el dubte de si realment es vol dur el programa a la pràctica (vg. Hamel, 2003, Bein 2002, i Varela 2001). Tot i això, sí que les expectatives d'integració econòmica van crear un cert mercat per als ensenyaments del portuguès, que probablement va augmentar després amb la gran crisi econòmica argentina, cobert, però, més aviat pel sector privat que pel sector públic.⁴⁰ On s'ha arribat, però, més lluny en l'ús d'una i altra llengua és en les zones frontereres entre les dues grans àrees lingüístiques, on es van estenent molt les escoles bilingües.

En el fons de la qüestió pot haver-hi perfectament les preferències de cada país davant del procés general de globalització. Mentre el Brasil sembla apostar més clarament per una economia de la zona llatinoamericana, l'Argentina sembla dubtar de si no s'ha de decantar més cap a una economia lligada amb els Estats Units (Hamel, 2003), en el marc ja més general del procés de globalització. Això, en el pla lingüístic, repercuteix clarament en el fet que el portuguès sí que és demanat com a llengua estrangera, però sempre per darrere de l'anglès, cosa que fa que sigui vist, si de cas, com a segona possibilitat. Així, el debat —i en això pot haver-hi coincidència amb Europa— sembla centrar-se sobre si l'anglès ha de ser l'única llengua segona obligatòria o n'hi ha d'haver d'altres. En definitiva, col·lideixen aquí, com s'ha dit, dues visions, una més aviat llatinoamericana i l'altra més aviat pan-americana. Així, diu Hamel (2003) *«the defenders of Spanish and Portuguese converge with the 'traditionalists' (who are in turn allied with the international 'Francophonie') in their opposition against the total and exclusive hegemony of English and in their defense of a plurilingual option»*. Trobem aquí traslladades les tensions que es donen també en molts d'altres llocs, entre l'adopció d'una

40 Per exemple, tot i que el governador de Buenos Aires va anunciar al març de 1995 l'obligatorietat de l'ensenyament del portuguès en el sistema educatiu a les escoles secundàries, *«el anuncio —assenyala VARELA (2001)— no tuvo más efecto inmediato que el de confirmar la inviabilidad de la medida: sin profesores ni materiales suficientes era imposible llevarla a la práctica. Y sin embargo, como en el caso del inglés, el sector privado tomó debida nota de la señal: una nueva necesidad se abría en el mercado que el Estado era incapaz de satisfacer. Con el sólido respaldo del discurso político-lingüístico estatal, se inició la época dorada del negocio del inglés y el portugués»*.

llengua internacional comuna —en aquest cas l'anglès— per a tothom, o bé entre una pluralitat d'opcions —que, cal dir-ho, també es restringeix a algunes altres poques llengües. La situació potser encara es complica més a l'Amèrica del Sud, donada la seva posició geoestratègica, que fa que el temor, ja esmentat anteriorment, d'una colonització econòmica i cultural dels Estats Units sigui més gran.

Sigui com sigui, el dilema s'anirà presentant, ja que, com hem vist, l'anglès progressa com a llengua general d'intercomunicació no solament a tot Amèrica, sinó arreu del planeta, per la qual cosa serà molt difícil de prescindir-ne i de deixar de ser la llengua segona que la gran majoria de la gent voldrà aprendre prioritàriament. Encara que de moment pugui ser vista fonamentalment com a «imperialista» i «opressora» en aquella part del món, el cert és que l'adopció de l'anglès com a L2 bàsica en els sistemes educatius es va generalitzant arreu i, per tant, serà difícil d'evitar que esdevingui la llengua comuna més compartida pels distints grups lingüístics humans —encara que sigui amb diferents nivells de competència segons les circumstàncies i els individus. Una possible solució, com indiquen autors com ara Graciela Barrios i el mateix Hamel, fóra aprofitar les similituds estructurals existents entre l'espanyol i el portuguès per ensenyar-les en una fase inicial de manera integrada i com a llengües amb més càrrega identitària, i introduir l'anglès posteriorment, de manera que es pogués aconseguir un bon nivell de trilingüisme funcional. Creiem que és per aquí que es pot trobar una possible solució als dilemes de la integració supraestatal, sense renunciar al coneixement de l'idioma global.⁴¹

Per ara, però, en el MERCOSUR, en haver-hi poques llengües en presència, s'ha pogut organitzar la coexistència lingüística a base de considerar-les totes dues oficials —ignorant, però, el guaraní— i establint la reciprocitat d'aprenentatge de la llengua de l'altre, cosa que elimina la dificultat de posar-se d'acord sobre una sola interllengua. L'anglès, tot i que en el futur pugui anar-se imposant com a llengua mundial d'interrelació —si més no en els sectors dirigents— pot, però, tenir problemes per ser acceptat com a llengua d'interrelació entre Estats veïns per raons de tipus identitàri. Ara com ara, per exemple, costa potser de veure com, en el futur, l'anglès podria esdevenir la interllengua del MERCOSUR, ja que es poden comunicar en espanyol i portuguès. Haurien de canviar força els *sociosig-*

41 Fixem-nos que, en el cas català, potser també podria funcionar una solució d'aquest tipus.

nificats que es relacionen amb aquesta llengua en aquells països per tal que arribés a ser vista com un idioma «neutral». En canvi, però, sabem que això pot passar en altres llocs, com ara la Unió Índia —com ara veurem— i qui sap, doncs, si també en la Unió Europea, situacions amb un nombre molt més alt de llengües que no ofereixen, doncs, aquesta possibilitat de bilingüïtzació recíproca.

Certament, el nombre de llengües presents en les unions supraestats és una variable no menyspreable, que demana solucions distintes segons les situacions. Sentir-se que hom es troba en una relació igualitària i respectuosa pel fet que cadascú aprèn la llengua de l'altre facilita certament les coses. A la pràctica, però, caldrà veure també si no sorgeixen sentiments de desigualtat a la vista de la possible evolució de la situació que pugui portar al predomini de l'ús d'una llengua per sobre de l'altra. Això pot dependre de qui té més interès a aprendre la llengua de l'altre grup, si els brasilers l'espanyol o bé els hispanòfons el portuguès, i si aquesta asimetria és molt forta o no. De moment, però, tot sembla indicar que ni en l'un ni l'altre cas no som davant de cap perill de desorganització de l'ecosistema interior de manteniment d'aquestes llengües, ja que si l'espanyol és la llengua majoritària de l'Amèrica Llatina, el Brasil per ell mateix és ja una comunitat lingüística molt gran i important. En aquest cas, les pors habituals de colonització dels uns pels altres, amb el consegüent trencament de la unitat politicoeconòmica establerta, no sembla que hagi de poder produir-se en aquesta regió del planeta. Si es produïssin, seria més aviat per altres causes distintes.

4.3 · Unions i interllengües

Hem vist fins ara tres dels casos d'unions o tractats (polític)econòmics supraestats en què intervenien diverses llengües, i que plantegen la qüestió de com organitzar-se lingüísticament. De fet, tots tres han evitat fins ara d'assignar oficialment les funcions d'intercomunicació a un sol codi explícit i funcionen formalment, doncs, en totes les llengües oficials que hi han estat incloses. Però, mentre que tant el NAFTA com el MERCOSUR inclouen només tres i dues llengües respectivament, en el cas de la Unió Europea, la xifra arriba, de moment, a vint-i-tres de reconegudes com a oficials en el si les institucions.

La Unió Europea, de tots tres casos, és clarament el que ha avançat més

cap a una convergència d'espais i de normes comuns, amb lliure circulació de béns i persones, i amb institucions polítiques compartides, com ara la Comissió i el Parlament europeus. Com sabem, fins i tot està en curs de tràmit un projecte de Constitució que subsumiria els antics tractats i podria començar una nova etapa encara encaminada a augmentar més la integració. No és ja un simple espai d'intercanvi econòmic i de decisió consensual, sinó que té ja força trets, per dir-ho així, de caràcter «federal». I la pregunta, òbviament, és, de nou, si un procés d'integració avançat com el de la UE no hauria de preveure la designació d'una llengua que explícitament pogués fer de pont entre els seus distints grups lingüístics participants, donat, a més, l'objectiu de poder integrar, per exemple, les universitats, les empreses i, a la llarga, les poblacions.

Com hem dit, l'anglès és la llengua ara com ara més ben situada per dur a terme aquesta funció, per tal com, de manera espontània, ha anat essent adoptada per la gran majoria de països com a L2 prioritària en els seus sistemes educatius, i, a més, va esdevenint també de forma clara la llengua que permet la comunicació a nivell global. Tot i així, aquest és un tema que aixeca normalment molta polseguera, sobretot per part de França, titular de l'altre idioma que en etapes històriques anteriors ha fet aquesta funció, i també per part d'altres països, com ara Alemanya —el que més contribueix econòmicament a la Unió— i fins i tot per part d'Espanya —que té un idioma també molt estès a l'altra banda de l'Atlàntic. El pas d'adoptar oficialment una llengua prioritària d'intercomunicació, doncs, potser no serà fàcil de fer ara com ara, per raons més aviat identitàries que no pas pràctiques. Els distints Estats europeus encara no semblen haver arribat a una acceptació majoritària i tranquil·la respecte de la seva integració en un espai comú continental, amb característiques supraidentitàries. I l'anglès encara pot tenir per a moltes persones una sociosignificació no acceptable. A la pràctica, però, no hi ha dubte que s'anirà imposant com a codi d'intercomprensió i tard o d'hora caldrà reconèixer-ho, malgrat les reticències identitàries. Serà important per poder arribar aquí tenir consciència del doble pla de les llengües —comunicatiu i identitari— per tal de distingir-lo i conduir cap a la «neutralitat» identitària les interpretacions sobre l'ús de l'anglès. Usar aquesta llengua —en les funcions que estrictament li pertocuin— no hauria de significar pas l'*extensió* de la identitat «britànica» ni menys, la dels Estats Units, sinó l'assumpció a efectes pràctics d'un idioma que va suscitant el consens internacional per ocupar la funció intercomunicativa.

En aquest sentit, un dels referents a què podem acudir, més interessant en aquest cas fins i tot que el NAFTA o el MERCOSUR, és el de la Unió Índia, el qual, tot i tenir índexs de desenvolupament distints dels de la UE, presenta institucionalment una problemàtica que podria ser semblant. La Constitució de la Unió Índia⁴² preveia que la llengua de la potència colonial —l'anglès precisament— s'usaria com a llengua oficial d'intercomunicació entre les seves distintes unitats polítiques —amb diferents llengües oficials internes— durant un cert període,⁴³ però que després es passaria a adoptar el hindi, el codi del grup local més nombrós, per fer aquesta funció. Això, però, no ha estat fins ara possible per l'oposició de determinats grups que no estan d'acord amb el fet que sigui el hindi el que ocupi aquesta funció —molt probablement per raons fonamentalment identitàries—, cosa que ha produït successives pròrrogues en la data d'entrada en vigor de l'anul·lació de l'anglès per a aquesta tasca. Així, en el cas de l'Índia, l'anglès ha estat vist paradoxalment com a més identitàriament «neutre» que no pas el hindi, el qual pertanyia a un dels grups presents —de fet el més gran—, cosa que presentava un greuge per als altres, que no podien ser triats per a aquesta alta funció. Això ha fet que ara, amb la globalització en marxa, la situació encara s'hagi complicat més, atès que en alguns dels estats de llengua distinta, la població pot preferir actualment prioritzar l'anglès per damunt del hindi, donada la seva utilitat internacional ja a escala global. Com que també, de fet, a les elits que tenen el hindi com a llengua inicial, els interessa l'anglès per mantenir-se en el seu nivell socioeconòmic i per tenir accés a la informació i les relacions internacionals, és així com es va afavorint el manteniment d'aquest idioma excolonial com a llengua oficial d'interrelació en el conjunt de la Unió. Així, i tot i que hagi també avançat en aquests anys el coneixement relatiu del hindi a través de l'educació i els mitjans de comunicació, l'anglès continua amb la funció que hauria d'haver abandonat ja fa unes quantes dècades.

En aquesta era glocal, doncs, com assenyala Mallikarjun, «*Indian families everywhere compete with one another to provide their wards with good English education. Clear functional separation in the choice of language by the public is seen: English for economic progress, and, normally,*

42 Segons el cens de 1961, es parlaven a l'Índia 1.652 llengües maternes (MALLIKARJUN, 2003).

43 El hindi hauria d'haver reemplaçat l'anglès com a idioma oficial d'intercomunicació de la Unió dins d'un període de 15 anys a partir de 1950.

mother tongue for cultural purposes and as a token of identity». Això, indica el mateix autor, arriba fins i tot, a les àrees rurals dels altres grups lingüístics, on també creix l'anglès i retrocedeix el hindi: «*English is becoming more popular in the rural areas due to the growth and development of reading skill in English through school. English, thus, is establishing a solid mass base for itself in the rural areas*» (Mallikarjun 2003).

Pot ben bé ocórrer, doncs, que la Unió Europea tampoc no aconseguixi el consens dels seus membres sobre quina llengua utilitzar com a codi d'intercomunicació, però sembla força clar que les poblacions aniran mobilitzant-se perquè els seus fills puguin disposar dels recursos lingüístics que creguin que els poden ajudar en el futur. I clarament, l'anglès serà un d'aquests i ben bé el més important després de les llengües pròpies i/o contextuals de cada grup. Cal, doncs, abandonar les temences i veure com es podrà organitzar una Europa multilingüe igualitària, amb funcions exclusives «interiors» per a cada idioma, i amb una llengua segona —o tercera segons els casos— compartida en comú. El punt fonamental que cal superar en primer lloc es troba en el pla identitari, i és la idea que duu a identificar la llengua general d'intercomunicació com a «llengua nacional europea» o com a «representant» d'alguna identitat amb la qual ens puguem sentir en competició. És clar que, ara com ara, la funció identitària fonamental ha de quedar reservada per a la llengua de cada grup, i que cal evitar de construir Europa sobre el miratge d'una «cohesió lingüísticoidentitària» basada en el codi comú, com històricament ha ocorregut internament en força Estats europeus. La llengua d'intercomunicació, doncs, no ha de venir pas acompanyada de cap discurs «emocional» ni «nacional» ni molt menys denigratori dels altres idiomes. Cal sempre anar alerta amb això per part d'uns i d'altres, dels que estiguin a favor o en contra, ja que, com diu Dua, molt sovint «*the question of link language is subject to great deal of political manipulation and ideological representation*» (1994:13).

Igualment caldrà vetllar per l'altre gran tercer objectiu europeu, que ha de ser el de la *sostenibilitat* lingüística, és a dir, el manteniment dinàmic de la seva diversitat lingüística. Per això caldrà mantenir una alerta constant perquè l'anglès, com a llengua supraestatal, no envaeixi o substitueixi les funcions necessàries dels altres codis, fet que pot esdevenir possible sempre que es dóna el cas de compartir llengües entre els mateixos individus. La clau de volta del nou edifici passa necessàriament per la clara distribució de les funcions, tot aplicant el principi de subsidiarie-

tat lingüística, formulat, a favor dels idiomes locals, d'aquesta manera: *tot el que pugui fer la llengua local NO ho ha de fer una llengua més global*.⁴⁴ Fent-ho així, assegurant una estabilitat dinàmica, tot el conjunt, molt probablement, hi té molt a guanyar i poc a perdre, i pot adaptar-se més òptimament a l'era glocal que ens ha tocat viure.

⁴⁴ Ja s'han començat a donar casos d'aquesta mena, per exemple, als països nòrdics, on, per exemple, el ministre noruec de transport va haver de protestar pel fet que la pàgina web de la companyia d'aviació SAS, propietat bàsicament dels tres governs escandinaus, era exclusivament en anglès. Igualment, el govern suec va promoure un estudi per veure si l'anglès estava prenent funcions del suec, i va adoptant les mesures necessàries per assegurar que el suec sigui una llengua «completa» i compti amb tots els àmbits d'ús.

**5 · ELS ESTATS PLURILINGÜES
EN EL NOU CONTEXT**

5.1 · Efectes de la globalització sobre l'organització lingüística dels Estats: el cas suís com a exemple

La construcció dels Estats-nació ha anat produint ja històricament la interrogació sobre com s'havia d'organitzar la comunicació lingüística pública en les noves unitats polítiques que anaven sorgint, les quals, en la gran majoria de casos, es constituïen amb poblacions lingüísticament diverses. En aquest cas, i a grans trets, les solucions fins ara implantades de multilingüisme oficial igualitari s'han basat freqüentment en l'aplicació de dos principis, que s'han convingut a anomenar de «territorialitat» i de «personalitat», referint-se a com s'organitzaven els «drets lingüístics». En el primer cas, el reconeixement de la diversitat lingüística dels col·lectius que quedaven integrats en el nou Estat es feia geogràficament, assignant a cada una de les parts una única llengua oficial (on això era possible), cosa que feia d'aquest Estat un cas de multilingüisme oficial per juxtaposició de territoris unilingües. En el pla de les institucions comunes es reconeixia habitualment l'oficialitat de totes les llengües presents. En la segona de les grans solucions, simplificant, en lloc de repartir les llengües segons les parts del territori, aquestes eren reconegudes en tot el perímetre estatal i els ciutadans tenien el dret d'elecció lingüística en les administracions que eren regides d'acord amb aquest principi. Tant l'un com l'altre, però, s'han aplicat fins ara en poblacions majoritàriament unilingües habitualment amb poca fluïdesa en l'altre o altres llengües presents, i han tingut com un dels seus efectes fonamentals no haver de forçar realment, des dels poders públics, la bilingüïtzació massiva i efectiva de les poblacions la llengua de les quals es reconeixia com a oficial.

Aquest tipus de solució, seguint l'un o l'altre criteri, és el que ha permès fins avui la coexistència pacífica de grups lingüísticament diversos a Suïssa,⁴⁵

45 Sobre el cas suís, habitualment considerat com el cas més exitós en la regulació de la coexistència de distints grups lingüístics en un mateix Estat, Kenneth McRAE (1998b) assenyala nou punts característics molt interessants per entendre la llarga pau interna suïssa: «*First, in a formal sense there are no minority languages in Swiss constitutional law, only equal languages. This applies to official languages (French, German, Italian) and also to national languages (French, German, Italian, Romansh). In neither context — official usage or symbolism — does the law countenance the idea of subordination of one language to another. Second, each national*

Bèlgica, Finlàndia o Canadà, per exemple, tot i que això no vol dir que no hi hagi hagut —o hi pugui anar havent— conflictivitat en distints graus. Tots aquests casos, però, es caracteritzen per proclamar la igualtat estatal de les llengües oficials reconegudes i, per tant, per preveure el multilingüisme oficial en el nivell corresponent. Així, per exemple, tots proclamen la igualtat de les llengües en el nivell federal o central de l'Estat i preveuen, segons els casos, l'oficialitat de cada llengua en les institucions subestatsals del seu territori específic o bé distintes solucions de plurioficialitat si la població no presenta una delimitació territorial clara.

Aquestes situacions, en general, donat el ple reconeixement oficial igualitari, presenten, com hem dit, poc grau de bilingüïtzació real i massiva en les llengües dels altres grups que formen part del mateix Estat (si no hi ha,

language has its historic territory. Most of the 23 cantons are officially unilingual, but four are plurilingual though still partitioned into language areas. Bilingual municipalities are rare, but a few can be found. When the long standing unilingualism of isolated valleys was threatened by railway tunnels and improved roads, this ancient territoriality of natural origin was reinforced by policy measures to maintain it. Third, the cantons containing the two smaller language regions (speaking Italian and Romansh) receive extra federal funding for education and cultural support, again in order to defend Swiss cultural diversity. The broad-casting budget also tilts disproportionately in favor of the smaller groups. Fourth, Swiss political culture emphasizes proportionality in political representation, and this tendency applies to both political parties and languages. The results may be seen in the federal public service, the supreme court, and most prominently in the executive government itself. (...) Fifth, the Swiss political system has a longstanding suspicion of majoritarianism, preferring consensual decision-making where possible. When majority voting is used, it is often qualified. Thus constitutional referenda require a double majority to pass a majority of total votes cast and majorities in a majority of cantons. Sixth, the Swiss also practice decentralized federalism, especially in matters of language and culture. Jurists refer to the language sovereignty of the cantons, which means in effect that language policy is applied according to cantonal needs and priorities. There is an absence of symmetry here, which contrasts strangely with our Canadian fixation on symmetry even for asymmetrical situations. When asymmetry in Switzerland leads to friction, as it sometimes does, the remedy is not to press for a uniform formula but to step up dialogue across language boundaries in search of improved mutual comprehension. Seventh, Switzerland shows a refreshingly low level of conflicting or overlapping jurisdiction between Confederation and cantons. In many fields the federal government typically legislates but leaves execution to the cantons, which do so in their own ways. (...) Eighth, a firm tradition expects cantons to mind their own business and refrain from criticizing actions of other cantons. Private citizens tend to follow suit. While this rule came under severe strain during the protracted Jura conflict in Bern canton in the 1960s and 1970s, it survived and helped to bridge a dangerous chasm between French and German Switzerland. Ninth and last, the vast majority of Swiss citizens have no difficulty in reconciling simultaneous loyalties to the Confederation, their canton, and their home commune, even if they may rank these loyalties differently in different regions».

com ara en el cas dels suecòfons a Finlàndia, una distribució mesclada i una desproporció demogràfica important). S'assegura força, doncs, un ús lingüístic predominant de la llengua pròpia del grup, ja que aquests Estats no funcionen a base d'una interllengua general, sinó a base del reconeixement oficial múltiple, amb la qual cosa pot aconseguir-se molt més la «neutralitat» de la influència que poguessin tenir les institucions políticoadministratives. Alhora, el fet que cada grup vegi reconeguda plenament la seva llengua pels organismes estatals comuns contribueix a tenir un efecte positiu sobre l'autoimatge de cada conjunt, que veu així la seva identitat respectada i valorada.

Certament, les situacions més estables són les que presenten una major concentració d'una determinada població lingüística en un territori concret, cosa que fa que, si s'hi aplica alhora la distribució del poder polític en entitats subestats, el col·lectiu pugui viure amb una gran autonomia i estabilitat lingüística, tot aplicant-hi el principi de «territorialitat» dels drets lingüístics. Així, la igualtat subestatal s'aconsegueix a base de la reciprocitat del tracte «desigual»: a Suïssa, per exemple, si un ciutadà germanòfon se'n va del seu territori d'origen cap a un altre de francòfon, serà ell —i no pas les institucions— el que s'haurà d'adaptar als organismes subestats i municipals del lloc on vagi, i si és en la direcció territorial oposada, també.⁴⁶ Aquesta estructuració recíproca dóna uns bons resultats sociolingüístics de permanència i estabilitat de la comunitat, que, això no obstant, pot també aprendre altres llengües per a les funcions que cregui convenient. Habitualment,

46 De fet, a Suïssa —com en part també al Canadà— els principis són diferents segons els *distints nivells* de govern. En el nivell cantonal, el principi fonamental és el de la «territorialitat»: hi ha «sobirania cantonal» en la política lingüística, i, per tant, cada cantó tria la seva llengua oficial, llengua que és la vehicular de l'escola. «*While compromises are made in practice, the cantons have no legal obligation to provide translations or deal with citizens in languages other than their own*». En canvi, en el nivell federal, el principi és el de «personalitat». «*According to the Constitution, in direct dealings between the citizen and the Confederation, and vice versa, the federal government must adapt to the language of the individual within the limits of the four national languages*» (SCHMID, 2001:140). Sobre això, però, cal tenir en compte que el ciutadà no haurà de tractar gaire sovint amb l'Administració federal, ja que moltes d'aquestes gestions les duu a terme en el seu nom precisament l'administració cantonal: «*In addition to the subsidiarity principle, Switzerland applies a particular system called federalism of execution. According to this system, cantons are in charge of carrying out certain duties of the federal government. This usually applies for those duties which require direct contact with the local public. For example, the collection of federal taxes is administered by cantonal authorities, with the same language regime that prevails for cantonal duties — that is, monolingually*» (GRIN, 1998:4).

però, l'aprenentatge de l'altra llengua oficial pot no ser gaire massivament reeixit en molts casos, ja que pot tenir poc ús a la pràctica i cada comunitat pot tenir tots (o la gran majoria de) els serveis en el seu idioma propi.

Així, l'efecte negatiu que això pot tenir, com després examinarem, és el fet de no disposar de cap llengua d'interrelació efectivament desenvolupada en comú per la majoria dels ciutadans, cosa que pot no ser precisament un element afavoridor de la interacció entre els distints grups humans integrats en un mateix Estat. Així, mentre en les institucions oficials comunes pot haver-hi, si cal, serveis de traducció simultània, o bé la situació és tal que els representants polítics sí que són bilingües a la pràctica, en el cas de la gran majoria dels ciutadans pot ser que no hagin pogut desenvolupar un coneixement suficient de l'altre codi, amb la qual cosa en pot patir la facilitat d'intercomprensió entre persones i organitzacions dels distints grups lingüístics.

Justament, aquest tipus de situacions en què no hi ha designada una llengua específica d'intercomunicació són ara els que poden entrar en crisi en l'actual era global. Atès que s'ha estès enormement l'àrea potencial de comunicació humana cap a enfora dels perímetres grupals i estatals tradicionals, i que, fruit d'això, s'estén la necessitat de disposar d'un codi que pugui permetre la intercomprensió entre empreses, institucions o persones de llengua diferent, l'anglès va ocupant cada dia més aquestes funcions.

Així, es pot anar produint la paradoxa que molts individus d'aquests països tinguin coneixement d'un idioma «estranger» per poder comunicar-se internacionalment, però en canvi no en tinguin cap de prou desenvolupat i prou massiu com per poder entendre's dintre del propi territori del seu Estat. Si no hi ha hagut polítiques i actituds favorables a aprendre realment la llengua de l'altre grup, això és clarament el que pot ocórrer. I si n'hi hagut, l'equilibri tradicional es pot haver de revisar, perquè algun/s dels grups prefereixi/n que es prioritzi l'aprenentatge de l'anglès per damunt de l'altra llengua local, com pot estar ja passant, per exemple, en determinats punts de la Suïssa alemanica.⁴⁷

47 Per exemple, GRIN (2001) comenta l'enrenou que va aixecar la «*decision of the Zurich cantonal government to make English a compulsory school subject, while (modestly) reducing the number of hours allocated to the teaching of French in the Canton's public schools. True, this measure was suspended almost as soon as it was announced, because of the stern negative reactions that have poured in from various sides, including the Commission of Cantonal Public Education Directors (EDK/CDIP). This decision coincided with the publication of a survey where Swiss youth indicated a preference for English as a second language over national languages*» (GRIN, 2001).

El problema apareix ara, doncs, en la mesura que les poblacions poden sentir cada dia més interès per saber l'anglès, donada la seva potencialitat de comunicació a escala mundial, cosa que pot entrar en contradicció amb l'aprenentatge tradicional de l'altre o altres codis presents en el mateix Estat. L'organització lingüística del sistema educatiu serà, en aquests casos, el primer lloc on el conflicte es manifestarà, com ocorre, per exemple, a Suïssa mateix: «*People living in plurilingual Switzerland may have greater need to acquire English and other non-Swiss languages than a second, a third or even a fourth of the traditional Swiss national languages. And where they need additional Swiss languages, their needs might be different from what has been arranged to satisfy these needs by the official language education program. French and Italian speaking Swiss, e.g., need courses in Swiss German, which they are denied. Italian speaking Swiss have much greater needs for Standard German than for French; nevertheless, they have to take French before they are offered Standard German. And, although all the Swiss claim that they have greater needs for English than for any other language, they are offered courses in English only in second or third position, if at all*» (Dürmüller, 1997). Grin fa un diagnòstic semblant: «*At the price of much simplification, it can be said that in the eyes of large segments of the population, national languages are losing relevance by comparison with English. This means that for many, it is considered enough to learn English as their first (and perhaps only) foreign language and to disregard the acquisition of another national language (normally, German in French-speaking Switzerland and French in German-speaking Switzerland). Several opinion polls do suggest a drift in this direction, which is, abetted by recent decisions of some cantonal authorities*» (1998:6).

Veiem, doncs, com la globalització de les relacions i les comunicacions, amb l'anglès com a codi consensualment comú, està afectant precisament aquells Estats que no havien designat una interllengua de relació intergrup, i que estaven basats en el monolingüisme efectiu de les seves distintes poblacions —encara que es promogués l'aprenentatge escolar dels idiomes dels altres grups. Igual com en el cas belga, per tant, Grin pot afirmar que «*to be sure, many Swiss citizens consider that English could be the most efficient way to solve communication problems between distinct language communities, particularly the German speaking group on one side, and the 'latin' minorities on the other side*» (1998:6). Com hom pot veure fàcilment, aquest canvi de situació no és pas menor i podria arribar a afectar les bases de la convivència tradicional dels grups lingüístics suïss-

sos —o belgues— basada en el mutu respecte igualitari, ja que *«it implies a de-legitimisation of Switzerland's national languages —or, more specifically, a de-legitimisation of the languages of other communities in the country. De-legitimisation of the language may be a forerunner of the de-legitimation of the communities who speak these languages. This is serious enough as such; however, it seems to be associated with (and possibly accelerated by) an emerging socio-economic rift which carries major risks»* (Grin 1998:6).

El problema que es planteja és, doncs, com reorganitzar un sistema que ha funcionat durant molts anys basat en la igualtat lingüística oficial en el nivell federal, en la territorialitat dels drets lingüístics, i en una política d'aprenentatge mutu de les altres llengües «nacionals» i oficials de Suïssa. De fet, el model suís, que oficialment no preveia interllengua, pateix en el fons la crisi de la caiguda del francès com a llengua internacional. Mentre aquest idioma tenia aquestes funcions de forma indiscutida, segments importants dels germanòfons suïssos enviaven els seus fills als cantons francòfons per formar-se en l'altra llengua, que els donava utilitat «local» i internacional alhora.⁴⁸ Ara, però, el model ja no és útil perquè l'anglès va prenent la gran majoria de les funcions globals, i, en conseqüència, el francès interessa molt menys, mentre que el que cal és dominar l'anglès.

En el pla interior, l'altre gran problema de Suïssa és que la població alemanica —clarament majoritària⁴⁹— mai no s'ha decidit a crear un estàndard basat en els seus parlars propis, i ha decidit, en canvi, anar aprenent l'estàndard alt-alemany que, provinent d'Alemanya i amb un cert acolori-

48 És clar que els Estats sense interllengua oficial declarada necessiten a la pràctica mitjancers poliglots o bilingües. Com diu LAPONCE, *«in a multilingual society, the cost of multilingual communication is born mostly by the individuals who have to learn and maintain extra languages. Rightly, the author [Grin] points to the importance of bilinguals who reduce the friction of language in economic, social, and political transactions. The role of these individuals as facilitator of communication is especially important in countries such as Switzerland and Belgium who have adopted the principle of unilingual territoriality to structure the coexistence of their language communities»* (LAPONCE, 2004:207). En el cas suís, precisament el pont comunicatiu el feien més els germanòfons que no pas els francòfons. Com assenyala GRIN, *«the problem has to do with the perception that speakers of French rarely achieve sufficient competence in German to interact easily with German-speakers, while the latter, which had the reputation of earning, on average, respectable skills in French as a second language, no longer bother to do so»* (1998:5).

49 Deixant de banda les llengües arribades a través de les migracions, a grans trets, Suïssa està composta d'un 65% de germanòfons, 20% de francòfons, 7,5% d'italianòfons, i d'un 0,5 de parlants de romanx.

ment local, ha anat utilitzant en les funcions «institucionalitzades» i formals, donant lloc a la famosa diglòssia suïssa. La paradoxa de la situació és que, així, el que aprèn la resta de la població suïssa no alemanica és aquest estàndard alt-alemany que després no serveix per parlar amb els mateixos suïssos alemanics, car en l'oralitat utilitzen consistentment les seves varietats pròpies, força allunyades estructuralment de l'estàndard formal adoptat. Tampoc, doncs, les solucions «germanitzants» en aquest moment no funcionarien a l'hora de designar un codi d'intercomunicació estatal, per la qual cosa les oportunitats de l'anglès per arribar a ser algun dia —si no *de iure* sí *de facto*— la llengua de comunicació intergrupala a Suïssa encara semblen augmentar.⁵⁰

Tot i que des del punt de vista pràctic això pogués funcionar —ja que només es tractaria d'usar l'anglès estrictament en les funcions d'intercomunicació i sense simbolisme de cap mena— els factors identitaris, però, poden pesar molt i potser trigarem a veure aquesta mesura adoptada oficialment. El pes simbòlic de les llengües pot ser molt important, i l'acceptació d'una llengua forastera per fer funcions «internes» a l'interior del que ha estat vist com una «nació multilingüe» pot suscitar incomoditats identitàries no menyspreables. Aquí es torna a veure amb claredat aquesta dimensió «identificativa» —i alhora diferenciadora— de les llengües, que serà possiblement un dels grans frens a la presa de decisions que, des del punt de vista pràctic de la comunicació, podrien semblar perfectament aconsellables. Com més sentiment d'unitat estatal/nacional més costarà probablement l'acceptació d'un codi com l'anglès per fer les funcions d'intercomunicació «internes». En les «externes» interestatals i globals l'acord podrà ser molt més fàcil. És clar, com diu Davis, que «*these transitions [involving changes in the needs, purposes, and use of languages for economic growth and social stability] are often difficult to realize since language and social traditions are commonly perceived as central to national cohesion and individual identity*» (1994:xix).

Possiblement tot dependrà, com ja hem dit, dels sociosignificats que siguin associats finalment amb l'anglès. Si arriba a veure's com un idioma «neutre» afavoridor de la intercomprensió dels humans, i no pas com una llengua que identifica uns determinats països i que es veu com una amenaça, pot arribar a ser acceptat. En la mesura, però, que els aspectes

50 El coneixement de l'anglès és ja força estès a Suïssa, i el saben —en diferents graus— dos de cada tres germanòfons, un de cada dos francòfons, i un de cada tres italianòfons.

ideològics i simbòlics predominin sobre els pràctics i comunicatius, el procés es veurà retardat. Per exemple, podríem pensar què ocorreria si, enlloc de l'anglès, l'idioma que hagués anat ocupant les funcions internacionals fos l'esperanto. Com reaccionaria ara la població suïssa davant de la possibilitat d'adoptar-lo oficialment com a llengua d'interrelació entre els seus distints grups? Molt possiblement, el procés es veuria com més «natural» i molt menys conflictiu identitàriament, ja que l'esperanto no portaria aparellada una identificació d'origen que l'adscriuria a cap grup humà específic, sinó, que, al contrari, suscitaria una idea de germanor universal. Veiem clarament, doncs, la importància que els elements identitaris poden arribar a tenir en tot aquest tipus de processos, i com cal ser molt curós en el seu tractament.

Ja hem parlat abans del cas de la Unió Índia, on l'anglès, primer per raons colonials, després per raons identitàries, i ara, a més, per raons utilitàries, sembla que sí que pugui estar en condicions de mantenir-se ocupant un paper predominant en les funcions oficials generals i d'intercomunicació interior. L'embolcall sociosignificatiu i emotiu de les llengües pot anar canviant històricament, segons com es relacioni també amb els interessos socioeconòmics dels grups i de les persones. Semblantment, doncs, pot passar en el pla internacional, on l'anglès pot arribar a ser vista com la llengua de la modernitat i del progrés tecnològic, i per què no, de la «internacionalitat» i solidaritat universals, en la mesura que vagi ocupant més i més fòrums i funcions a escala global, fet que la pot fer atractiva a més i més poblacions, sense renunciar, però, a les funcions bàsiques dels idiomes propis de cada grup.

5.2 · Els casos amb interllengua oficial

L'altre gran model d'organització de la pluralitat lingüística fóra el que sí que es basa en l'existència d'una interllengua oficial d'Estat, però reconeixent alhora la possibilitat d'oficialitat lingüística per als altres idiomes existents (més aviat circumscriu aquesta, però, a les zones geogràfiques on resideix cada població lingüísticament distinta, i poc —o gens— reconeguda en les institucions centrals comunes de l'Estat). Aquest fóra el cas d'Espanya o Itàlia, per exemple, on les institucions centrals funcionen pràcticament de manera monolingüe, tot i que permeten que a les àrees corresponents les institucions subestamentals o regionals puguin utilitzar la llengua

pròpia de la zona, sense, però, que el castellà o l'italià no perdin tampoc la seva condició de llengua oficial.

Els efectes més importants d'aquest darrer model són el fet de la bil·lingüització massiva i efectiva en la llengua de l'Estat de la pràctica totalitat de les poblacions de llengua distinta i la manca de respecte identitari que poden sentir sectors importants d'aquestes poblacions en veure que el seu idioma no és reconegut com a plenament legítim i oficial en els organismes estatals comuns. Aquí també es veu clarament que cal distingir amb claredat entre el pla de la comunicació i el pla de la identitat. Pot, per exemple, arribar a no haver-hi problema de mútua comprensió lingüística —pel fet que tothom disposa d'un idioma comú—, però alhora haver-hi una dificultat d'insuficiència de reconeixement identitari, fenomen propens a produir-se en els casos en què l'Estat central és monolingüe, més que no pas quan és efectivament plurilingüe igualitari.⁵¹

Precisament, l'era glocal pot també tenir impacte sobre aquest model d'organització, en un sentit, però, invers al del cas suís que ara comentàvem. El fet que les unions supraestatals —i, de manera clara, la Unió Europea— hagin anat adoptant règims de multilingüisme oficial igualitari, amb reconeixement de les llengües oficials dels Estats que les constitueixen, és una clara contradicció per a aquells Estats que no apliquen uns principis semblants en la seva estructuració interior. El fet de veure que altres models són possibles, fins i tot en nivells superiors al de l'Estat, i amb moltes més llengües, ha de fer pensar, per força, sobre l'organització interna dels mateixos Estats. Sense anar més lluny, Espanya es veu ara en aquesta incongruència: demana, fins i tot oficialment, que les altres llengües no castellanques puguin tenir determinats usos oficials en les institucions europees, però encara no n'ha resolt el reconeixement en les seves pròpies institucions estatals. El cas espanyol podria ser una situació amb una evolució interessant, i podria donar lloc a una «tercera via» en els models de reconeixement del plurilingüisme. Habitualment, els

51 Tot i que no cau dins d'aquesta tipologia d'Estat amb una única interllengua oficial, és il·lustrativa del paper de la identitat en aquestes situacions la cita de LAPONCE sobre el Quebec. Així, fins i tot en aquest cas, «*the Quebec separatist leaders are not unilingual French, they are typically fluent in English. When language motivates their resentment it is not for their inability to communicate, it is for their language being constantly reduced to second fiddle, or even worse: not being allowed in the orchestra*» (2004:207). Aconseguir, doncs, la plena possibilitat d'intercomunicació però fer-ho pagant el preu del no-reconeixement i, doncs, de la incomoditat dels altres grups lingüístics, pot no ser la millor solució. L'òptim és aconseguir *tots dos* objectius.

Estats que reconeixien el multilingüisme ho feien plenament i igualitàriament en els organismes comuns, i aleshores no hi havia explícitament cap llengua d'intercomunicació, o bé en reconeixien només una d'oficial en el nivell estatal, amb la qual cosa la intercomunicació quedava resolta, però reduïen els altres idiomes a oficialitats de zona restringida —com ara en el cas espanyol.

Donat, en aquests casos, el domini habitual de la llengua única oficial de l'Estat en el pla de les competències —és l'única realment compartida per tothom— i en el dels usos —serà absolutament predominant en tot l'etiquetatge i publicitat comercials, en totes les relacions entre les distintes zones, i en la premsa, els media audiovisuals i les noves tecnologies, per exemple— es pot produir sovint una insatisfacció profunda dels altres grups lingüístics, en veure's que no estan reconeguts en el pla de les institucions comunes oficials. És, així, en aquest darrer tipus de situacions on més es pot donar el que abans hem comentat sobre les «identitats de resistència», sobretot en els casos en què la insuficiència del reconeixement identitari és més sentida per la població minoritària. I és perquè —com diu Castells— «en la mesura que se senten orfes de l'Estat com a instrument de representació i de sentit, en la mesura que no es poden aferrar a les institucions de l'Estat com a element de construcció de les seves vides, tendeixen a reconstruir-ne el sentit a partir de qui són històricament. I en aquest punt apareix i emergeix la identitat» (2003:11). Donat, doncs, que no se senten reconeguts o representats lingüísticament i identitàriament en l'Estat de què formen part, han de contruir-se una «altra identitat» no estatal. De fet, és clar que, en gran part, la intensitat del sentiment identitari no estatal pot ser proporcional al grau de pressió de les identitats «estatal» homogènies i negadores de la pluralitat cultural-nacional. Dit d'una altra manera: «*the more the state accommodates the ethnic group, the less will its members press for change*» (Jacob & Beer 1985:4).

Dèiem, doncs, que una possible tercera via per a aquests Estats fóra la que combinaria el reconeixement lingüístic oficial de les altres llengües en les institucions estatals comunes amb el manteniment de la llengua —fins aleshores única oficial de l'Estat central— com a idioma d'intercomunicació entre els diferents conjunts lingüístics. És a dir, fóra una combinació mixta que recolliria els avantatges del model suís, o belga, o canadenc, per exemple, de reconeixement de totes les llengües en el pla federal o central de l'Estat, amb el manteniment, però, d'un idioma comú, que podria resoldre, així, les insuficiències dels models que no en tenen. Obviament, cal-

dria que aquest reconeixement oficial de la pluralitat lingüística, acollint també les altres llengües en pla d'igualtat, es traslladés també a les funcions no oficials, com ara la publicitat o l'etiquetatge comercial, i es procurés que aquests idiomes tinguessin una presència equitativa en els mitjans de comunicació de massa. D'aquesta forma, els grups lingüístics prèviament no reconeguts podrien sentir que l'Estat també és el seu i que són tractats amb el respecte i la dignitat que es mereixen —fet que clarament hauria de repercutir en l'augment de la comoditat d'aquests grups en aquesta organització política— i no es perdrien els avantatges que pot suposar compartir un codi mutu de comunicació a nivell estatal. Completant aquests principis amb una àmplia autonomia d'organització de la seva pròpia política lingüística com a grup, el model podria ser ben adequat i estable per a moltes situacions de minoritzacions històriques que ara presenten inútils i fatigants tensions intergrupals.

Serà, doncs, sempre més segur per a l'èxit de la gestió del conflicte potencial en els Estats amb interllengua reconèixer també l'oficialitat de les altres llengües en les institucions centrals que no pas negar-la. Hi ajudarà molt més també un discurs acollidor i acceptador de la diversitat dels conjunts lingüísticonacionals de l'Estat que no pas un de negacionista i condemnatori, el qual pot clarament afectar els sentiments dels grups no reconeguts i dur a situacions de tensió i inestabilitat. Cal tenir sempre molt present el gran potencial simbòlic de la llengua, fonamental per a la seva funció «identificativa» grupal, que és força distinta del seu paper en la interacció comunicativa. Encara, doncs, que s'aconsegueixi la intercomprensió, la situació pot no ser satisfactòria si no hi ha el suficient reconeixement simbòlic i pràctic en el pla oficial comú a tots.

No cal dir que, en els Estats on no hi ha cap mena de reconeixement oficial de les altres llengües existents, el potencial de conflicte encara pot ser més elevat. Si el grup es percep tractat injustament i de manera desigual —i, més, si ho és també en altres aspectes— la dinàmica pot portar a conflictes seriosos que després seran molt més difícils de solucionar. La instauració de règims absolutament monolingües sense cap paper rellevant per als altres idiomes en l'esfera pública és clarament avui, a l'era global, una opció obsoleta i perillosa. Les poblacions podran sentir-se més properes i afectivament més propenses com més còmodes i reconegudes es trobin per les seves institucions i pel col·lectiu majoritari que les controli. Tot i així, les situacions dels grups lingüístics minoritaris en els distints Estats en què l'espècie humana està organitzada actualment poden

continuar essent de difícil evolució, ja que, com va expressar Kymlicka, «*in the absence of accepted principles, these conflicts are often decided on the basis of brute power — that is, whether the majority has the power to subdue the aspirations of minority cultures, or whether the minority has the power to upset the status quo, and wring political concessions for itself. There is very little sense of what would be a just or fair solution to these conflicts*» (1995:2).

6 · LA GESTIÓ DE LES (NOVES) MIGRACIONS

6.1 · Les tensions de la multietnicització de les societats

Al costat de la globalització de base fonamentalment tecnoeconòmica, amb les seves respostes d'integració o associació polítiques, ha tingut lloc també aquests darrers anys un creixement important dels desplaçaments migratoris, amb un gran nombre d'individus que s'han traslladat des dels seus territoris d'origen cap a societats econòmicament més desenvolupades, a la recerca d'un millor benestar per a ells i per a les seves famílies. Així, segons dades de la Comissió sobre Població i Desenvolupament de l'ONU, hi ha al món actualment 191 milions d'immigrants davant dels 175 milions de fa cinc anys.⁵² Els països industrialitzats són els que reben la majoria d'aquesta població desplaçada, ja que acullen actualment el 61% de la població immigrant, mentre que n'acollien el 53% el 1990.⁵³

Òbviament, i donada la diversitat lingüística de l'espècie, aquests fenòmens migratoris presenten, en la majoria de llocs on es produeixen, fenòmens de contacte amb efectes evolutius importants, tant per a les poblacions desplaçades com per a les receptores. Des del punt de vista lingüísticoidentitari, potser les novetats més importants d'aquests darrers anys són precisament els efectes que aquests moviments han produït —i estan produint— sobre les societats receptores, i les polítiques que aquestes estan adoptant per fer-hi front. Al costat de les polítiques típiques d'acolliment i de facilitació de la integració, n'han començat a aparèixer de defensa identitària i cultural, i de control més estricte de les migracions. Alhora, en els moviments migratoris ha començat a aparèixer també un sentiment més profund dels seus drets com a persones i de dignitat de les seves cultures, que podria influir en la major o menor ra-

⁵² Un exemple ben recent és el cas d'Espanya mateix, que és actualment el país amb més creixement en immigrants d'Europa. En data 1-1-05, ja arribaven a ser oficialment el 8,5% de la població.

⁵³ De fet, en aquests moments, donat el baix nivell de natalitat en els països desenvolupats, els immigrants són la font més gran de creixement. Actualment representen les dues terceres parts de l'increment demogràfic, i, si la tendència continua, entre el 2010 i el 2030 seran responsables pràcticament del creixement a les nacions industrialitzades (*ELPAIS.es*, 5-4-06).

pidesa de la seva adaptació lingüística i identitària a la societat d'acollida.⁵⁴

Aquesta *multiètnicització de les societats*, diferent del fenomen de la *multinacionalitat dels Estats*, es dona de forma paral·lela a la globalització tecnoeconòmica però n'és un fenomen (parcialment) independent, i es produeix en un nivell distint de la realitat. Mentre la globalització del primer tipus afecta l'eixamplament de les interrelacions «per dalt», els moviments migratoris ho fan «per baix». Això explicaria, per exemple, pel que fa a les conseqüències en el pla lingüísticoidentitari, que, en el nivell «local», i malgrat que l'anglès sigui precisament la llengua hegemònica d'intercomunicació global, als Estats Units molts dels seus distints estats vagin adoptant legislacions defensives davant dels moviments migratoris de llengua no anglesa. Una sensació d'inseguretat lingüísticoidentitària sembla recórrer aquest espai nord-americà, en especial als llocs on les migracions hispanòfonas són més nombroses, ja que, com diu Schmid, «*a significant portion of the population has the perception that the linguistic hegemony of English in the United States is at an end and that many non-English speakers, encouraged by government policies, retain their native tongues*» (2001:8). És en aquest marc que, al novembre del 2000, 25 estats ja havien aprovat lleis declarant l'anglès com a única llengua oficial, «*more than at any time in American history*», ja que «*in general, there has been a sense of vulnerability that has torn away at America's sense of security and identity*» (Schmid, 2001:8). Un factor important que contribueix a augmentar el suport a aquestes mesures «*is the perception that new immigrants are unwilling or unable to learn English as readily as earlier waves of immigrants*», de manera que «*language battles in the 1980s and 1990s—like their counterparts in the 1900s—appealed to patriotism and unity, often casting language minorities into the role of outsiders who deliberately chose not to learn English*» (Schmid, 2001:44).⁵⁵

Malgrat aquesta por percebuda de la no-assimilació dels immigrants, les dades existents semblen confirmar que els processos típics de bilingüïtzació i d'assimilació es van donant de forma molt important als Estats Units. Així, els estudis seriosos «*certainly do not indicate that hispanophone immi-*

⁵⁴ Vg. WRIGHT, 2004.

⁵⁵ El moviment «English Only», que és en gran part el que ha promogut l'adopció de totes aquestes mesures legals, demana fins i tot que les empreses no deixin parlar al seu recinte als empleats altres llengües que no siguin l'anglès (SCHMID, 2001:54).

grants resist the learning of English; in fact, the data indicate very rapid movement to English on the part of Spanish immigrants. (...) Even more important, approximately 70 percent of the youngest immigrants and 40 percent of those aged 10 to 14 (at the age of arrival) will make English their usual language» (Schmid, 2001:48). Certament, però, l'arribada massiva de nous migrants hispanòfons pot fer percebre que aquests es bilingüitzen poc en anglès i que usen freqüentment el seu espanyol per comunicar-se intragrupalment, cosa d'altra banda totalment habitual. El problema sembla venir, per tant, de la massivitat i potser també de l'homogènia procedència lingüística de les darreres migracions, i alhora del fet que les poblacions receptores coneixen poc els mecanismes i les dificultats de la bilingüització en els adults de primera generació i les característiques sobretot intergeneracionals del procés d'assimilació.

Sigui com sigui, la reacció dels Estats Units exemplifica com, fins i tot, en la societat considerada globalment hegemònica, els esdeveniments del pla local poden influir poderosament en les representacions i emocions lingüísticoidentitàries, i de forma sovint més poderosa que els esdeveniments tecnoeconòmics, més llunyants i percebuts com de menor impacte en la vida quotidiana habitual. De fet, el pla lingüístic és present en la gran majoria dels debats i les decisions que tenen lloc actualment respecte dels moviments migratoris, sobretot perquè es vol assegurar que les poblacions desplaçades aprenguin la llengua del país receptor. Als Estats Units mateix, a part de la declaració d'oficialitat de l'anglès per part de molts estats —a causa del fet que a la seva Constitució no ho fa i que fins ara era obvi quina era—, el Senat, en el marc del debat sobre l'adopció de mesures legislatives sobre la immigració, acaba d'aprovar el 18-05-06 una esmena que declara l'anglès com idioma nacional i una altra que el qualifica d'«idioma comú i unificador» dels Estats Units.⁵⁶ Igualment, en aquesta llei es preveu crear una via per a la ciutadania dels treballadors indocumentats per a l'obtenció de la qual haurien de declarar explícitament el seu acord a aprendre anglès.⁵⁷ Aquests moviments dels Estats Units no són els únics en el marc anglòfon, ja que també a la Gran Bretanya n'hi ha en la mateixa direcció d'assegurar que els immigrants aprenguin la llengua de la societat receptora.

⁵⁶ En el moment d'escriure aquest informe, però, aquesta legislació no és definitiva perquè està pendent de negociació amb la Cambra de Representants.

⁵⁷ *National Post* (Toronto), 2-5-2006, p. A11.

Si això ocorre en els països que tenen l'anglès com a llengua oficial i històrica, igualment ocorre, per exemple, a França, en què la nova llei impulsada pel ministre Sarkozy també obligarà els immigrants a aprendre a parlar el francès,⁵⁸ i a Holanda, on amb el 10% de la població d'origen immigrant, s'estan plantejant d'aprovar un codi que encoratgi els immigrants a aprendre i a usar el neerlandès. De fet, el govern de la ciutat de Rotterdam ja n'ha aprovat un en aquest sentit, que si bé no preveu sancions, demana que a les escoles, als llocs de treball i als carrers, els residents parlin només neerlandès, en un intent de fer avançar l'ús de la llengua per part dels immigrants turcs i marroquins.⁵⁹ Semblantment, a Alemanya, hi ha hagut mesures de prohibició de parlar altres llengües que no fossin l'alemany en els recintes d'algunes institucions escolars a Berlín, a fi d'encoratjar un aprenentatge més complet i profund d'aquesta llengua per part de l'alumnat d'origen immigrant, allà on era majoritari.⁶⁰ La preocupació, doncs, pels coneixements i usos lingüístics dels immigrants, a fi d'aconseguir-ne la bilingüïtzació en l'idioma de la societat receptora, s'estén arreu.

Darrere d'aquesta preocupació no hi ha, molt probablement, només aspectes estrictament lingüístics o comunicatius, sinó també clarament identitaris. Quan els moviments migratoris són amplis, determinats sectors de les societats receptores poden sentir-se en tensió en veure's vivint quotidianament amb persones d'altres cultures i llengües, allí on consideraven que només ells eren la «nació» legítima, amb el comportament cultural adequat. És aleshores que pot sorgir, de forma semblant al que ocorre en les minories històriques integrades subordinadament en Estats on domina un altre grup lingüístic, la consciència identitària i la mobilització per al manteniment d'allò que la defineix. Paradoxalment, doncs, com hem dit, també als Estats Units hi ha tensió per aquesta qüestió en el si de la majoria de cultura anglosaxona i hi té lloc un «*deeper debate over the meaning of American Identity and the means of preserving it*». I, clarament, per a moltes persones dels Estats Units, «*there is the belief that national identity and*

⁵⁸ *National Post* (Toronto) 2-5-2006, p. A11.

⁵⁹ En canvi, però, els governs d'Amsterdam i l'Haia, les altres dues grans ciutats holandeses, sembla que de moment no tenen intenció d'implantar una mesura així a les seves ciutats Això no obstant, la ministra d'immigració, Rita Verdonk, es va mostrar d'acord amb aquesta mesura i vol que s'implanti a escala nacional, ja que, així «*in such a code, you tell people what's expected of them and hope that they will live by it*» (vg. http://www.workpermit.com/news/2006_02_09/europe/immigrants_speak_dutch.htm).

⁶⁰ *ZDFheute.de*, 24.01.2006.

speaking accentless English are intertwined» (Schmid, 2001:75). Llengua i identitat clarament interrelacionades de nou.

Veiem, per tant, com els grups humans, fins i tot els que més poden controlar la pràctica totalitat de les institucions polítiques i econòmiques, poden arribar a patir per aquesta preservació dels seus comportaments lingüístics i de l'(auto)imatge que tenen com a col·lectiu. No diuen que no a l'acceptació d'altres individus, però s'inclinen per demanar-ne la «plena incorporació», tot demanant que adoptin la cultura, la llengua i el mode de vida de la societat receptora, cosa que sembla que desitjarien, en el fons, la totalitat de les societats receptores. No creiem pas que si preguntéssim als grups humans com els agradaria viure òptimament diguessin de forma majoritària que preferirien, per exemple, que vinguessin força persones de fora, d'altres grups lingüístics, i que s'instal·lessin al seu país sense aprendre l'idioma dels que ja hi són i parlessin només en el codi de provinença. Tot i que la ideologia multiculturalista avança, amb el respecte consegüent per a la cultura que duu el grup que es desplaça, arreu és clar que s'espera dels nouvinguts la seva adaptació com a mínim lingüística, en el sentit que procurin adquirir el codi de la societat receptora i l'usin com a idioma habitual d'intercomunicació en els espais socials públics i en les relacions intergrupals. Això és, per exemple, del tot clar al Canadà, un cas citat habitualment com a practicant d'una aproximació multicultural i respectuosa al fenomen migratori, on s'espera de tothom que aprendrà i usarà públicament bé l'anglès o bé el francès, segons les zones, com a llengües del país receptor. La discussió rau, si de cas, en el grau de manteniment i desenvolupament intragrupal del seu codi d'origen, i no pas, doncs, en la seva bilingüització efectiva i en l'ús social general de la llengua de la societat receptora.

És clar, però, que a la pràctica el nivell de bilingüització que els immigrants poden assolir depèn molt de l'edat a què es produeix el desplaçament i del context social a què s'exposin en la nova societat. Si l'individu és més aviat petit o jove, i té contacte sovintejat amb persones que parlen habitualment la llengua receptora, desenvoluparà la competència lingüística necessària i, amb tota probabilitat, tendirà a usar el nou idioma per comunicar-se amb les persones que no siguin del seu mateix origen. Si, en canvi, l'individu ja és més gran, i, a més, té poc contacte amb persones que usin com a codi habitual el de la societat receptora, i no té oportunitat o no fa esforços específics per aprendre'l en institucions adequades, tendirà a tenir una bilingüització més baixa, i, en conseqüència, també més difi-

cultats en el seu avançament socioeconòmic. Molt sovint, per moltes disposicions legals que puguin adoptar els governs, a la pràctica són aquests factors els que decideixen finalment la conducta lingüística dels individus, sobretot en els de la primera generació. Pel que fa als fills d'aquestes persones, ja nascuts al nou país, el més probable és que, si tenen els contextos socials i escolars necessaris, puguin desenvolupar adequadament les competències lingüístiques necessàries, en un nivell pràcticament natiu, sense que el fet d'haver desenvolupat una altra llengua com a primera en la seva família hagi de presentar gaires problemes.

És cert, però, que el fet que un gran nombre dels desplaçats concentri la residència en punts concrets de les ciutats fa que les oportunitats de contacte amb les poblacions receptores disminueixin i que, per tant, pugui baixar el desenvolupament espontani de les competències lingüístiques que es produeix típicament quan hi ha convivència quotidiana. Això, però, ocorre molt menys en la segona generació, ja que les predisposicions biocognitives per a l'aprenentatge són molt més superiors, i l'assistència obligatòria al sistema educatiu oficial fa que es puguin desenvolupar les competències lingüístiques, tot i que poden ser emfasitzades les de caràcter més formal i escrit, típicament més treballades que no pas l'oralitat informal a l'escola. En el cas de concentració d'un grup lingüísticament molt homogeni en determinats centres escolars, l'idioma informal d'ús pot ser sovint el de l'origen dels seus pares, ja que tendiran a tenir-lo com a llengua primera en comú. Si, en canvi, hi ha barreja d'orígens, aleshores l'idioma de la societat receptora podrà ser usat intergrupalmment també en el pla informal, i esdevindrà la llengua habitual d'interrelació entre els distints conjunts.

6.2 · Grans llengües, adaptació de les migracions i reformulació de les identitats

Un element nou potser de l'actual era glocal és el fet del possible ús de les grans llengües, en lloc de la del grup receptor, en els contactes per migració. En la mesura que les societats humanes es poliglòtitzen i adquireixen, així, el coneixement d'altres llengües a part de la seva pròpia, pot ser possible que un d'aquests codis pugui ser usat per comunicar-se entre els receptors i els nouvinguts, si aquests també el saben. Això, per exemple, és el que passa sovint al Quebec, on malgrat que el francès ha estat també una gran llengua de comunicació internacional, es dona el fet que

sigui freqüentment l'anglès la llengua utilitzada per distints grups migrants, en especial de primera generació, per comunicar-se amb la societat receptora.⁶¹ Igualment a Luxemburg, el francès, en aquest cas, és la llengua més utilitzada per comunicar-se entre els immigrants d'origen portuguès i la població autòctona, cosa que ha portat també a fer reformes en el sistema educatiu per tal d'assegurar que si més no la segona generació estigui en condicions d'usar plenament el luxemburgès en la seva vida social quotidiana. No cal dir que aquesta situació s'ha donat i es dona encara a Catalunya, on el castellà ha fet i fa majoritàriament aquesta funció d'intercomunicació entre la població immigrada i l'autòctona. És clar, doncs, que les poblacions intenten resoldre les seves necessitats comunicatives usant les eines que tenen a l'abast, cercant les vies lingüístiques més efectives d'intercomprensió amb els altres individus amb qui conviuen. Si aquests tenen competències lingüístiques que també puguin tenir d'entrada els desplaçats, aquestes podran ser usades en les relacions intergrupals, i probablement durant llargs períodes en el cas de la primera generació.

En aquest tipus de situacions es pot donar un fenomen una mica paradoxal, i és que allò que permet d'entrada justament una intercomunicació immediata i fàcil, pot esdevenir després, per raons identitàries, una causa de ressentiment per part de la població receptora envers els immigrants, en especial en el cas que aquests siguin nombrosos. Atès que la llengua no solament actua com a codi de comunicació, sinó també d'identificació, sectors importants de les poblacions receptores poden trobar-se incòmodes a la llarga veient que els nous que s'estableixen de forma definitiva al nou país no s'hi adapten lingüísticament, per tal com encara poden anar utilitzant la llengua estrangera que els va permetre la comunicació en la fase d'arribada. Les poblacions receptores probablement estaran disposades a acceptar de parlar una llengua estrangera en el seu país amb persones que els visiten o bé que acaben d'arribar, però no veuran amb bons ulls, i, repetim, sobretot si els desplaçats són nombrosos, que aquests, després d'un temps, no facin l'esforç d'adquirir i parlar en la llengua autòctona, si més no en les relacions intergrupals. I és aquí, creiem, on rau la possibilitat d'un augment de la conflictivitat, si és que aquest comportament es generalitza.

61 A la segona generació, però, això ja canvia, perquè ja s'ha pogut adquirir la llengua del país receptor, en aquest cas el francès. Les lleis quebequeses no permeten que els immigrants puguin portar els seus fills a les escoles anglòfones (vg. MCANDREW, 2001).

En aquest cas sí que veiem com la globalització tecnoeconòmica, amb el seu impuls sobre més i més poblacions perquè aprenguin l'anglès —o altres grans llengües— pot arribar a influir en el pla local, desorganitzant, si més no parcialment, els processos clàssics de la bilingüització de les migracions en la llengua de la societat receptora. Així, i encara que no fos un resultat conscientment buscat, l'expansió de l'anglès, per exemple, per via escolar i laboral podria arribar a afectar els usos de les comunitats lingüístiques a través dels contactes migratoris, en especial en aquells casos en què fossin realment nombrosos. De fet, a l'àrea catalanòfona, es produeix sovint aquesta dinàmica, que fa que el castellà no solament sigui l'idioma usat intragrupalment per les persones que el tenen com a llengua primera, sinó molt sovint, i encara de forma majoritària, com a llengua de comunicació intergrupala amb la població d'origen autòcton, cosa que força aquesta a usar-lo també en funcions locals que haurien d'haver correspost, en una situació normal, a l'idioma de la comunitat receptora.

Els moviments migratoris, doncs, poden tenir un potencial efecte desorganitzador des del punt de vista lingüístic i identitari, sobretot en societats demogràficament no gaire grans i de llengües poc esteses. Aquestes societats precisament, pel fet de tenir llengües de poc abast comunicatiu, són les que tendiran a presentar més poliglòtisme. Mentre aquest poliglòtisme es basa en una distribució clara de funcions entre la llengua pròpia i les altres, amb reserves clares de funcions exclusives per a aquella i, sobretot, actuant com a codi habitual de les relacions socials quotidianes de la seva població, la situació pot mantenir-se llargament, com demostra clarament, per exemple, la diglòssia de la Suïssa alemanica, o bé el poliglòtisme dels holandesos. Si, però, es dona el cas que aquestes societats reben migracions en molt alt nombre, i, en especial, procedents d'un mateix lloc, i parlants d'alguna de les grans llengües que també poden haver après els receptors, la situació pot evolucionar de manera incerta per a l'idioma de la població receptora, que pot perdre funcions intergrupals i socials i provocar, com hem vist fins i tot als Estats Units, inquietud identitària. En aquests casos, i encara que en un període transitori es pugui usar una interllengua que permeti la comunicació fluida entre autòctons i immigrants, tot fa pensar que la situació fóra menys conflictiva si la seva evolució pogués portar a una adaptació gradual dels immigrants a l'ús *també* del codi de la societat receptora, que permetés la plenitud d'usos socials d'aquest.

Les poblacions receptores, això no obstant, també hauran de fer una *adaptació identitària*, per passar de concebre's com un país de cultura uni-

forme a un de culturalment divers, format per persones de distintes procedències, plenament acceptades i integrades socioeconòmicament. Al costat, doncs, d'una identitat de base cívica i comuna a tots com a ciutadans amb iguals drets i obligacions, hi podrà haver distintes subidentitats grupals, basades en els orígens culturals de cadascú, plenament respectats i acceptats per tothom. En aquest marc, cada subgrup podrà evolucionar aleshores cap al manteniment o l'abandonament dels seus trets culturals i lingüístics específics, en un procés adaptatiu dinàmic i habitualment llarg, de característiques intergeneracionals.

De fet, aquesta reformulació identitària sembla el camí seguit, per exemple, per societats com la canadensa —tant en el seu vessant anglòfon com francòfon— que han revisat les seves anteriors polítiques més aviat assimilistes i han anat apostant més per veure «*the varied origins of their immigrants as a potential resource, and the maintenance of the linguistic and cultural traditions as an opportunity rather than a threat*» (Wright 2004:10), sense renunciar, però, a assegurar la bilingüització prioritària en les llengües receptores. En aquesta aproximació és reconeguda la diversitat cultural de les persones que han migrat a la societat de recepció i se n'encoratja el respecte i la protecció, alhora que correlativament s'espera l'adopció d'una identitat cívica comuna, l'acceptació de l'organització lingüística i cultural del país d'acollida, i el seguiment de les pautes generals de convivència.⁶²

Aquesta aproximació més respectuosa amb la diferència lingüística, però alhora promotora de l'adopció de les llengües de les societats receptores com a vehicle comú de relació, i d'una identitat civopolítica compartida, és, probablement, la més adequada per a l'època global. En un món en què el contacte per migració creixerà encara més —donades les diferències de desenvolupament entre les distintes zones del planeta— i on, doncs, podrà sorgir més consciència identitària, tant entre els receptors com en els desplaçats, uns principis clars i flexibles d'adaptació i alhora de respecte mutu semblen ser els més encertats.⁶³ El fet, a més, de l'obertura mundial dels mercats, fa encara més interessant per als països receptors, com a recurs addicional, de disposar de persones que puguin fer de pont entre els dis-

⁶² Cal tenir en compte, però, que al Canadà, la gran majoria dels immigrants són legals i prèviament seleccionats, i que, en aquesta selecció ja es tenen en compte les seves competències lingüístiques (Vg. BASTARDAS, 2002b).

⁶³ Vg. BASTARDAS, 2005.

tints grups lingüístics del planeta i dinamitzar-ne les relacions tant econòmiques com culturals.⁶⁴

Tot aquest munt de desplaçaments migratoris, de més i més persones de llengua i cultura diferents, no és certament un fet simple d'organitzar i va cap a una complicació de les situacions tradicionals. Així, per exemple, l'acomodació de costums i religions diferents en societats poc acostumades a aquestes diferències, i l'ensenyament de la llengua de la societat receptora als adults i als infants o joves arribats al mig dels cicles escolars, seran problemes no fàcils de resoldre de forma immediata, i que necessitaran el seu temps. De fet, les noves situacions demanaran nous marcs teòrics i conceptuals distints dels clàssics, i exigiran noves recerques psicosocials per poder seguir ben atentament els diferents processos i per dissenyar les polítiques socialment més eficaces i més harmòniques. Com adverteix Barreto (1995), al capdavant, pot ser més fàcil d'organitzar la pluralitat i d'evitar les tensions en el cas del contacte «vertical» —el produït com a conseqüència de formar part d'un mateix Estat— que no pas en el contacte «horitzontal» —el causat pels desplaçaments migratoris i cara a cara en societats lingüísticament diversificades.

64 Tot i això, però, molts immigrants, una vegada presa en ferm la decisió de residir en el nou país, poden no veure important el fet de mantenir i transmetre la seva forma de parlar als fills, perquè la poden veure «dialectal» i popular, amb sociosignificats potser no prestigiosos ni importants (és el cas, per exemple, dels parlars italians a Toronto). En canvi, poden considerar molt més important de saber bé la llengua de la societat receptora, que és la que els ha de donar la feina i la integració social, i poden ser molt conscients d'aquesta necessitat per als seus fills, cosa per la qual alguns progenitors, si poden, tendiran ja a parlar-hi ells mateixos amb els fills. En canvi, per a d'altres, podran pesar més les raons identitàries, de la seva pròpia percepció com a conjunt cultural, i sí que poden considerar important de parlar als fills en la seva llengua d'origen, encara que ara visquin en un altre país, i, en especial, si són una parella formada per tots dos cònjuges del mateix origen. En altres casos, tot i que no la mantinguin amb els fills, poden trobar interessant que aquests la sàpiguen i facin esforços, aleshores, perquè puguin estudiar, encara que sigui formalment, l'idioma d'origen dels pares, o bé poden enviar-los a fer estades al país d'origen, per tractar de no perdre la identitat grupal originària. Tot i així, en els casos més habituals, a la tercera generació pot haver-se produït ja un complet abandonament de l'idioma dels seus antecessors. De fet, fins ara, en molts països les autoritats educatives no hi han ajudat gaire i més aviat han desincentivat el manteniment de la llengua d'origen. Per exemple, com assenyala SCHMID, «*unfortunately, education in the United States strongly encourages immigrant children to lose their fluency in the languages they speak at home. This policy is in agreement with nativist ideals and organizations such as U.S. English (...), but is at odds with the interests of individuals and a global economy*» (2001:49).

7 · DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

7.1 · Sobre les identitats i les llengües

7.1.1 · «Identitat» vs. «llengua»

A la fi del nostre treball, cal concloure amb claredat que, malgrat les interrelacions que els dos fets puguin sostenir, «identitats» i «llengües» no són pas la mateixa cosa ni pertanyen exactament al mateix ordre de fenòmens. Hi poden haver llengües sense que hi hagi d'haver una alta consciència identitària, i també identitats col·lectives que tinguin poc a veure amb la llengua. Per a un conjunt humà amb gens de contacte amb altres individus de grups diferents, la seva autorepresentació col·lectiva no estarà fonamentada en el contrast amb altres grups amb trets distints, sinó, si de cas, amb els altres elements de la natura circumdant. D'aquesta manera potser ni tindran consciència de com parlen, ja que serà un fenomen absolutament espontani i habitual, com el respirar, que pot no demanar gens d'atenció conscient. Si hi ha contacte, pot ser també que el tret fonamental en què els grups creguin que es diferencien no sigui pas la llengua —que poden compartir o no— sinó potser les creences religioses, o el color de la pell, o l'organització política. No necessàriament, doncs, «llengua» i «identitat» seran fenòmens que hagin d'anar lligats.

La identitat, doncs, tampoc no sempre és el mateix que una simple atribució classificatòria per als individus. Encara que hi hagi contacte grupal, podem «saber» que nosaltres pertanyem al conjunt dels «X» i que els altres pertanyen al dels «Y», sense però que hi hagi d'haver cap mobilització emotiva d'alguna de les parts, o raons per sentir-nos distanciat i profundament distints, o bé factors que comparant-nos ens facin avergonyir, o fins i tot motius per organitzar-nos socialment els uns contra els altres. La *identització* —més val potser expressar-ho així, com a moviment— té lloc en circumstàncies determinades que puguin portar l'un —o tots dos— dels grups en contacte a desenvolupar una forta consciència de l'altre, produïda per una sensació —real o pressuposada— de conflicte o forta diferència grupal. En aquestes situacions, aquesta autoconsciència pot traduir-se en una autoimatge més aviat negativa o positiva, respecte de l'altre grup, que pot portar algun dels conjunts en presència a desenvolupar un curs d'acció bé de submissió adaptativa, bé de resistència activa. En el primer dels casos

tindríem el sorgiment d'una autorepresentació «negativa», que afavoriria una conducta de seguiment de l'altre grup, mentre que, en el segon, en tindríem una de «positiva», que es disposaria a resistir i a plantejar conflicte respecte de l'altre conjunt. També podríem trobar, segons les situacions, posicions de tipus intermedi entre l'un i l'altre extrem.

Els casos en què acostumem a lligar els dos termes, «llengua-i-identitat», són habitualment els que podríem classificar en l'última tipologia suara exposada, és a dir, en un context de resistència i, per tant, de tensió respecte de l'altre o altres conjunts en contacte. En aquests casos, per alguna raó s'ha produït una *identització* forta d'un dels grups que construeix una definició d'ell mateix en què hi sobresurt clarament el conflicte existent amb l'altre conjunt, i en què les diferències lingüístiques que hi puguin haver entre l'un i l'altre grup hi tenen un paper important o bé reben una alta càrrega simbòlica. En determinades situacions, el simple ús d'una o altra llengua, corresponent a l'un o l'altre grup, pot esdevenir altament sociosignificatiu, és a dir, interpretat no només des del que «es diu», sinó del «com» es diu —en quin dels idiomes—, i repercutir en el sentiment de simpatia o antipatia, o de proximitat o distància socials, respecte de l'altra persona.

No cal dir, doncs, com el fet mateix de la diversitat lingüística de l'espècie humana pot facilitar molt aquest tipus de situacions en què es pot produir la *identització* lingüística. Aquest fenomen serà habitualment típic de les situacions de minorització grupal, ja sigui fonamentalment de caràcter polític o demogràfic, en què un conjunt humà es pugui sentir amenaçat o injustament tractat per un altre en el seu territori específic. Igualment, però, el fet es pot produir, com hem vist, també en el cas de grups majoritaris, que es poden sentir més insegurs que abans a causa dels amplis moviments migratoris, i poden augmentar ara la seva autoconsciència identitàrio-lingüística.

Mentre que la *identització*, això no obstant, repercuteix clarament com a idea en el pla de la consciència dels individus i en determinades accions, cal dir que la seva repercussió en el pla lingüístic no és tan automàtica, fet que també indica la seva necessària distinció. I és que, com diu Joseph, «*knowing who one is belongs to the realm not of communication, but representation*» (2004:91). En el «llenguar» quotidià —dit així, també dinàmicament— els individus-amb-identitat-lingüística poden no traslladar-hi coherentment les seves idees grupals, i poden tenir, per exemple, conductes lingüístiques que no s'hi corresponguin, ja que aquestes són

sovint força subconscients i rutinitzades. Que són fets distints, igualment ho corrobora el fet d'haver-hi persones que poden tenir competència en un determinat codi, però que no el vulguin usar, o bé a l'inrevés, persones amb idees identitàries que puguin afavorir l'ús d'un determinat idioma, però que no ho facin perquè no en tinguin la competència suficient. Clarament, doncs, la *identització* pertany al pla de la consciència i de les representacions de la realitat, mentre que el fet lingüístic pertany al de les capacitats bàsiques cognitives i al de l'acció social, la qual cosa no vol dir, com hem vist, que no s'hi puguin establir connexions en una o altra direcció.

7.1.2 · Llengua-i-identitat

Distingits els termes i els fenòmens, cal convenir ara que es donen cada vegada més situacions en què els dos elements són units en el discurs i apareixen com un sintagma cada vegada més freqüent. I això, que abans era corrent en els casos de minorització política i també de migracions, habitualment en el grup més subordinat, apareix ara també en el discurs dels conjunts majoritaris o clarament en posició superior. Aquest fet és clarament resultat de l'ampliació del contacte entre conjunts humans produït per la globalització tecnoeconòmica, que fa possible l'eixamplament de les àrees d'interrelació tradicionals fins al nivell no solament continental, sinó ja planetari. Això produeix que els conjunts que abans no havien reconegut i/o havien ridiculitzat les reclamacions lingüísticoidentitàries dels subgrups integrats en el seu Estat, per exemple, hagin ara d'adoptar els discursos d'aquells, en trobar-se en una nova situació en què poden començar a experimentar una certa incomoditat. De manera que la «defensa» de la llengua i la identitat ha entrat en el debat internacional com mai, i de manera precisa en el cas de l'expansió de l'anglès com a llengua de relació global, i també en el cas de les noves unions politicoeconòmiques supraestats.

La nova «por identitària» que pot portar la globalització, i la seva associació amb el fet lingüístic, rau fonamentalment, com hem dit, en la doble funció que socialment poden fer les llengües, la de comunicació i la d'identificació (o d'*identització*). Alhora, doncs, que òbviament les llengües serveixen com a vehicles de comunicació, és a dir, d'*intersignificació*, també funcionen com a elements molt importants de *sociosignifi-*

cació.⁶⁵ No solament ens suggerim mútuament significats respecte de les coses a què ens referim mentalment sobre la realitat, sinó que, precisament, la visible diferència entre els codis que usem els humans ens serveix de potencial vehicle afectiu identificador de la nostra pertinença a un determinat conjunt. D'aquí ve que, per a un grup humà, no sigui gens fàcil plantejar-se l'abandonament del seu codi lingüístic, ja que no solament és deixar d'utilitzar un idioma determinat, sinó abandonar un dels fonaments de la seva categorització col·lectiva, amb importants repercussions emotives en el pla personal.

Si un grup humà és dut a una situació en què, contra la seva voluntat, és forçat a l'abandonament de la seva llengua, és molt probable que segments importants del conjunt s'hi vulguin resistir i mirin d'emprendre accions per evitar-ho, tot i que, a causa de la lenta dinàmica del procés, de vegades ja pot ser massa tard quan es té consciència col·lectiva del fet.⁶⁶ Sigui com sigui, si es desenvolupa la percepció d'inseguretat i d'amenaça en un estadi encara no gaire avançat, els grups humans tendiran a estar insatisfets amb la situació i poden iniciar-se etapes de relació conflictiva amb l'altre grup o grups que es poden negar a introduir els canvis necessaris en la situació.

En aquest moment històric, però, cal anar en compte en la conflictivitat innecessària que es pot produir si s'escampa de forma general aquesta «por identitària» de l'època global. En una perspectiva més «glocal», tocant de peus a terra, cal dir que, en molts casos, aquesta por és infundada, i respon a la ignorància d'aquests processos i encara a una dimnització del bi- o multilingüisme personal. Moltes persones, acostumades al monolingüisme i a la uniidentitat, poden ara viure malament tots els canvis que pot estar promovent la globalització. En termes generals cal, doncs, emprendre les polítiques adequades que permetin als individus conèixer el funcionament dels processos de bilingüització i de quan aquests poden o no esdevenir processos d'abandonament lingüístic, per tal de

⁶⁵ Vg. BASTARDAS, 2004.

⁶⁶ És el cas de molts conjunts amerindis, que ara malden per la recuperació de la seva llengua: «Someone could say you're not a people any more because you don't have a language. I don't want to hear that in my lifetime», assenyala, per exemple, Amos KEY JR., el director del First Nations Language Department, del Woodland Cultural Centre, a prop de Brantford, Ontario. Segons el cens de 2001, només el 24% de les persones descendents dels grups aborígens del Canadà poden conversar ara en la llengua d'origen del grup (vg. «Vanishing words», *Canada World View* 23 (2004), pp. 14-15).

tranquil·litzar-los davant del creixent contacte lingüístic. Igualment, cal facilitar l'adopció d'imatges identitàries plurals i no pètries que puguin integrar sense dificultats innecessàries els distints nivells de relació i comunicació en què cada vegada més es troben inclosos els éssers humans. En les condicions adequades, les persones poden ser poliglotes i mantenir sense conflictes la seva llengua com a idioma habitual i central en la seva identificació col·lectiva, a la qual també poden afegir d'altres identitats complementàries.

En el pla inter-nacional, per aconseguir que aquestes noves perspectives avancin, i donat que el contacte generalitzat és probablement irreversible, caldrà trobar els camins adequats d'acomodació a la nova situació per part de tots els actors implicats, cercant uns principis harmònics generals que ens permetin conviure pacíficament i respectuosament. Alhora, caldrà també treballar en el canvi de les representacions tradicionals en cada un dels conjunts humans, que s'hauran d'obrir a la diversitat de les llengües i de les identitats, i s'hauran d'imaginar més com a conjunt internament divers que no pas com a unitats separades i distintes en conflicte i rivalitat. Així, com diu Fettes, cal promoure imaginativament que els humans ens anem concebant «*as members of a 'world polity' which includes all states and all people within its horizon of significance. (...) World-centric thought and belief is quite diverse (...) [b]ut it does seem to offer an opening for new forms or thought and action as well*» (2003:50).

Caldrà aprendre de la història per provar de no repetir els mateixos errors, ara a una altra escala molt més superior. Si comparem els casos, sembla clar que és possible d'aconseguir una certa i llarga pau lingüística i identitària en el cas d'organitzar-se políticament i lingüísticament de forma mútuament respectuosa i amb el màxim d'equitat. En canvi, una coexistència basada en el no-reconeixement oficial i públic de la llengua i la identitat dels diferents col·lectius humans, porta a la infelicitat d'aquests i a una conflictivitat que pot ser llarga i també fins i tot lamentablement violenta. El «capital identitari», encara que no entès habitualment pels grups no minoritzats, pot ser d'enorme importància simbòlica per a un gran nombre de persones que es troben, com a conjunt cultural, sense espai propi i en situació de subordinació.

Un dels elements centrals que caldrà canviar és la tendència a aplicar en aquests assumptes una lògica clàssica, que no permet l'existència simultània dels aparents contraris, i aplicar-hi una lògica més «oriental», que ens desdicomitzi i ens permeti desenvolupar un pensament més com-

plex.⁶⁷ Cal acabar amb el fet de pensar que si hi ha una identitat 'X' no hi pot haver *també* una identitat 'Y'. Les identitats no són elements de caràcter físic, sinó bàsicament *emo-cognitiu* que permeten, així, la seva coexistència i barreja en l'espai i en els individus. Les llengües, tot i que són fenòmens més complexos, també, ben desenvolupades i distribuïdes, poden conviure en l'espai i en les persones, i trobar, així, possibilitats d'organitzar pacíficament i harmònicament la coexistència de la diversitat que la humanitat ha anat creant al llarg de la seva evolució històrica. Les identitats i les llengües són tant «essències» com «existències». Per evitar i/o reduir la conflictivitat i assolir un nou equilibri, cal adonar-nos amb urgència, com diria Edgar Morin, que «nosaltres posseïm les idees que ens posseïxen» (1991).

7.2 · Sobre la globalització i els efectes lingüísticoidentitaris

7.2.1 · La globalització i l'anglès

Com hem vist, els avenços en les tecnologies de la comunicació i el transport i les mesures de liberalització comercial a escala mundial, juntament amb l'aparició de grans conglomerats econòmics i mediàtics transnacionals, han anat afavorint de forma continuada un enorme augment de les àrees geoeconòmiques clàssiques. Dels tradicionals mercats-estats nacionals s'ha passat avui a l'àrea planetària, del telèfon s'ha passat a la comunicació en línia i temps real per tot el món a través d'Internet, dels pocs canals de TV públics hem arribat ara a la possibilitat de rebre una gran quantitat de canals privats d'arreu, de saber bàsicament el que passava a escala nacional a seguir en directe conflictes i esdeveniments que es produeixen a milers de quilòmetres, etc. I, entre les poblacions, de tenir l'atenció posada bàsicament en l'àmbit local i, com a màxim, estatal-nacional, a projectar-la cada vegada més a escala continental i planetària. Aquest eixamplament extraordinari de les àrees de relació i comunicació ha posat damunt de la taula el problema pràctic de la comunicació lingüística entre els membres d'una espècie verbalment diversa, no resolt encara malgrat els intents primerencs de l'esperanto i altres codis construïts.

⁶⁷ Vg. NISBETT, 2003.

Encara que el francès era, doncs, l'idioma que al llarg dels dos darrers segles havia fet més freqüentment la funció de llengua pont entre la diplomàcia i entre les elits econòmiques, científiques i artístiques, i malgrat que altres llengües, com l'espanyol, havien també creuat els oceans, ha estat finalment l'anglès el que sembla que ha trobat el consens general per dur a terme actualment el paper de *lingua franca* global. Com ja s'ha esmentat anteriorment, l'anglès és usat avui en la major part de les comunicacions de nivell planetari en tots els àmbits, és ensenyat com a primera llengua estrangera en la gran majoria de països, i és demanat insistentment per les empreses amb necessitat de competir a escala mundial.

Sembla, per tant, que, si més no de moment, s'ha aconseguit un cert acord *de facto* sobre la llengua que, en les pròximes dècades, farà més sovint el paper d'idioma segon per a la gran majoria de persones que s'hagin de comunicar amb gent d'altres àrees lingüístiques, i que, així, compartint-lo, tindran la possibilitat d'entendre's mútuament.

Tot i que l'anglès ha estat freqüentment associat a l'imperialisme dels Estats Units —i anteriorment al del Regne Unit— el cert és que això no sembla aturar pas gaire la seva expansió. Per a cada vegada més gent, l'anglès és un idioma instrumental que no demana necessàriament cap lligam identitari amb cap dels països d'on és llengua habitual, i que, fins i tot en algunes situacions, és vist precisament com a «neutral» i òptim per fer funcions que, assignades a una altra llengua, podrien obrir un conflicte important.

Ben segur, moltes persones i grups tenen por d'una desorganització important de l'ordre lingüístic tradicional de la Humanitat, i, en especial, les altres grans llengües que fins ara han vingut essent usades també en la comunicació entre grups i països ja siguin distants o contigus. Com hem vist, les organitzacions de la francofonia i de l'hispanisme, per exemple, s'han mobilitzat i intenten defensar amb força els seus espais tradicionals d'intercomunicació. De fet, els efectes més importants d'aquesta expansió de l'anglès com a llengua de comunicació en el nivell global, han estat els d'ocupar gran part dels nous nínxols creats per les noves tecnologies —Internet, DVDs, etc.— i ser usat en les relacions internacionals polítiques i científiques, amb un estalvi gradual d'interprets i traductors a mesura que la majoria dels participants ja hi van essent competents —cosa que encara, però, no és pas general. Parlem, doncs, encara més de projectes que no pas de realitats.

El cert és que la possibilitat mateixa de tenir una llengua global, compartida per tothom en el planeta, va engrescant més i més gent que, sense

realment necessitar-ho ara, volen aprendre l'anglès i/o volen fermament que els seus fills el sàpiguen. Com diu John Edwards, «*the desire, for instance, for mobility and modernization is, with some few notable exceptions, a global phenomenon*» (2003:38). Si, a més, es veu com és usada cada dia més en els esdeveniments internacionals, i com és també cada vegada més demanada per a segons quines feines, es comprèn el creixent interès de les poblacions per aquesta llengua i les pressions que exerceixen sobre els sistemes educatius dels seus distints països. El nivell de coneixement pràctic de l'anglès és actualment, però, molt irregular entre els països, depenent de la seva història, de la seva posició geoestratègica i del grau d'exposició de les seves poblacions. No és igual, per dir-ho així, el nivell —si més no de comprensió— que puguin tenir les persones dels països que només subtitulen les pel·lícules que els que les doblen, o bé tampoc no és igual el dels grups lingüístics menys distants estructuralment de l'anglès que no pas els que tenen gramàtiques i lèxics més pròxims. Cada país, doncs, haurà d'avaluar la seva situació i decidir quines mesures pensa prendre, si no vol quedar-se enrere o fora de la comunicació en el nivell global. Ara és l'hora de les decisions tècniques respecte del moment, del grau i del mètode d'introducció de l'anglès en els sistemes educatius, i de la formació urgent de professors preparats perquè puguin dur a terme el seu ensenyament orientat a la pràctica.

Les veus més catastrofistes respecte de l'impacte negatiu que l'adopció de l'anglès com a interllengua podria tenir sobre la resta de llengües del món han anat quedant matisades per altres opinions més mesurades que no veuen, certament de moment, un perill d'aquest tipus, ja que la bilingüïtzació en anglès tot just s'està estenent, i difícilment les poblacions del món abandonaran les seves llengües pròpies per abraçar l'anglès en exclusiva. Com assenyala Mufwene, «*the vitality of French in France and in Quebec is not negatively affected by the acquisition of English as a second language by French citizens and by French Québécois. It is also debatable whether even the fact that English is used as a medium in higher education in Holland and Denmark is endangering Dutch and Danish. Though it is true that one can visit these countries without feeling the pressure to learn to say hello in the local vernacular, it is not clear that the more important role that English plays in their higher education will produce results more adverse to indigenous languages (Dutch and Danish)*» (2005:34).

Perquè l'anglès com a idioma global pogués arribar a posar en perill de forma generalitzada els ecosistemes dels altres idiomes, s'hauria d'ha-

ver produït una bilingüïtzació massiva i completa de gran part de la població, aquesta hauria de renunciar a la seva identitat, i hauria d'usar l'anglès en la seva vida quotidiana fins i tot per comunicar-se entre les persones del mateix grup lingüístic. Perquè això pogués ocórrer, com sabem, s'hauria hagut de produir o bé una visió molt negativa del propi grup o bé l'encontre massiu amb persones amb qui haguessin de parlar en anglès en la vida social, fets que, si no són absolutament descartables, ara com ara sí que semblen altament improbables. En aquest moment, com diu Joseph, «*there is no indication that national and ethnic identities will cease to matter; no reported cases of people renouncing their mother tongue in favour of English, other than among third-generation immigrants to English-speaking countries, which has always been the case and occurs in reverse as well*» (2004:190-91). Com ja ha estat dit, poden afectar més la continuïtat de la majoria de llengües els altres grans idiomes que s'estan estenent en les àrees regionals, per sota del nivell global de l'anglès, que no pas aquest darrer.

Una acció recomanable, però, i atès que fins ara el procés s'ha fet sense debat públic ni decisió política explícita dels organismes mundials, fóra que es creés algun organisme comú que es pogués ocupar del tema de l'organització lingüística de la Humanitat, i pogués, així, assenyalar les grans línies del que podria ser un model que combinés adequadament la sostenibilitat dels distints idiomes amb la intercomprensió de l'espècie.

On sí que potser caldrà vigilar amb atenció, si més no en aquests pròxims anys, és en la distribució social de la competència en anglès, ja que, convertit clarament en capital cultural amb repercussions econòmiques, el major o menor domini d'aquesta llengua podria ser un factor de diferenciació d'estatus, en especial en les societats on encara la llengua està poc estesa, i on les diferències d'estrats socials encara siguin força marcades. Els poders públics, si aposten per la globalització i per la intercomprensió de la Humanitat, no poden adormir-se i han de prendre les mesures necessàries per a la facilitació de la llengua global.

Aquí ens trobarem amb nous problemes que caldrà resoldre, lligats amb els que exposàvem en el paràgraf anterior. Podran tots els països suportar la important despesa pressupostària de dedicar mestres i professors a un ensenyament massiu de l'anglès (a més de les altres matèries del currículum educatiu)? Cal realment que tothom tingui un molt alt nivell d'aquesta llengua? O cal assegurar, per exemple, un nivell bàsic general, i aleshores aconseguir un nivell pràctic i eficient en les professions que necessàriament

hauran de tenir comunicació internacional? I a quin nivell educatiu cal fer-ho? Com evitar aleshores que aquest fet no sigui causa de discriminació social? Adoptades les decisions geoestratègiques necessàries en l'orientació de la política econòmica dels països, les autoritats educatives tenen ara molta feina per posar en marxa el procés de difusió de les competències en anglès i per encertar en la seva configuració.

Cal dir aquí ben clarament, però, que aquest projecte de disposar d'una llengua global de comunicació, ha de dur-se a terme precisant molt clarament els nivells de comunicació adequats per a cada idioma. L'anglès certament podrà ocupar les funcions pròpies de l'ordre global, és a dir, internacional, per facilitar la comunicació a persones i grups que d'altra manera no es podrien entendre, però no hauria d'entrar a fer les que corresponen als altres nivells —si no hi és demanat explícitament— com ara en les funcions dels ordres continental o supraestatal o bé estatal-nacional. A més, cal tenir present que és molt important preveure i organitzar bé una llarga etapa de transició, a fi que ningú no en pugui resultar perjudicat innecessàriament. Cada nivell, doncs, haurà de poder decidir amb llibertat la seva organització lingüística, i aquesta, creiem, ha de ser basada clarament en els principis de mutu respecte i de distribució de funcions, única manera de poder construir un sistema mundial de comunicació lingüística que faci possible alhora, com hem dit, la sostenibilitat lingüística i la intercomunicació de la Humanitat.

7.2.2 · La globalització i les altres grans llengües

Com també hem assenyalat, gran part dels mateixos factors que han portat a l'aparició de l'anglès com a llengua global van fer també que altres grans llengües del planeta trobin ara les condicions adequades per augmentar el seu ús i, sobretot, per acabar processos d'extensió «interna», fruit d'antigues colonitzacions, però encara no completats. Potser el cas més evident pot ser el de l'espanyol, que, estès a banda i banda de l'Atlàntic, fruit del que algú ha anomenat la «primera globalització» marítima, té ara els recursos tecnològics i econòmics per convertir-se en llengua d'una gran àrea amb molta capacitat de producció mediàtica i editorial, i per consolidar els processos de bilingüització i de substitució lingüístics iniciats entre les poblacions ameríndies precolombines. Si, a més, l'actual situació és ajudada pel desplaçament migratori de multitud de persones hispanòfones

cap als Estats Units, amb gran ressò mediàtic i amb capacitat també d'organitzar-s'hi lingüísticament —si més no, com a mínim en la primera generació de la migració— l'espanyol configura avui una gran àrea potencial de comunicació que pot apostar clarament per l'ús intercomunicatiu d'aquesta llengua, tot i que, en els terrenys científics i de l'alta política i economia, l'anglès també hi haurà de ser inescapablement present.

L'espanyol és, doncs, avui una llengua de gran poder potencial d'emissió, amb una altíssima demografia, que pot augmentar encara més si es consoliden el desenvolupament econòmic i l'estabilitat política de l'Amèrica llatina. Malgrat que, a diferència de l'anglès, té menys possibilitats d'estendre's per Europa, sí que té en els territoris excoloniais una base immensa per desenvolupar-se i per tenir un gran paper a escala internacional. No és estrany, per tant, que avui sigui una llengua que exerceix una gran fascinació i atractiu també en el territori dels dos grans gegants americans, els Estats Units i el Brasil, que veuen augmentar molt la seva demanda com a llengua estrangera. De fet, com ja hem vist, i a causa sobretot de les migracions però també de l'extensió d'emissores de ràdio i de televisió en aquesta llengua, l'espanyol als Estats Units fins i tot ha ocasionat actius moviments en favor de la implantació legal de l'anglès com a llengua oficial, mesura que abans no havia estat adoptada *de jure* en molts estats.

Hem vist abans també com els països francòfons o de tradició internacional francòfona intenten organitzar-se i consolidar l'espai internacional del francès, tot cercant aliances amb l'espanyol i el portuguès. Veurem, però, fins on arriba aquesta fidelitat al francès dels seus antics països d'influència, si la necessitat de l'anglès va creixent. La consolidació del francès, sobretot a Àfrica, no és la mateixa que la de l'espanyol a l'Amèrica llatina, on aquest idioma ja ha esdevingut en molts casos la llengua primera de la majoria de la població, i on els grups lingüístics nadius que mantenen els seus idiomes són clarament minoritaris en la majoria de països. A molts Estats africans, en canvi, els idiomes de les seves poblacions són encara ben vius i els processos de substitució lingüística per llengües europees s'han produït en moltíssim menys grau. No cal descartar, per tant, que aquests països, ja de per si complicats lingüísticament, no puguin decidir a la llarga saltar-se el nivell comunicatiu del francès i passar directament al nivell global de l'anglès.

Això, com hem vist, és una possibilitat que serà sempre present en el nou ecosistema lingüístic, caracteritzat per una multidimensionalitat d'espais: l'ètnic —si es vol dir així—, el local/nacional, l'estatal, el supraesta-

tal o continental, i el global. Si cada nivell ha de funcionar en una llengua distinta, això faria que hi haguessin d'haver persones que haurien de saber cinc llengües, si volguessin participar efectivament en cada una de les dimensions. Caldrà veure què faran, doncs, els distints grups humans davant d'aquestes condicions: si es poliglòtitzen en els idiomes que calguin, o bé si renuncien a algun dels nivells, cosa que habitualment potser es produiria a favor d'algun dels nivells superiors. De moment, però, en la fase actual, les llengües de gran àrea esmentades, i d'altres com l'àrab o el xinès mandarí, podran augmentar enormement la seva producció i el seu ús aprofitant la mateixa dinàmica de la globalització. Anirem cap a un món multidimensional, on, començant per dalt hi haurà l'anglès com a llengua global general, i en el nivell immediatament inferior, també l'anglès com idioma de gran àrea —circumscrit als seus territoris en aquesta funció— juntament amb les altres llengües de grans dimensions, repartides entre les seves àrees d'influència històrica. Després, en un ordre més local, vindrien les altres.

7.3 • Sobre les unions econòmiques i polítiques

Com hem analitzat, a l'ampliació de les zones tradicionals d'interrelació econòmica l'acompanya un moviment de cooperacions estables i/o unions polítiques, que es van concretant en àrees superiors als perímetres polítics clàssics. Bàsicament hem vist tres models d'organització supraestatal, el NAFTA, el MERCOSUR i la Unió Europea, en ordre de menys a més voluntat integradora des del punt de vista polític. Tot i que, en tots tres casos, s'amplien les àrees d'intercanvi econòmic i es promou l'obertura dels mercats i la integració empresarial, no ocorre pas el mateix en el pla cultural i polític, ni, certament, en el lingüístic.

El NAFTA entra poc en les qüestions lingüístiques i identitàries, tot i que, per exemple, ha tingut com a resultat un augment de l'etiquetatge comercial trilingüe en els productes que aspiren a circular lliurement pels tres països que el formen, el Canadà —amb l'anglès i el francès—, els Estats Units —amb l'anglès— i Mèxic, amb l'espanyol. El tractat, però, no aspira a fusionar poblacions ni a avançar gaire més en el pla polític. En canvi, sí que va néixer amb voluntat més integradora el MERCOSUR, i sí que, com hem vist, de seguida va preveure que, des del punt de vista lingüístic, es promouria l'aprenentatge de l'espanyol al Brasil i del portuguès a l'Argentina, el Paraguai i l'Uruguai, deixant de banda, però, el reconei-

xement del guaraní. Les mesures han tingut efecte sobretot al llarg de la frontera entre l'àrea lingüística lusòfona i hispanòfona —lloc de desenvolupament del dit «portuñol»⁶⁸— en què s'han promogut les escoles bil·lingües, de gran acceptació entre la població. L'ensenyament de l'altra llengua ha estat impulsat amb energia al Brasil, però sembla que molt menys als altres països hispanòfons, que poden estar dubtant si han de prioritzar el portuguès o l'anglès.

Troblem aquí ja una primera conseqüència en aquest segon nivell de globalització de la presència de l'anglès. Donat que aquest idioma va esdevenint el de les funcions globals, molts països poden començar a dubtar entre si han d'emfasitzar com a llengua «estrangera» l'aprenentatge dels idiomes veïns o d'intercanvi tradicional més pròxim o bé el que està esdevenint més general. I això, com hem vist, afecta ja no només les polítiques sorgides de les unions supraestats, sinó fins i tot les interiors dels Estats multilingües ja constituïts.

Des del punt de vista del reconeixement identitari dels idiomes dels Estats i grups humans que constitueixen les noves unions, és obvi que la reciprocitat dels aprenentatges és la millor solució sobre el paper. Tothom accepta la mateixa imposició basada en un acord recíproc i, sobre la base d'una oficialitat igualitària, els col·lectius es poden sentir respectats en la seva dignitat. La seva incardinació, però, en un món més global, que necessita també un altre codi, pot fer entrar en crisi aquestes bases. L'evolució dependrà de la resta de factors presents, i dels interessos pràctics que les poblacions vagin sentint, al costat també de la dinàmica identitària i socio-significativa respecte de l'anglès. Una cosa és veure aquest idioma com l'expressió de l'hegemonia dels Estats Units a la qual hom creu que s'hi ha d'oposar, i l'altra simplement com a idioma pràctic d'intercomunicació per a les relacions en el nivell global. Sigui com sigui, els governs s'hauran de plantejar quins recursos lingüístics són més beneficiosos per al país i anar decidint en conseqüència. En alguns casos, on la distància lingüística, per exemple, no és gaire pronunciada —com és entre l'espanyol i el portuguès— el model potser pot anar cap a un aprenentatge força integrat d'aquestes dues llengües per després anar introduint de manera eficaç l'anglès, solució que, com hem dit, també podria ser inspiradora per al cas català.

68 Sobre la situació sociolingüística a la frontera lingüística hispanoportuguesa d'Uruguai vg. BARRIOS, 2005.

Si hem vist, però, com fins i tot en les unions el model «a dos» pot ser inestabilitzat per l'entrada de l'anglès, més ho poden ser, probablement, els casos en què hi participin un major nombre de grups lingüístics. En el cas, per exemple, de la Unió Europea, com sabem, el procés ha anat avançant ja molt cap a una integració fins i tot política, sobre la base d'un model de multioficialitat lingüística igualitària, fonamentada en les llengües oficials estatals dels països membres, al costat de la recomanació d'aprendre tothom també dues altres llengües europees, sense dir quines. Com hem comentat, aquest model pot ser satisfactori des del punt de vista del reconeixement lingüísticoidentitari de les unitats polítiques que hi participen, però en canvi no tant des de l'angle de la seva intercomunicabilitat. Atès que no s'estableix cap instrucció sobre les llengües europees que cal aprendre, es perd la possibilitat d'assegurar la intercomprensió sobre la base del fet de compartir tots un mateix idioma «segon». És clar que aquí hi juguen aspectes identitaris clars, que fan que els països no vulguin apostar per indicar oficialment quina de les llengües presents hauria de fer el paper de pont, cosa, però, que a la pràctica s'ha anat superant per la decisió cada vegada més general i comuna d'assegurar la presència de l'anglès en els programes educatius obligatoris dels distints països. Encara que no es vulgui reconèixer públicament, l'anglès s'anirà instaurant com a interllengua compartida i fins i tot França prepara el seu sistema educatiu per donar-hi resposta.

Una altra cosa, òbviament, és que aleshores —i podem prendre de nou l'exemple francès— els Estats es preparin internament per aturar les possibles funcions abusives que l'anglès pugui intentar de prendre en els seus espais propis. Aquí és on rau el quid de la qüestió: si s'accepta de tenir una interllengua en comú, aleshores ha de quedar absolutament clara la distribució de funcions entre aquesta i les llengües pròpies dels països, ja que les seves societats han de tenir el dret de poder estar tranquil·les respecte de la seva sostenibilitat i dignitat lingüístiques. I res no ha d'impedir tampoc, òbviament, que els sistemes educatius promoguin l'aprenentatge d'altres llengües —europees o no— a fi de disposar del màxim de recursos lingüístics en un món tan tecnoeconòmicament integrat com el que es va dibuixant.

De fet, com hem vist, la qüestió de la intercomunicabilitat interna dels Estats tampoc no havia estat resolta en molts casos, especialment en els que estaven basats en un reconeixement igualitari de les llengües en presència, com ara Suïssa i Bèlgica, per exemple. En aquestes situacions, en què el ple reconeixement de la igualtat lingüística i la seva implantació també

en les comunicacions públiques no oficials afavoria la no-bilingüització forçada i massiva de la població, es pot donar ara una bilingüització precisament en una altra llengua, l'anglès. La nova situació global, doncs, pot fer que moltes persones i empreses d'aquests Estats vagin trobant que es poden comunicar més eficaçment en anglès que no pas en la llengua de l'altre o altres grups. Això, com hem dit, pot ser força clar a Suïssa, en què els germanòfons van perdent interès pel francès, ja que va deixant de ser la llengua internacional, i augmentant el seu desig de saber anglès, per la seva qualitat de llengua global. A la inversa, pels francòfons, aprendre l'alemany estàndard mai no els suposa dominar realment la llengua del grup alemany, donada la gran diferència entre els parlars reals d'aquests i el codi formal, i poden igualment tenir interès per l'anglès. Fins ara la proposta d'alguns de fer de l'anglès la llengua oficial d'intercomunicació a Suïssa ha estat més aviat vista com herètica pels seus sociosignificats identitaris, però caldrà veure com evoluciona aquest cas en els pròxims anys. Igualment, a Bèlgica, i malgrat un creixent interès dels francòfons pel neerlandès, caldrà veure els impactes de l'extensió del coneixement de l'anglès.

Certament aquesta possible extensió de l'anglès als usos interiors en els Estats sense interllengua oficial no impugna pas el seu model basat en la «territorialitat» lingüística, sinó que, al contrari, encara el legitima i el fa més necessari. Com hem dit abans, la introducció d'una interllengua ha de comportar simultàniament una reserva de funcions exclusives per als idiomes dels grups que s'integren o es troben integrats, per tal de poder donar continuïtat col·lectiva a les seves característiques lingüístiques. El cas, de fet, ja es va veure de forma anticipada al Quebec, en ocasió de l'adopció de la llei 101, que prenia mesures per a la reserva de funcions oficials per al francès, davant de la pressió de l'anglès a l'Amèrica del Nord. Els efectes pràctics d'aquesta política han estat certament els de tranquil·litzar lingüísticament la societat francòfona, cosa que els permet ara, de forma creixent, anar demanant de bilingüitzar en anglès la nova generació perquè aquest idioma pugui ser usat en les funcions exteriors que calgui, donada la importància que pren aquesta llengua internacionalment.

El que sembla veure's després d'aquesta anàlisi és que, en les unions polítiques o econòmiques entre distints grups lingüístics, ja sigui com a supraestats o com a Estats, hi ha, com a mínim, tres distints nivells als quals cal donar atenció. El primer és el del *reconeixement* oficial igualitari de les diferents llengües presents en la dimensió federal o confederal o en les institucions comunes de la unió, que permeti la dignitat simbòlica de cada un

dels grups i atorgui als ciutadans i organitzacions la possibilitat d'adreçar-se i comunicar-se amb les institucions generals en la llengua de cadascú. El segon és el d'assegurar eficaçment la *intercomunicabilitat* entre les persones i les organitzacions que s'interrelacionaran en l'àrea que es comparteix, que podrà ser aconseguida a través de tenir, com a mínim, un codi en comú, fet que sovint requerirà la bilingüïtzació dels grups que no tinguin com a seva la llengua d'intercomunicació. I el tercer, la *sostenibilitat* del grup lingüístic com a tal, que exigirà el manteniment d'un nucli exclusiu o molt preminent de funcions oficials i no oficials per a la llengua pròpia a fi de mantenir-ne òptimament la utilitat comunicativa i una representació identitària positiva.⁶⁹

En aquest sentit, semblaria recomanable que els Estats que fins ara presenten deficiències en algun dels plans poguessin solucionar-les, a fi de construir una convivència més òptima en el plurilingüisme humà. Mentre Espanya, per exemple, ha d'avançar en el reconeixement de les seves minories lingüístiques territorials en els nivells polítics i administratius comuns i en el suport que els dóna per a la seva sostenibilitat, potser Suïssa o Bèlgica hauran d'acabar plantejant-se el problema de la intercomunicació. Igualment, en un altre pla, la Unió Europea hauria de superar la seva visió «estatalista» de les llengües i tractar igualitàriament les comunitats lingüístiques fins ara no reconegudes que ho estan demanant. Alhora, potser haurà de decidir què fa respecte de la llengua d'intercomunicació. La designació de l'anglès, el francès i l'alemany com a «llengües de treball» tampoc no resol el problema, perquè, al cap i a la fi, com a idiomes «instrumentals» per què n'hi ha d'haver tres, i no pas un? Què soluciona això a la pràctica per a la resta de països que no tenen com a pròpia cap d'aquestes llengües? Probablement el francès hi és perquè ja hi havia estat, i l'alemany perquè és el grup que més aporta econòmicament als pressupostos comunitaris, però aquesta situació només hauria de ser transitòria, mentre els esforços

⁶⁹ És molt important que els Estats amb diversitat lingüística de les poblacions originàries siguin conscients de la facilitat amb què, si no se segueixen polítiques adequades d'acomodació d'aquesta diversitat, poden sorgir dos tipus de nacionalisme contraposats, un «nacionalisme d'Estat» *versus* un «nacionalisme de minories» (resistent, cercant l'autonomia o independència del grup) que es retroalimentin mútuament. Com diuen KYMLICKA & STRAEHLE, «*the fact that state nation-building can be minority nation-destroying even when conducted within the constraints of a liberal-democratic constitution, helps to explain why minority nationalism has remained such a powerful force within Western democracies, and why secession remains a live issue in several regions*» (1999:76).

dels països fan que la població pugui estar preparada com a mínim en anglès en un futur pròxim. De fet, el més probable és que l'ús habitual de l'anglès en aquest nivell de funcions anirà creixent per si sol, com fins ara ho ha fet, a causa de ser ja *de facto* la llengua segona més compartida pels europeus.

Això no vol dir que, a nivell personal, no es pugui promoure com més millor el coneixement del màxim de llengües. És desitjable una més gran i raonable poliglòtització dels individus, fet pel qual els països han d'adaptar-hi els sistemes educatius, incloent l'anglès com a idioma estranger prioritari i obligatori, però donant opcions a l'aprenentatge d'altres llengües, que poden diferir segons els centres per tal d'assegurar l'augment en conjunt dels recursos lingüístics del país. Alhora, cal invertir el màxim d'esforços en la millora de les actuals estratègies d'aprenentatge lingüístic, revisant-les críticament, formant adequadament el professorat necessari, i desenvolupant els recursos didàctics òptims per a la pràctica lingüística.

En definitiva, de tot això en pot sortir un model basat en la *poliglòtització* de les persones i el principi de *subsidiarietat* que doni preferència sempre que es pugui a les llengües locals i pròpies, i reconegui l'ús d'altres codis en nivells superiors de comunicació exterior. Així, en una pluralitat concèntrica, ben organitzada, de llengües i d'identitats sobreposades, podríem construir possiblement unes línies d'estructuració lingüística de la humanitat molt més adequades que les que fins ara han predominat. Això no obstant, potser no hi ha una solució completament òptima per a l'organització de la diversitat lingüística humana, car les situacions poden emprendre evolucions fins ara no albirades, o les poblacions poden continuar traslladant-se massivament d'un lloc a l'altre, i, com ara veurem, plantejaran nous problemes i s'hauran de prendre noves decisions i potser sobre nous principis.

7.4 • Sobre els desplaçaments migratoris

Com ha estat assenyalat, l'altre gran fenomen de l'era global és el gran augment dels desplaçaments migratoris, cada vegada més intensos i amb destinacions geoculturals més allunyades del seu origen. Des del punt de vista lingüísticoidentitari aquests moviments de població poden arribar a ser també un factor important de canvi per a les societats receptores —a part, òbviament de per als desplaçats mateixos—, més fins i tot, segons els

casos, que els factors que intervenen en la globalització tecnoeconòmica. Mentre la globalització econòmica per dalt comporta entrada de nous productes, deslocalitzacions econòmiques i obertura de nous mercats, amb les necessitats consegüents de poliglòtització, i les noves tecnologies de la comunicació ens faciliten el contacte lingüístic a través de pantalles, per baix els desplaçaments de milers de persones cap a noves societats comporten contactes lingüístics i identitaris cara a cara i de forma quotidiana, que poden ser sentits com més neguitejants que els resultats dels altres fenòmens esmentats. Creiem que, per exemple, tant les actuals tensions a Europa respecte de la proposta de nova Constitució, com, per exemple, els moviments en favor de la declaració de l'anglès com a llengua oficial única als Estats Units, poden tenir molt més a veure amb aquesta globalització «per baix» que no pas amb els impactes lingüísticoidentitaris dels canvis tecnoeconòmics.

Tot i que cal concloure que, dins de la nostra espècie, la recepció de grups humans que es desplacen cap a altres territoris no acostuma a ser, en molts casos, un fet gaire ben vist pels receptors, potser mai com ara s'havien produït públicament, si més no en el nivell europeu, els debats i les tensions relacionades amb el fet migratori. Encara que en aquest tipus de situacions hi poden intervenir molts elements, cal dir que el pla lingüísticoidentitari no ha estat pas absent en aquests debats, sinó que ha estat esmentat sovint, i va essent objecte d'intervencions governamentals.

Un dels fets potser més nous és la preocupació oficial explícita —que òbviament tradueix una preocupació social— respecte de les competències i els comportaments lingüístics dels immigrants. Un fenomen que abans semblava ocórrer més aviat de manera «natural» i silenciosa, és avui damunt de la taula dels governants i polítics, que intenten adoptar decisions sobre el fet, a causa de la preocupació que semblen suscitar les persones i grups desplaçats. La massivitat, i també en molts casos l'homogeneïtat de la procedència, de les últimes immigracions fa que en molts països, com hem dit, hi hagi la sensació de percebre que aquestes persones no apliquen la màxima d'adaptar-se lingüísticament a la societat en què han anat a viure. Aquest resultat, en molts casos, pot no ser cert, ja que habitualment l'immigrant es desplaça amb la voluntat de millorar la seva situació socioeconòmica, i sap que ha d'estar disposat, d'entrada, a fer les adaptacions que calguin per poder funcionar en la societat de recepció. Això no obstant, en la mesura en què augmenta el nombre dels desplaçats d'un mateix grup, es poden reduir les seves necessitats i oportunitats d'adaptació lingüística. Si a això

hi afegim el fet que, molt sovint, els immigrants tendiran a parlar en la seva llengua entre ells, encara que estiguin en públic, i n'hi ha cada vegada més, la impressió que en poden treure els receptors és que aquells tenen desinterès per a l'adaptació social i per a l'adquisició de la llengua receptora. És així, doncs, com es pot explicar que hi hagi aquesta preocupació tant en molts països europeus com als Estats Units, que porta a preveure un augment de les exigències lingüístiques oficials per als immigrants i alhora un refermament de les funcions simbòliques i pràctiques de la llengua del país receptor.

Aquesta evolució fa semblar que es posin en dubte els principis de «multiculturalitat» i de reducció de la pressió assimilatòria que en aquests darrers anys semblava que era la visió predominant respecte de l'actuació lingüísticoidentitària sobre les migracions. El fet de la llunyania no solament lingüística sinó religiosa i cultural d'alguns dels actuals encontres tampoc no facilita l'harmonia espontània, i, repetim, el fet mateix de l'augment del nombre dels desplaçats els distancia de les poblacions receptores i pot augmentar la sensació de separació i desconeixement entre els que viuen en una mateixa societat.

Probablement, doncs, les actuacions més encertades en la dimensió de la *integració* passen, encara que semblin contradictòries, per treballar alhora tant en polítiques lingüísticament «defensives» com en polítiques «facilitadores» de la inclusió social dels immigrants, tot promovent també l'obertura identitària de les societats d'acolliment. És a dir, d'una banda cal que hi hagi les mesures d'afirmació i garantia necessàries per als propis trets culturals de la societat de recepció, de l'altra cal dedicar els recursos necessaris per a la integració lingüística i social dels immigrants, i, finalment, cal fer conscient a tothom de les dificultats que pot presentar aquest procés d'adaptació, que no pot ser d'avui per a l'endemà, i que necessita que sigui ajudat i comprès. Alhora, i per lluitar contra la dicotomització ideològica, cal promoure l'acceptació de la diversitat dels orígens i la possibilitat de la construcció d'identitats no pètries ni antagòniques, sinó plurals i harmòniques, projectades cap a un futur cooperatiu en comú. A més, com s'ha vist en alguns països, una recepció oberta de la immigració lingüísticament distinta pot fer utilitzar aquests recursos com a eina d'obertura i de penetració en nous mercats, que pot ser útil per al conjunt de l'economia.

Els desplaçaments migratoris poden ser, però, elements de potencial disrupció sobretot si van cap a societats no gaire grans i, sobretot, si aques-

tes a més es troben amb dificultats derivades de falta d'autonomia política suficient i/o han tingut ja massius moviments migratoris anteriors. En els casos, per exemple, del Quebec i Catalunya, tot i que amb moltes diferències, la tensió respecte de les migracions pot ser més complexa a causa de la conflictivitat existent pel fet de ser societats integrades en espais estatals i lingüístics superiors en què aquestes comunitats són minoritàries. Així, en el cas del Quebec, es pot veure com els immigrants, i tot i que intenten ser seleccionats, puguin adoptar més l'ús de l'anglès que no pas el francès per parlar entre ells, si bé això s'inverteix amb claredat en la segona generació.⁷⁰ En el cas de Catalunya, com sabem, igualment és el castellà i no el català la llengua més usada en la relació entre la població catalanoparlant i les persones d'origen no autòcton, tant si la tenen com a llengua nativa com si no, fet que, a diferència del Quebec, no és tan clar que canviï en la segona generació.

De fet, el problema no és exclusiu del Quebec i Catalunya, sinó que el trobem també, per exemple, a Andorra o bé a Luxemburg, que, si bé són societats demogràficament molt més menors, disposen d'independència política. En l'un i l'altre cas no és fàcil d'integrar els immigrants al català o bé al luxemburguès, i aquests poden preferir desenvolupar —si no és que ja el porten— el castellà o el francès respectivament. Pot, doncs, haver-hi una tendència per part dels immigrants a decantar-se més aviat per les llengües més grans que no pas per les de radi comunicatiu més restringit, fet que pot augmentar encara més amb la consciència de la globalització i amb la facilitat dels desplaçaments.

De fet, alguns observadors sí que parlen clarament del fet que els immigrants més recents estan menys predisposats que abans a abandonar els seus trets lingüístics d'origen, ja que ara poden continuar establint lligams amb les societats de procedència molt més fàcilment; amb tot, cal convenir que aquest abandonament, si de cas, ha estat habitualment intergeneracional, i, en especial, entre la segona i la tercera generació, pel que pot ser ben bé una temeritat adjudicar-los ja aquestes idees en una fase que no correspon. Si bé, doncs, amb les antenes parabòliques i amb Internet, es pot seguir molt millor que abans què passa en el país d'origen i parlar amb els familiars i amics, no és menys cert que la vida local real de l'immigrant ocorre en el país d'adopció, amb els impactes culturals inevitables i amb les socialitzacions bàsiques dels seus fills emmarcades per la nova societat. Tot amb

⁷⁰ Per a una ampliació d'aquest subtema, vg. BASTARDAS, 2002b.

tot, però, sí que sembla cert que les persones desplaçades, i potser sobretot si són individus que ocupen o han ocupat estrats socials alts a les seves societats d'origen, estan menys disposats a adaptar-se a les societats de recepció, en especial si es tracta de casos en què és possible, per la configuració política, demanar de poder funcionar en una altra llengua d'extensió superior. És el cas, per exemple, de la petició a favor de l'ús del castellà presentada pels representants consulars de catorze països a Mallorca.⁷¹ Veurem, doncs, en aquest marc què pot ocórrer a Europa si, amb l'extensió de l'anglès, o amb el creixent nombre de persones d'altres països que es traslladen, no es comencen a demanar drets lingüístics en el territori històric d'altres societats. La conflictivitat encara pot augmentar més si no es tenen clars uns principis generals per al tractament del fenomen.

Cal, però, no confondre les situacions de contacte per migració, locals, cara a cara, i fonamentalment a títol personal, amb les situacions de grups nacionals minoritzats descrites anteriorment. En aquest últim cas, es tracta de societats històricament assentades en un territori determinat que entren en contacte per integracions polítiques i/o econòmiques de nivell superior, i, en canvi en el primer, es tracta de desplaçaments de persones cap a nous territoris mentre el grup originari i la seva llengua continuen en la seva posició geogràfica habitual. Molt sovint, doncs, els principis «multiculturals» dels uns no seran d'aplicació als altres i igualment a la inversa, car es tracta de situacions fenomenològicament distintes. Com diu amb tota claredat Van Parijs, «*locally-existing cultural diversity, usually a result of immigration, does not deserve the same protection that we should afford to territory-based diversity, the long-standing (and especially linguistic) differences between regions*» (2004).

Quins altres principis, doncs, podríem trobar per a una espècie mòbil, lingüísticament diversa? Com s'haurien de gestionar aquests encontres culturals si més no en el pla lingüísticoidentitari? En què basar unes pautes de conducta, col·lectives i individuals, que ens duguessin a unes acomodacions

⁷¹ Aquests països eren França, Itàlia, Perú, Noruega, Polònia, Colòmbia, Regne Unit, Holanda, Filipines, Hongria, Belice, Mèxic, Suècia i EUA. Els seus representants van exigir a la consellera d'Immigració i Cooperació, Encarna Pastor, que instés el Govern a vetllar pel bilingüisme real en els tràmits i serveis públics, com l'educació, per garantir als immigrants la igualtat d'oportunitats amb els balearics. Van plantejar que el predomini del català a l'ensenyament i la inexistència sovint de formularis i altres documents públics en castellà suposava per a molts immigrants una discriminació de fet afegida, especialment quan porten poc temps en les Balears (*Diario de Mallorca*, 12-11-05).

sense conflicte i amb el màxim de satisfacció per a les dues parts? Creiem que, en principi, com hem dit abans, hauria de restar clara l'obligació dels Estats i les societats d'acollida d'atendre adequadament les persones migrants i de facilitar-los al màxim la seva instal·lació material i socioeconòmica, i d'intentar ajudar-les lingüísticament en aquesta fase transitòria inicial que pot ser molt dura per a les poblacions desplaçades. Es poden organitzar, per exemple, serveis lingüístics d'atenció i ajuda que facilitin els tràmits i els expliquin entenedorament les normes de la societat receptora, i moltes coses més que facin més planera la integració social.

Paral·lelament, per l'altra banda, creiem que hi hauria d'haver el compromís irrenunciable dels immigrants de fer el màxim per bilingüitzar-se —fins al grau que puguin— en la llengua de la societat receptora per tal d'usar-la amb aquesta, sense que això hagi d'implicar òbviament que hagin de renunciar a parlar en el seu codi intragrupalment, o que puguin celebrar-hi els actes públics que desitgin. Respecte de la llengua per als seus fills, els immigrants decidiran el que creguin més convenient, tot sabent que, a través del sistema escolar, els seus descendents podran aprendre tal com cal la llengua de la societat receptora i es col·locaran, així, en igualtat d'oportunitats. Tothom conjuntament, aleshores, ha d'evolucionar cap a l'acceptació d'una identitat cívica, inclusiva i supraètnica que, basada en el grup receptor, integri tots els orígens i forneixi un projecte comú de futur.⁷²

7.5 · Algunes idees-base per a l'organització d'un món multilingüe

Els processos i els sub processos tecnoeconòmics, polítics i demogràfics en marxa en el marc de l'era glocal poden anar canviant, com hem vist, moltes de les solucions i representacions tradicionals que s'aplicaven a la resolució dels problemes del contacte lingüístic. La nostra espècie, fragmentada lingüísticament i identitàriament en subgrups de molt diversa talla, viu ara un procés de retrobament i reencontre com mai s'havia produït

72 Cal tenir en compte, però, que fins i tot als llocs on més clarament havien fet polítiques correctes des del punt de vista multicultural i multilingüe sembla haver-hi també una certa crisi del sistema, en adonar-se que comencen a haver-hi bosses importants d'aïllament grupal, de poca adaptació cultural i de fracàs socioeconòmic. Al Canadà mateix, per exemple, comença a haver-hi força persones que com Bernard Ostry, «one of the principal architects of multiculturalism under Trudeau, has voiced anxiety that the experiment has gone wrong and must be reviewed» (GREGG, 2006:47).

abans, i ha de resoldre adequadament, en aquest nou context, qüestions organitzatives fonamentals per a la cooperació i l'harmonia.

El fet que tecnològicament sigui avui del tot possible comunicar-se de forma instantània d'una punta a l'altra del planeta i traslladar-hi físicament objectes i persones en poques hores, ha obert una nova etapa caracteritzada per aquest augment sensacional del contacte entre institucions, empreses i persones de molts diversos i allunyats països i idiomes. Aquest extraordinari augment de la interrelació ha plantejat amb força la solució del problema de la intercomunicació, donada la diversitat de llengües que cada grup humà ha produït. Això, com hem vist, s'ha anat resolent, en el nivell global, és a dir, planetari, amb l'adopció cada vegada més generalitzada de l'anglès, i per a àrees i funcions no tan generals i més circumscrites, altres llengües com ara l'espanyol, el xinès mandarí, l'àrab, el hindi o el swahili, per exemple, també van estenent i/o aprofundint el seu ús com a codis d'àmplia comunicació regional.

Tota aquesta reorganització comunicativa de la Humanitat pot plantejar certament nous problemes i aguditzar la conflictivitat lingüísticoidentitària ja existent si no es respecten determinades condicions que poden ser importants en aquestes situacions per als éssers humans. Sembla que, com hem assenyalat, com a mínim hi hauria quatre grans importants dimensions conceptuals que intervenen en aquests processos, que han de ser distingides i tingudes en compte prioritàriament, ja que s'ha vist que són presents en molts casos i que, mal resoltes, poden donar lloc a inestabilitats socials importants. Foren el *reconeixement*, la *comunicabilitat*, la *sostenibilitat* i la *integració* lingüístics.

De l'experiència històrica existent sembla clar que els grups humans lingüísticament distints poden associar-se entre ells per formar noves unitats politicoeconòmiques i trobar-s'hi molt més satisfets si els seus idiomes obtenen el *reconeixement* oficial i simbòlic de forma igualitària, sense diferències injustificades de tracte entre els uns i els altres. Això, per exemple, pot explicar, en part, l'èxit de la llarga convivència suïssa, o bé el manteniment d'Estats que han tingut un alt nivell de conflictivitat interna, com ara Bèlgica o el Canadà. En canvi, el fet de no complir aquests requisits en l'actual model d'organització del plurilingüisme espanyol, en què només una llengua és reconeguda com a oficial en els òrgans comuns de l'Estat, no deixa de ser una font de neguit i de distanciament per part d'amplis sectors de les poblacions de les llengües no reconegudes. És en aquest cas que molts d'aquests ciutadans poden pensar que l'Estat al qual pertanyen no

és, justificadament, ben bé el *seu* Estat, i poden pensar que no tenen perquè reconèixer un Estat que tampoc no els reconeix a ells. Més enllà dels aspectes pràctics de la comunicació intergrupals, falla aquí, doncs, l'oblit de la dimensió *identificativo-afectiva* de les llengües per part de les institucions estatals. No reconèixer les llengües podrà ser fàcilment interpretat, per tant, com no reconèixer el grup i, per tant, com un menyspreu a les persones que en formen part.

Molt sovint, els Estats centrals argumenten els avantatges que té el fet de disposar d'una llengua oficial comuna, que permet la intercomprensió fàcil i ràpida entre tots els participants socials. I això, certament, és una realitat probablement positiva quan es contrasta amb els Estats que no disposen d'un codi comú de comunicació real entre les persones i les organitzacions dels seus distints grups lingüístics. La *comunicabilitat*, doncs, entre els membres de la unitat política corresponent és un valor i un avantatge, tan social com econòmic, ja que permet la superació de les fronteres grupals i l'establiment de contactes i cooperacions estables. El problema, però, ha vingut habitualment de tractar dicotòmicament i de forma mútuament exclusiva les dues grans solucions possibles, la basada en el reconeixement oficial igualitari de les distintes llengües i la que es fonamenta en el reconeixement d'una única llengua oficial en les institucions comunes per tal de facilitar un instrument també comú a tots els ciutadans. Vist des d'avui, creiem que hi pot haver una tercera possibilitat que pugui unir els avantatges de les dues fórmules anteriors, ja que no han de ser necessàriament mútuament excloents. La nostra proposta, doncs, passaria per reconèixer igualitàriament totes les llengües en el pla oficial de les institucions estatals o supraestatals comunes i *alhora* assegurar la intercomunicació assenyalant quina llengua tothom compartirà de manera eficaç a fi de mantenir els avantatges d'aquesta solució.

És ben cert, i no cal negar-ho, que en moltes situacions aconseguir l'acord general sobre quin idioma haurà de fer la funció de llengua pont no sempre serà fàcil, com s'ha vist, per exemple, a l'Índia, i com es pot estar veient a Europa. Aquí hi poden haver com a mínim dues causes; l'una, la por dels efectes que pugui tenir sobre cada grup lingüístic el fet de disposar d'una altra llengua compresa i dominada per tothom o per gran part de les poblacions, i l'altra, les rivalitats i enveges grupals, sobretot dels altres possibles grans competidors, davant de la possibilitat que no siguin ells els escollits per fer la funció intercomunicativa. Això es veu clar en l'Europa contemporània, que, com ja hem indicat, no s'atreveix a fer el pas d'asse-

nyalar explícitament l'anglès com a *lingua franca*, per l'oposició especialment del francès —i ara també de l'alemany— que insisteixen a ser considerades també «llengües de treball». En canvi, països menors, posem per cas, com ara Dinamarca o Suècia o Holanda no tindrien probablement cap problema de tirar endavant la mesura, en favor de la practicitat. És clar i evident que, des del punt de vista funcional, és molt millor que, posats a haver d'aprendre una altra llengua, tothom aprengui la mateixa.

Això no vol dir òbviament que no s'hagin de prendre en consideració els temors expressats sobre el fet que la bilingüïtzació massiva de les poblacions en una llengua comuna pugui desorganitzar l'ecosistema històric de desenvolupament dels altres idiomes. Per exemple, en el pla de les institucions comunes de nivell superior, s'haurà de vetllar perquè no s'utilitzi l'argument del fet que ara ja tothom sap anglès i que, per tant, no cal atendre els ciutadans en la seva llengua d'origen. Cal fer explícit d'entrada el principi pel qual *el fet del coneixement no exclou el del reconeixement*. És a dir, que hom sàpiga també una altra llengua no disminueix els drets que puguin pertocar a la seva pròpia davant de les institucions comunes. És, així, important de restringir adequadament les funcions de la llengua d'intercomunicació i d'establir uns criteris clars de coexistència, per tal que l'idioma pont no ocupi abusivament el terreny dels idiomes propis de cada societat nacional.⁷³

I és que la clau de volta del sistema és, clarament, que es pugui mantenir la *sostenibilitat* lingüística de cada grup, cosa que implica necessàriament el manteniment i el desenvolupament de les seves funcions habituals en el seu espai geosocial, per tal que els seus parlants en tinguin una imatge altament positiva i identitàriament recompensant i assegurada. Cal, doncs, diàfanament, no caure ni de lluny en els processos històrics tinguts abans, que, com sabem, han dut a l'abandonament de les llengües de molts grups humans a causa de les condicions denigratòries en què tenia lloc la bilingüïtzació massiva i l'estructuració identitària. En això, com hem dit, cal apostar clarament per la pluralitat identitària que pot prendre formes concèntriques i inclusives, i no pas dicotòmiques i mútuament excloents i este-

73 Com ens n'informa DE COCK (2006), un exemple de la vigilància que cal anar exercint, són, per exemple, a Bèlgica, «els decrets educatius flamencs [que] han establert que l'anglès no es pot utilitzar com a llengua principal d'ensenyament per a un programa de llicenciatura (si no és que la mateixa institució organitza un programa equivalent en neerlandès)», a més d'haver adoptat la mesura que «els programes de màster en anglès necessiten una aprovació especial».

ilitzants. Les representacions identitàries poden ser «aquàtiques» i no pas «pètries», i així ho han entès milers de persones que poden combinar ja avui diferents nivells i grups de pertinença.

El principi fonamental de la sostenibilitat lingüística hauria de ser, probablement, el de la *subsidiarietat* funcional, que diria que tot allò que pugui fer la llengua local no ho ha de fer una altra de més global. És a dir, que les llengües pròpies dels grups humans haurien de fer, per defecte, la gran majoria de funcions, i haurien de deixar només les estrictament necessàries de caràcter supragrupal a les d'abast més general. Això implica l'atorgament clar de funcions exclusives a les llengües de cada grup, i la delimitació precisa de les de les grans llengües. El secret del manteniment de la diversitat lingüística i alhora l'assoliment de la comunicabilitat intergrupal és qüestió bàsicament dels graus i de l'organització del contacte lingüístic. Ha d'estar estructurat tot fent que les comunitats es trobin reconegudes i estabilitzades i, alhora, plenament integrades en els escenaris superiors. Cal veure clar, com va dir Paracels en la cita que encapçala el treball, que «sols la dosi fa el verí». El contacte lingüístic, no és «verinós» *per se*, és quan se superen les dosis adequades que pot esdevenir negatiu per al codi en situació més feble.⁷⁴

L'anglès, com a llengua global, ve a afegir-se també com a idioma transnacional, en especial a través dels contactes en l'activitat tecnoeconòmica i científica, d'Internet i dels diversos suports mediàtics, i com a llengua «segona» que serà ensenyada en la majoria dels sistemes escolars. El seu estatus, doncs, serà peculiar per tal com serà facilitat per les mateixes autoritats polítiques i s'acompanyarà mundialment de funcions no oficials en la seva majoria però de gran atractiu per a amplis sectors de població, tant en l'àmbit econòmic i d'informació per als adults, com per al lleure per als joves. En aquest context global, les dimensions de reconeixement, comunicabilitat i sostenibilitat tenen una aplicació distinta ja que, de fet, ens trobem davant d'un fenomen de característiques diferents. Estès a través dels sistemes educatius, però alhora també a través dels mitjans, nous i vells, l'anglès penetra en les societats de manera que, en general, sovint no planteja els problemes relacionats amb la «identitat» que poden tenir altres llengües associades al domini d'altres grups amb els quals ens puguem sentir en conflicte. En tot cas, per a algunes persones, pot plantejar l'associació amb les actuacions exteriors dels Estats Units, però no sembla que se n'aturi

74 Vg. BASTARDAS (2005).

gaire l'acceptació per causa d'aquest fet. Donat, doncs, que no és imposat directament per cap poder exterior, les associacions identitàries i sociosignificatives poden ser neutres o bé fins i tot en alguns casos favorables, ja que sovint és associat a la modernitat i al progrés tecnològic.⁷⁵

El fet, a més, que a demanda dels sectors tecnoeconòmics i científics sigui incorporat cada vegada més en els estudis universitaris —si més no de tercer cicle— com a idioma vehicular, en pot fer un competidor no solament per a les llengües que hi poden competir com a codis de comunicació global, sinó també per a les estatals nacionals. Caldrà comptar, doncs, amb un grau no mensypreable de presència «interna» de l'anglès, que difícilment es podrà evitar, fet pel qual s'hauran d'aplicar amb eficàcia els principis de la sostenibilitat esmentats en els anteriors paràgrafs. De fet, com també ja hem vist, ja s'ha donat el cas que les autoritats d'alguns països han hagut d'intervenir per aturar-ne l'ús en funcions que no li corresponien, cosa que pot esdevenir cada vegada més freqüent. Probablement aniran apareixent més àrees conflictives respecte de l'anglès, sobretot en usos en què pot tendir-se a usar de manera exclusiva amb l'argument que tothom l'entén —com ja ha ocorregut en algun cas a Europa en l'etiquetatge— o bé en el seu ús com a llengua vehicular a les universitats, o en el cas d'algunes empreses transnacionals que l'imposen com a llengua laboral interna en països de tradició no anglòfona. Caldrà anar trobant uns nous equilibris en l'organització lingüística de les societats, a mesura que es vegi cap on va l'ús de l'anglès en relació amb el de les altres llengües, tot evitant que la comunicabilitat que aporta no vagi en detriment de la sostenibilitat lingüística.

De moment, però, com hem establert, no hi ha un perill immediat de substitució generalitzada de les altres llengües, perquè si de cas, encara ens trobem en una fase de bilingüització. Certament, però, la seva presència com a llengua «segona» comuna de l'espècie, si arriba a estendre's massivament, serà un canvi d'enorme transcendència. Potser els principis tradicionals en què fins ara més havíem organitzat la nostra vida lingüística ja no són vàlids en el nou context. Per exemple, el principi de territorialitat en el nivell local, acompanyat d'un principi igualitari de personalitat a nivell federal o central, practicats pels Estats més respectuosos del plurilingüisme de les poblacions, és impracticable a nivell planetari. No hi haurà insàncies generals que puguin relacionar-se amb cada grup lingüístic humà

75 Vg. BASTARDAS (2002b).

en la llengua de cadascun. I és que, a més, com hem dit, les necessitats comunicatives de la interllengua es donen més en el pla econòmic, mediàtic i tecnocientífic que no pas en aquelles funcions tradicionals de dependència oficial —administració i escola— o religiosa —l'església. Les persones més emprenedores i inquietes volen entendre els productes —professionals i d'entreteniment— en aquesta llengua, la volen saber usar per comunicar-se amb persones de fora dels seus grups per comerciar-hi o simplement fer-hi amistat, i volen poder participar en els avenços científics i en els moviments civopolítics internacionals. És probablement un moviment imparable que ens pot dur a noves fases de l'organització lingüístico-identitària i a una reunificació de l'espècie.

Alhora, el tractament dels moviments migratoris ha passat també a ocupar un primer pla donada la seva amplitud actual i el seu probable augment en el futur, i demana igualment principis que permetin unes polítiques precises i eficaces respecte de les tensions que es puguin produir. Des del punt de vista de la seva *integració* lingüístico-identitària, la clau probablement es troba en l'organització adequada de l'etapa de *transició adaptativa*. Probablement tampoc no és adequat en el cas de les migracions ni ignorar-les i basar-se en el *laissez-faire* d'etapes anteriors ni tampoc aplicar-hi exactament els mateixos principis protectors que si es tractés d'una situació de minories nacionals en el seu territori històric. En el primer cas, els grups immigrants es poden trobar desatesos i perduts en la nova societat, fet que encara els ha de fer més difícil l'adaptació, mentre que en el segon una aplicació estricta dels drets reconeguts habitualment a les minories nacionals podria no facilitar, en segons quins casos, la seva bilingüïtzació adaptativa, amb conseqüències importants per a la convivència amb la societat receptora, que podria girar-se contra aquests col·lectius en veure la seva no-integració.

En el cas, per exemple, del reconeixement, els grups migrants no acostumen a tenir d'entrada l'expectativa de trobar-se amb una societat que funcionarà com la seva d'origen, i que reconeixerà oficialment la seva llengua en pla d'igualtat amb la receptora. Això no obstant, sí que poden agrair i trobar just que se'ls ajudi a recórrer el camí de la seva integració social cercant persones que puguin fer inicialment d'interpres entre ells i la societat receptora, se'ls facilitin instruccions importants en el seu codi d'origen, i se'ls ofereixin determinats serveis en la seva llengua —sempre que sigui possible— en determinades funcions, com per exemple en l'àmbit mèdic o hospitalari. Si duen infants o adolescents encara en edat escolar, igual-

ment serà bo d'organitzar el seu degut acolliment en el sistema educatiu i de facilitar estratègies d'adaptació específiques per a ells. Tot això realment és apreciat per les persones que es traslladen i pot fer ja molt per a una bona acceptació de la mútua relació futura.

Pel que fa a la comunicabilitat, és igualment clar que els grups immigrants agrairan una ràpida facilitació de la llengua receptora a fi de poder viure autònomament en la nova societat i poder accedir al mercat de treball en les condicions més favorables. L'organització d'estratègies didàctiques i de serveis específics per a aquest fi serà una tasca urgent en tots els casos, i caldrà destinar-hi els recursos humans i econòmics necessaris, formant els professionals adequats i establint les institucions adequades. Respecte de la sostenibilitat, cal tenir en compte en les situacions de migració que, en la gran majoria de casos, la llengua del grup té la continuïtat natural en el seu territori d'origen i no hauria d'utilitzar, doncs, aquest principi en el territori de la societat receptora. Amb tot, les polítiques i els discursos no han d'anar pas contra el manteniment dels seus codis d'origen, sinó a favor de la seva continuïtat, sempre que quedi assegurat el procés efectiu de bilingüïtzació en el codi de la societat receptora i el grup immigrant tingui la voluntat intergeneracional de continuar l'ús de la seva llengua.

Aquests conceptes s'haurien de desenvolupar adequadament i arribar a un consens general sobre els millors principis d'actuació lingüístico-identitària que caldria seguir i aplicar en el cas d'una espècie mòbil com la nostra.

Sembla, doncs, que l'organització lingüística de la humanitat va cap a una estructuració en distints nivells, que poden, però, tendir a interpenetrar-se, sobretot de dalt cap a baix. Per exemple, ens podem trobar amb un grup immigrant que duu una llengua d'origen i ha d'aprendre a funcionar en una llengua local, pròpia del grup receptor, i, donat que aquest grup no té Estat propi, també en una altra d'estatal. Alhora, com que aquest Estat forma part d'una unió superior que té una altra llengua d'intercomunicació, també haurà d'adquirir aquesta que, si no és l'anglès, encara els obligarà a adquirir-ne una altra, si també volen participar en el nivell global. En total, aquesta persona hauria de poder funcionar òptimament en cinc llengües, cosa que, si no és pas del tot estranya, tampoc no és fins ara gaire corrent. Si les persones, doncs, troben que han de saber massa llengües, a quina voldran renunciar? Quin dels nivells podria patir les crisis més importants en favor d'una simplificació de les competències lingüístiques neces-

sàries per als individus? Això certament per ara no se sap, però sí que s'observa amb claredat que els individus en cas d'una crisi d'aquest tipus poden començar per abandonar les llengües de menys utilitat comunicativa, si és que no hi dipositen uns valors identitaris que els en faci desistir. Les llengües, doncs, la prescindibilitat de les quals sigui més clara, tendrien a ser les més abandonades, això sí de forma gradual i molt probablement intergeneracional, mentre que es podria tendir a afavorir les llengües que ocupin les funcions en un àmbit superior, ja que aquestes permetrien la comunicació igualment entre els individus del grup, donada la seva prèvia poliglòtització.

També és cert que potser no tothom haurà de passar necessàriament per obtenir aquest domini de cinc llengües, però sí que sembla clar que anem cap a una espècie molt més poliglòtitzada que en l'actualitat, en especial en aquells països en què fins ara el monolingüisme era predominant. Anem, això sí, cap a una superposició de llengües en el mateix espai, però en nivells/ordres/dimensions distints, segons les xarxes de relació/comunicació (de més locals a més internacionals), on cada nus/grup local tindrà interacció freqüent i màxima amb el seu entorn immediat, però alhora també en tindrà —si més no alguns dels seus individus— amb punts allunyats, amb els quals s'usaran altres llengües, ja siguin les d'Estat, de gran àrea o la global. En aquest marc és on caldrà intentar conciliar el difícil equilibri de la poliglòtització i el manteniment de la llengua de cada grup.

No sabem a hores d'ara quin futur lingüístic espera exactament a una Humanitat que, fragmentada lingüísticament en la seva diàspora evolutiva, es retroba ara i pot voler viure més integrada i interdependent. Cal continuar observant l'evolució aprofundidament i cal cercar alhora les polítiques més adequades per a cada moment, buscant també el manteniment de l'harmonia lingüística i identitària de la nostra espècie.

**8 · LES IDENTITATS I LES LLENGÜES
A CATALUNYA A L'ERA GLOCAL:
QUINES RESPOSTES, QUINS CANVIS?**

Una part gens menyspreable de les suprintegracions i dels encontres dels distints grups lingüístics humans que estem examinant té lloc actualment a Catalunya. Constituïda actualment com una entitat de caràcter subestatal amb un grau considerable d'autonomia política i sentiment nacional, Catalunya participa simultàniament, en aquest moment glocal, en els marcs político-econòmic-cultural espanyol i europeu, i sosté cada vegada més intercanvis importants a nivell mundial. S'interrelacionen clarament, doncs, en aquest cas les distintes dimensions en què els grups humans tenen actualment organitzada la seva existència, amb les consegüents problemàtiques lingüísticoidentitàries que deriven d'aquesta pluralitat de nivells d'imbricació. A més, com sabem, Catalunya internament fa temps que no és pas una societat lingüísticament homogènia en el pla de les poblacions, a causa de l'atracció massiva de migracions de la resta d'Espanya i, més recentment, també de llocs molt més llunyans. Tot això, probablement, en fa un dels casos de contacte sociolingüístic més complexos del moment present que, per ser entès, necessita un notable discerniment dels distints factors i dels seus encreuaments, i de les dinàmiques que en van resultant.

Si apliquem al cas català les quatre dimensions d'anàlisi que hem convingut que poden ser il·luminadores per a la comprensió i l'organització del multilingüisme humà, i les connectem amb els esdeveniments globalitzadors actuals, què hi podem veure? En primer lloc, pel que fa al *reconeixement*, la complexa situació catalana presenta distintes problemàtiques segons els seus grups lingüístics. Pel que fa al grup nacional autòcton de llengua primera catalana, aquest col·lectiu pot sentir que, malgrat que el seu codi té caràcter de «llengua pròpia» i ha estat declarat «llengua d'ús normal i preferent» en l'Administració autonòmica, es troba en una situació de manca gairebé absoluta de reconeixement oficial en la gran majoria dels organismes de l'Administració estatal comuna, que només accepten el castellà com a idioma oficial. Fins i tot simbòlicament, en la gran majoria dels documents oficials de titularitat personal, el català tampoc no hi és habitualment acceptat, ni tampoc té atorgat el dret dels ciutadans de poder adreçar-se en aquest idioma als organismes del pla estatal, cosa que, per exemple, ni passa actualment a Suïssa amb l'exigua minoria de llengua romanxa.⁷⁶

76 Vg. BASTARDAS & BOIX, 2004.

En obrir-se Espanya a la participació en les institucions europees, el problema del reconeixement s'ha reproduït també en aquell nivell supraestatal, atès que l'entrada d'aquest Estat va reportar només el reconeixement oficial del castellà i no pas el del català ni el de les altres llengües històricament presents en el seu territori de sobirania. Aquesta situació, com sabem, és absurdament discriminatòria respecte d'altres llengües de molta menor demografia que sí que tenen aquest reconeixement oficial en el si de la Unió Europea pel fet que disposen d'Estat i no pas de subestat.⁷⁷ En aquest cas, ens trobaríem clarament amb la transgressió del principi segons el qual el fet que els membres d'un grup lingüístic històricament format i assentat en el seu territori, espanyol i/o europeu, sàpiguen una altra llengua no els treu per res el seu dret a ser reconeguts oficialment de forma igualitària per les institucions polítiques en què col·lectivament participin. Això fóra confondre la dimensió del *reconeixement* amb la de la *comunicabilitat* que, com hem vist, pertanyen a ordres diferents i tenen influències distintes en la vida dels grups humans (mentre que el primer pot afectar sobretot el pla identitari, el segon ho fa més aviat en el pla de la intercomprensió). En aquest sentit, aquestes absències de reconeixement no treballen a favor d'una major identificació dels col·lectius no reconeguts amb les institucions superiors estatals o supraestatal, sinó que, donada la seva base injusta, poden afavorir-ne el distanciament.

Pel que fa al grup de persones de llengua primera castellana que han anat traslladant-se a residir a Catalunya en especial tot al llarg del segle XX, tenen ple reconeixement del seu codi en el pla estatal espanyol, en el qual té el paper de llengua oficial única —i pràcticament també el de no oficial en les comunicacions d'abast espanyol general—, i també, com hem dit, en el pla de les institucions europees. Ocupa igualment un rol de «gran llengua» a nivell mundial donada la seva expansió americana, i és un codi amb constant augment en els àmbits econòmics i tecnomediàtics. Malgrat que té també caràcter d'oficial, juntament amb el català, a Catalunya, alguns sectors, sembla que minoritaris, expressen periòdicament la seva insatisfacció quant al seu reconeixement a l'interior de les institucions autonòmiques.

⁷⁷ El Govern espanyol actual ha dut a terme gestions davant de les institucions europees per tal d'afavorir un cert reconeixement de les altres llengües espanyoles. Ara com ara, però, no s'ha aconseguit el reconeixement igualitari amb les altres llengües oficials europees. Paradoxalment, en canvi, en el cas de les institucions i administracions estatals pròpiament espanyoles, aquest mateix govern manté encara la desigualtat i no s'accepta ni el dret personal d'adreçar-se en català ni de ser-hi correspost.

ques catalanes, donat que hi veuen un tractament no igualitari respecte de l'altra llengua, i de manera especial en els àmbits educatius i mediàtics de dependència autonòmica.⁷⁸ Aquesta percepció de la situació en el pla del reconeixement pot fer —o potser prové del fet que— que algun sector

78 En el fons d'aquest problema hi ha la qüestió de quina seria la millor forma d'organitzar la coexistència del català i del castellà en dos nivells distints que són interdependents. Així, vista la situació només des de Catalunya, hi ha dos grups lingüístics importants i segons això, com en altres casos, podria no haver-hi interllengua declarada (el pont es faria a través dels bilingües de cada grup, com al Quebec o Nova Brunsvic, al Canadà). En aquest model totes les comunicacions oficials haurien de ser en totes dues llengües perquè no estaria assegurat que cada grup entengués la llengua de l'altre. A Catalunya/Espanya, però, i a diferència del Canadà, sí que hi ha clarament explicitada una interllengua en el marc general espanyol, el castellà, que ha de ser coneguda i dominada per tothom. És aleshores que el model bilingüe *només* igualitari en el subestat pot no funcionar, ja que una de les llengües té *de jure* i *de facto* funcions d'àmbits superiors que no té l'altra, és demogràficament molt superior, i, en el cas espanyol, el català o les altres llengües no són pràcticament reconegudes en el nivell estatal comú ni usades en les comunicacions habituals dels grans actors comunicatius. A grans trets, les solucions a aquesta situació clarament disimètrica passen o bé per, 1) igualar el català amb el castellà a l'Administració estatal i en totes les comunicacions públiques no oficials), o bé per 2), desigualar el castellà a Catalunya, tot afavorint el català en el màxim de funcions a fi que en pugui resultar un equilibri parcialment compensatori. Fixem-nos que la solució 1) continua afavorint arreu el monolingüisme pràctic de les persones que tenen el castellà com a llengua inicial, tot i que, com a efecte, podria reduir alguns usos del castellà per part dels individus de llengua primera catalana. Per tant, aquesta estructuració podria tendir a afavorir l'unilingüisme dels individus majoritaris, i la *separació* de les poblacions. La solució 2) afavoreix més el bilingüisme personal, ja que cada llengua té funcions (quasi)exclusives que les fa necessàries i això afavoreix, doncs, la *fusió* de les poblacions i dóna utilitat pràctica del català per a tothom. En aquest cas seria equilibrar-se sobre la base d'una igualtat de càrregues: les persones de llengua primera catalana aprenen castellà i l'usen en determinades funcions, preferentment extralocals, i, a l'inrevés també, el grup de llengua primera castellana aprèn català o l'usa en funcions específiques, habitualment intralocals. De fet, en conjunt, probablement el millor fóra avançar en solucions mixtes en cada nivell que donessin resposta *ahora* al desig de reconeixement i al de sostenibilitat de cada grup.

Cal anar en compte en aquests debats, perquè sempre hi ha una confusió de partida sobre el significat o bé *oficial* i *institucional* o bé *individual* del rètol «bilingüisme» que convé aclarir: encara que sembli paradoxal, i simplificant molt i deixant de banda ara altres factors, a un *bilingüisme oficial* i institucional —plenament igualitari— tendeix a correspondre-hi un *monolingüisme individual* —car no cal que els individus dels diferents grups aprenguin i usin l'altre codi si ho poden fer tot només amb un, el seu de partida. En canvi, a un *monolingüisme oficial* tendeix a correspondre-hi, en el cas d'aquell grup el codi del qual no fa aquestes funcions, un *bilingüisme personal*, ja que, a més del seu, als membres d'aquest grup els interessarà dominar l'idioma oficial i institucional per poder funcionar sense problemes. La millor manera, doncs, de justificar el bilingüisme personal en el cas de Catalunya i donar utilitat pràctica al català, és que aquest idioma tingui funcions realment importants a Catalunya mateix que puguin compensar les cabdals que té el castellà en el marc espanyol i, de fet, la seva utilitat internacional cada vegada més alta.

d'aquest col·lectiu no vulgui passar a adoptar una identitat dual, alhora plenament «catalana» i «espanyola», que permetria l'acomodació de les dues procedències. De fet, a l'interior de la població d'origen —o d'«identificació»— catalana també hi trobaríem un sector que no voldria acceptar la identitat dual, i apostaria per tenir la «catalana» sola. Són, però, clarament majoritaris actualment a Catalunya els que accepten, en algun grau o altre, la doble adscripció, catalana i espanyola alhora, i estan d'acord amb una organització que compatibilitzi un suficient grau de reconeixement del castellà amb una recuperació necessària del català i una plena seguretat futura per a aquest idioma en el seu territori històric. Aquest conjunt de persones, probablement tampoc no tindria gaire problema d'afegir-hi en un cercle més la identitat europea, si aquesta aventura arriba a bon terme.

Aquest estat de coses reflecteix certament la complexa situació històrica recent de Catalunya que, havent sofert una llarga etapa de completa subordinació política, amb llargs períodes de prohibició dels usos oficials, públics i educatius de la seva llengua pròpia, en favor de l'ús únic del castellà, es va trobar en el moment de la instauració democràtica amb una població gairebé la meitat de la qual havia migrat procedent de les àrees lingüístiques castellanòfones d'Espanya. La situació sortint, doncs, era absolutament delicada, car d'una banda s'havia de tirar endavant les reclamacions de normalització lingüística i nacional de la població autòctona i, de l'altra, tot aquest procés s'havia de fer en una nova societat totalment transformada per la presència d'un altíssim nombre de persones que tenien precisament el castellà —en les seves distintes varietats— com propi i habitual. A més, en tant que subestat, Catalunya continuava en un marc on tothom havia de saber també oficialment aquesta llengua que, a més, era l'habitualment utilitzada en la gran majoria dels usos públics no oficials i com a llengua majoritària d'interrelació per les persones dels dos grups.

El model de reconeixement a què això ha abocat és el plasmat de fet en el nou Estatut d'autonomia de 2006, basat en un bilingüisme oficial parcialment asimètric, i compensatori en aquest nivell dels distints graus de funcionalitat d'una i altra llengua en les dimensions d'integració superiors. Així, reconeix les dues llengües com a «oficials», però assegura al català uns certs espais d'ús en el sentit que, en declarar-lo llengua «pròpia», li assigna, com hem dit, també les funcions d'idioma «normal i preferent» —per bé que no pas exclusiu— de les institucions autonòmiques catalanes i dels mitjans de comunicació autonòmics i les de «vehicular i d'aprenentatge» en el sistema educatiu no universitari. Alhora, preveu cla-

rament el dret personal de tria entre les dues llengües en les relacions amb les administracions i en els establiments i organitzacions públics i estableix la no-discriminació per raons de llengua (vg. Branchadell & Requejo, 2006).

Com es veu, aquests principis d'organització del reconeixement responen als recollits en la dimensió de la *sostenibilitat* que aconsellen que, en les situacions de contacte —i Catalunya és de les màximes— els idiomes puguin disposar amb claredat de funcions pròpies a fi que no esdevinguin redundants i prescindibles en els seus propis territoris històrics enfront de les llengües d'àmbit superior.⁷⁹ El castellà és clarament un idioma situat en el nivell de les «grans llengües» en l'àmbit mundial i ocupa del tot les funcions oficials i les generals d'intercomunicació en el pla espanyol, per la qual cosa el seu grau d'atracció respecte del català resultarà sempre molt més superior. A més, en la situació actual, com hem dit, el reconeixement del català en els nivells espanyol i europeu és gairebé inexistent i no té, doncs, res a veure amb l'alt grau de reconeixement del castellà a Catalunya ni amb el seu gran nivell d'ús social quotidià per part de persones procedents de tots els grups que actualment hi resideixen.⁸⁰

De fet, des de l'òptica de la sostenibilitat la situació catalana necessita amb claredat aconseguir que la seva llengua històrica sigui vista per *tots* els grups com el codi apropiat per ser usat de forma habitual en les seves interrelacions socials, sigui quin sigui l'idioma inicial de cada persona. Avui, una llengua que no faci el paper d'intercomunicació ni en el seu propi territori és una llengua que presenta clarament símptomes d'anormalitat i de possible prescindibilitat. El català, doncs, hauria de recuperar

79 És avui clar per a tothom que el bilingüisme «*does not continue across generations unless the role of the two languages is differentiated and they are reserved for different functions that do not overlap*» (WRIGHT, 2004:249). El castellà, doncs, té clarament aquestes funcions, mentre que ara com ara és força dubtós que, en el pla social, en tingui el català.

80 Una condició *sine-qua-non* per a la nova situació «glocal» és que la llengua pròpia del grup pugui tenir no solament «funcions identificatives», sinó clarament «funcions comunicatives» públiques i vistes com a útils i prestigioses en la vida local quotidiana. Si no fos així, l'equilibri no podria sostenir-se, ja que la llengua local acabaria veient-se com un instrument que donaria lloc a una identitat «negativa» i «inferior» a la que potencialment podria proporcionar l'altra llengua, que sí que tindria aquell tipus de funcions. Sobre aquesta base ha de ser possible de poder afegir altres llengües amb funcions «comunicatives», que fins i tot, donat el cas, podrien arribar a adquirir-ne d'«identificatives», car les identitats tampoc no cal que siguin mútuament excloents, ja que es poden combinar en cercles concèntrics —com ara una ceba— o amb d'altres configuracions no necessàriament conflictives (vg. BASTARDAS, 2005).

del tot la funció intergrup i també la de *llengua laboral* més habitual i de comunicació social principal, única manera de mantenir la seva utilitat general i de poder resultar atractiva per a la *integració* lingüística de les velles i noves incorporacions d'origen migratori. Cal reconèixer que l'arribada dels nouvinguts procedents de l'Amèrica llatina, també hispanòfons, pot complicar encara més la situació.⁸¹ A més, la tendència en els moviments migratoris d'usar la llengua més general allà on hi ha la possibilitat d'escollir, com és el cas del francès i l'anglès a Quebec, o bé el català i el castellà a Catalunya, juga clarament a favor d'aquesta darrera per a tots els desplaçats, vinguin d'on vinguin, amb la qual cosa els factors a favor del català encara van disminuint.⁸² En l'actual situació sociolingüística de Catalunya, assenyala Bonet, per als immigrants «mentre el domini del castellà és no solament necessari, sinó suficient per integrar-se laboralment i social, el català roman per a una segona etapa de total integració a la cultura i als llocs de responsabilitat professional» (2006:77). El mateix autor reconeix, així, que molt sovint «els catalans se senten decebuts quan observen que la majoria d'immigrants no aprenen el català i utilitzen el castellà com a llengua vehicular» (Bonet, 2006:77), fet que podria ocasionar una certa conflictivitat per aquests motius lingüístics. Els moviments migratoris, per tant, poden ser un factor nou de gran repercussió en l'evolució del procés i, com ja hem dit anteriorment, cal posar en marxa tots els recursos necessaris per al seu acolliment correcte i la seva integració plena si hom vol avançar cap a societats de distints orígens però harmònicament organitzades.

L'altre àmbit en què la política lingüística catalana ha de posar l'accent és en els canvis que la globalització tecnoeconòmica pot demanar d'introduir en el pla de la *comunicabilitat*. Acceptat de forma generalitzada que la societat catalana ha de poder dominar perfectament el català i el castellà per assegurar les seves funcions interiors i de relació amb la resta del territori estatal, els esdeveniments relacionats amb les unions supraestats i amb l'eixamplament dels mercats i l'intercanvi tecnològic demanen amb força que com més ciutadans millor també puguin dominar l'anglès a un nivell adequat com a llengua més òptima de relació internacional ara com

81 Per exemple, segons BONET, en el sistema educatiu català els alumnes estrangers més nombrosos són els llatinoamericans (47%), seguits pels magrebins (27%) (2006:32).

82 Com diu BONET, per als nous immigrants «el fet d'integrar-se en una societat oficialment bilingüe sorprèn o fins i tot molesta alguns (és una barrera més en el procés de plena integració laboral i social)...» (2006:24).

ara. Com ja hem comentat en anteriors apartats, el domini eficient de l'anglès per part de la societat catalana no ha de tenir repercussions negatives en les bases del seu actual ecosistema sociolingüístic general i, al contrari, pot representar una potenciació important dels recursos lingüístics del país al servei del seu progrés econòmic, tecnològic i cultural.

L'anglès donaria a Catalunya la possibilitat de poder eixamplar-se econòmicament cap a mercats superiors, d'accedir directament i sense mitjancers a les tecnologies i a les informacions científiques i culturals internacionals més recents, i de poder sentir-se comunitat plenament participant en la vida no només europea sinó ja planetària. Al costat, doncs, de la preocupació generalitzada per la sostenibilitat de la llengua pròpia, cal introduir també la necessitat de vetllar pels recursos lingüístics que, com a societat, necessitem en un món cada vegada més interdependent, tot tenint present clarament les necessitats lingüístiques de les noves generacions.⁸³

La introducció efectiva de l'anglès com a tercera llengua és un desafiament vital per al qual cal emprendre de manera immediata totes les accions pertinents. Per saber exactament quines polítiques concretes caldrà aplicar cal abans estudiar críticament i comparativament les metodologies d'ensenyament existents, veure on i per què fracassa el model actual, quins són els canvis que caldria introduir en el sistema educatiu, formar adequadament el professorat, i dotar el procés dels recursos necessaris per tal que sigui un èxit.⁸⁴ És clar, doncs, que Catalunya ha d'entrar a formar part dels països europeus més poliglots i competir, així, amb Luxemburg, Finlàndia,

83 Isidor MARÍ (2006) assenyala adequadament que cal formular-nos urgentment preguntes com ara «Quines capacitats multilingües haurà de tenir el país en els propers 20 anys per a aconseguir els seus objectius econòmics, estratègics, socials i culturals i les aspiracions dels seus ciutadans? Fins a quin punt les polítiques actuals responen a aquestes necessitats? Quines iniciatives i quins plans estratègics caldrà adoptar en la situació actual? Les respostes a aquestes preguntes depenen de les orientacions estratègiques fonamentals del país i, en especial, les del pla econòmic. En aquest sentit, i, en el marc de l'euroregió, el francès pot tenir a Catalunya un interès també important, justificat, ja de per si, pel veïnatge geogràfic.

84 Un dels problemes que pot presentar —i que de fet presenta ja— l'extensió de l'anglès és la diferent competència que poden desenvolupar els individus en aquesta llengua. Això realment pot plantejar diferenciacions socials. Cap on hem d'anar, doncs, cap a un coneixement de l'anglès igual per part de tothom, o bé cap a individus molt competents que són els que faran de pont, mentre potser els altres només en tindran la comprensió o una competència menor? Com influirà això en l'ascensió socioeconòmica dels individus? Es produirà una diferència de recursos entre els individus que hagin pogut desenvolupar una bona competència en anglès i els que no? Com es pot evitar aquest resultat?

Holanda, Flandes o Suècia,⁸⁵ que presenten un importantíssim grau de coneixement de llengües, a més de la pròpia, i disposen d'una economia internacionalitzada. Fóra bo que, a part de l'anglès, i aprofitant tota la llargària actual del sistema educatiu, es poguessin adquirir també altres llengües estrangeres, que podrien ser distintes segons els centres i fer possible així una diversificació dels recursos lingüístics de cara a poder tenir relacions estretes amb una varietat més gran d'àrees lingüístiques i econòmiques. En aquest objectiu hi poden també ajudar, com ja hem dit, algunes de les llengües que portin els immigrants actuals i futurs. La poliglòtització ha de ser clarament una prioritat, i cal aconseguir com a mínim per a Catalunya, el que Oakes reconeix per a Suècia: no solament hom va permetre que «*despite its small size, Sweden could compete internationally by means of English*», sinó que, de fet, «*it transformed a high proficiency in the international lingua franca into something very Swedish*» (2005:160). Arrelament identitari, poliglòtització i cosmopolitisme, doncs, han de ser simultàniament signes de catalanitat.

Ningú, doncs, ha de tenir por d'aquest multilingüisme dels futurs catalans, ja que, com hem vist, llengua i identitat pertanyen a esferes vitals distintes, i, tot i que s'interrelacionen, no són exactament interdependents. La població catalana, diversa d'òrgens, pot abraçar perfectament i alhora una identitat pròpia de projecte col·lectiu, com l'anomenava Castells, i una poliglòtització individual que l'obri àmpliament al món, tot mantenint el català com a llengua principal de relació intergrup al i d'ús social.

Això no obstant, cal ser conscients que el procés pot no ser fàcil, ja que Catalunya es troba entremig simultàniament dels dos pols de la globalització, per una banda l'eixamplament politicoeconòmic i, per l'altra, les migracions. Així, la pertinença a unitats «superiors» —Espanya, Europa— la força a la poliglòtització, mentre que la presència de milers de persones de llengua no catalana la indueix paral·lelament a prendre mesures per organitzar-ne l'acollida i procurar-ne la integració lingüística, i tot en el marc d'assegurar la protecció de la llengua pròpia de la comunitat històrica.

85 Cal treballar eficaçment per posar-nos com més aviat millor a l'alçada, per exemple, dels ciutadans holandesos, que són els segons més poliglòts de la Unió Europea —només per darrere dels de Luxemburg, que pot ser un cas especial. Gairebé un 75% sap parlar anglès, un 67%, alemany i un 12%, francès. Holanda, doncs, és un dels casos exemplars que demostren que una poliglòtització força massiva de la població no ha de comportar necessàriament una renúncia a l'ús i apreciació de la llengua pròpia, com demostren el seu comportament lingüístic habitual i la preocupació que tenen per la seva llengua.

L'era glocal duu a Catalunya, en conjunt, elements negatius i elements positius. D'una banda, es redueix o matisa el poder homogeneïtzador dels Estats, ja que, amb l'obertura de les fronteres i la integració en espais economicopolítics superiors, Catalunya es pot projectar ara al món com mai abans. Alhora, el fet de la necessària poliglòtització, i, especialment, l'adquisició de l'anglès ha de fer que la població de Catalunya no hagi d'estar tan dependent del castellà, l'únic codi que fins ara podia permetre, si més no massivament, l'accés a informacions i contactes internacionals. En un situació com a mínim trilingüe, ben organitzada i amb una bona xarxa de relacions internacionals, la població catalana pot revisar les seves formulacions identitàries i configurar-se de la manera que cregui més beneficiosa. En un món més acèntric, i com ja s'ha vist en casos concrets, els grups demogràficament menors però innovadors i creatius, poden accedir als mercats mundials i experimentar fases de creixement econòmic i de difusió dels seus elements culturals, fets que poden ser, doncs, grans oportunitats per a Catalunya.

Alhora, és cert que les diferències de poder i presència relatius del català i del castellà aniran canviant substancialment a favor d'aquest últim codi, en especial en l'escala global, fet que pot fer que, en determinats àmbits de comunicació, en especial tecnomediàtica, el català podrà ser vist més minoritari que abans. Per això, les polítiques catalanes en aquest sentit han d'anar adreçades a poder disposar d'un conjunt, per exemple, de webs autòctones potents amb els serveis més comuns en català, a fi que aquest idioma tingui també la presència i la utilitat adequades en la xarxa per a la seva població. Igualment, caldrà promoure el màxim nombre de canals de TV i la producció de cultura i d'interès massiu i de qualitat en distints suports electrònics, a fi de ser ben presents en els nous àmbits de la difusió cultural. Dins del límits demogràfics que ens pertoquen cal ser, per tant, al màxim de creadors i d'emprenedors, tot cercant l'anticipació i acceptant els riscos necessaris.

El sistema educatiu haurà de ser una part central de la conformació de tota aquesta nova etapa, i probablement haurà de ser revisat de manera integral, per tal de produir aquesta necessària població com a mínim trilingüe, i identitàriament local i global alhora. Les estratègies lingüístiques, en especial, hauran de ser objecte d'especial atenció, tot millorant les actuals metodologies i ampliant-les adequadament per tal que puguin també aconseguir no únicament el desenvolupament de les competències sinó també l'adequada distribució dels usos entre les distintes llengües. Així, el cata-

là hauria de tenir clarament la funció social de primera llengua d'intercomunicació grupal a Catalunya a fi de preservar el seu espai vital en el seu territori històric, ja que no serà possible obtenir espais en els altres ordres comunicatius superiors. Paral·lelament, les altres llengües dels altres grups presents, a part del castellà i de l'anglès que hauran de tenir un tractament especial, hauran de ser valorades adequadament i ensenyades segons les demandes, les possibilitats i les situacions de cada lloc concret.

Per poder respondre a tots aquests reptes, segurament complicats i no pas fàcils, només hi ha un camí, i és que la societat catalana en conjunt es doti intel·ligentment dels recursos i dels coneixements necessaris i adopti les estratègies polítiques més adequades que permetin la construcció d'una nova identitat comuna que, mútuament respectuosa amb les diferències, reculli com a fet bàsic la identificació originària catalana, incorpori els altres grups presents i s'incardini alhora amb els altres nivells de participació superiors. Cal ser molt conscients que la situació sociolingüística a Catalunya/Espanya és de les més complexes del món contemporani, per la qual cosa cal imaginació i tacte per totes les bandes per tal de trobar conjuntament les millors polítiques que puguin satisfer la majoria de la població. És aquesta, probablement, l'única alternativa vàlida en aquesta nova fase de la Humanitat, en què hem d'anar fent les passes necessàries cap a l'assumpció de la identitat planetària comuna que ens correspon, tot reconeixent-nos finalment com a espècie diversa i unida alhora.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ABLEY, Mark. *Spoken Here: Travels Among Threatened Languages*. Boston: Houghton Mifflin, 2003.
- ADAMS, Karen & Daniel T. BRINK. «Joshua A. Fishman on Language Planning», a: Marshall, ed. (1991), p. 7-27.
- ABDELAL, Rawi *et al.* «Identity as a variable». (Informe de recerca, en línia: www.wcfia.harvard.edu/misc/initiative/identity/publications/ID011605.pdf, 2005).
- ALATIS, James E. «Language policy and global interdependence», a: Schweda-Nicholson (ed.), 1986, p. 3-12.
- AMMON, Ulrich. «Global English and the non-native speaker», a: Tonkin & Reagan (eds.), 2003, p. 23-34.
- APPADURAI, Arjun. «Grassroots globalization and the research imagination», a: Appadurai, Arjun (ed.), *Globalization*. Durham & Londres: Duke University Press, 2001, p. 1-21.
- BAGWASI, Mompoloki M. «The Functional Distribution of Setswana and English in Botswana», *Language, culture and curriculum*, vol. 16, n. 2, 2003, p. 212-217.
- BARRETO, Amílcar A. «Nationalism and linguistic security in contemporary Puerto Rico», *Canadian Review of Studies in Nationalism* XXIII, 1-2, 1995, p. 67-74.
- BARRIOS, Graciela. «Políticas lingüísticas en el Uruguay: estándares vs. dialectos en la región fronteriza uruguayo-brasileña», *ABRALIN* (Associação Brasileira de Linguística, Boletim 24), 2005, en línia: <http://www.unb.br/abralin/index.php?id=8&boletim=24&tema=04>.
- BASTARDAS I BOADA, Albert. *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa, 1996.
- . «Política lingüística mundial a l'era de la globalització: diversitat i intercomunicació des de la perspectiva de la 'complexitat'», *Noves SL. Revista de sociolingüística*, estiu 2002, en línia: <http://www6.gencat.net/llengcat/hm02estiu/metodologia/bastardas.pdf>); Versió anglesa: «World language policy in the era of globalization: Diversity and intercommunication from the perspective of 'complexity'», en línia: http://www6.gencat.net/llengcat/hm02estiu/metodologia/a_bastardas.pdf.
- . «Llengua i noves migracions: les experiències canadenques i la situació a Catalunya», *Revista de llengua i dret* 37, (2002b), p. 153-190.

- . «Sociolingüística *versus* política y planificación lingüísticas: distinciones entre los campos y nociones integradoras», *Revista de llengua i dret* 41 (2004), p. 175-194.
- . *Cap a una sostenibilitat lingüística*. Barcelona: Centre d'Estudis Contemporanis / Ed. Angle, 2005.
- BASTARDAS, Albert, & Emili BOIX. «Introducció. 25 anys de la Constitució espanyola: un model lingüístic per avaluar», *LSC – Llengua, societat, comunicació* 2 (2004), en línia: <http://www.ub.edu/cusc/LSC/hemeroteca/numero2/articulos/Introduccio.pdf>.
- BAUMAN, Zygmunt. *Identity*. Cambridge, UK: Polity Press, 2004.
- BEER, William R. & James E. JACOB (eds.). *Language policy and national unity*. Totowa, New Jersey: Rowman & Allanheld, 1985.
- BEER, William R. «Toward a theory of linguistic mobilization», a: Beer & Jacob (eds.) 1985, p. 217-235.
- BEIN, Roberto. «Los idiomas del Mercosur», *TodaVIA*, Fundació OSDE, maig 2002, en línia: <http://www.revistatodavia.com.ar/notas/bein/textobein.htm>.
- BERDICHEVSKY, Norman. *Nations, language and citizenship*. Jefferson, North Carolina, USA: McFarland & Company Publ., 2004.
- BONDI, Liz. «Locating identity politics», a: Keith, Michael & Steve Pile (eds.), *Place and the Politics of Identity*. London: Routledge, 1993, p. 84-101.
- BONET I AGUSTÍ, Lluís. *Diversitat cultural i polítiques interculturals a Barcelona*. Barcelona: CIDOB edicions, 2006.
- BOSELLI, Cristina. «Integración de lenguas e integración regional», *II Seminario Interamericano sobre la Gestión de Lenguas, (Asunción, Paraguay)*, 2003, en línia: http://dtil.unilat.org/segundo_seminario/boselli.htm.
- BOUCHARD, Chantal. *La langue et le nombril. Histoire d'une obsession québécoise*. Mont-real: Éditions Fides, 1998.
- BOURQUE, Gilles & Jules DUCHASTEL. *L'identité fragmentée : nation et citoyenneté dans les débats constitutionnels canadiens, 1941-1992*. Quebec: Fides, 1996.
- BRANCHADELL, Albert & Ferran REQUEJO. «Las lenguas en el nuevo Estatut», *La Vanguardia*, 29-5-2006, p. 24.
- BRUTHIAUX, Paul. «Contexts and trends for English as a global language», a: Tonkin & Reagan 2003, p. 9-22.
- BUMSTED, J. M. *Canada's diverse peoples*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2003.

- BURGESS, Michael. «The Federal Spirit as a Moral Basis to Canadian Federalism». *International Journal of Canadian Studies* 22 (2000): 13-35.
- CAIRNS, Alan *et al.*, eds. *Citizenship, Diversity and Pluralism: Canadian and Comparative Perspectives*. McGill-Queen's University Press, 1999.
- CALVET, Louis-Jean. «Language Wars: Language Policies and Globalization», (en línia: www.nd.edu/~nanovic/archives/calvetpaper.pdf, 2005).
- CASTELLS, Manuel. *The power of identity*. Oxford: Blackwell, 1997.
- . *Globalització i identitat / Globalisation and identity*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània. (Tribuna Mediterrània, 6), 2003, en línia: <http://www.iemed.org/publicacions/tribuna/tribuna06a.pdf>.
- CHANDRA, Kanchan & David LAITIN. «A framework for thinking about identity change», Paper prepared for presentation at LICEP 5, Stanford University, 11 maig 2002.
- CHRISTIANSEN, Pia Vanting. «Language policy in the European Union. European/English/Elite/Equal/Esperanto Union?», *Language Problems & Language Planning* 30:1 (2006), pp. 21-44.
- CHURCHILL, Stacy. «The Decline of the Nation-State and the Education of National Minorities». *International Review of Education*, 42, 4 (1996): 265-290.
- COHEN, Robin. «The making of ethnicity: A modest defense of primordialism», a: Mortimer, Edward (ed.). *People, Nation & State. The meaning of ethnicity & nationalism*. Londres/Nova York: I.B. Tauris Publ., 1999, p. 3-11.
- CORBEIL, Jean-Claude. «Les législations linguistiques et leur application», Congrés Mundial sobre Polítiques Lingüístiques (Barcelona, 2002), en línia: <http://www.linguapax.org/congres/taller/taller1/Corbeil.html>.
- COULMAS, Florian (ed.). *A language policy for the European Community. Prospects and quandaries*. Berlín: Mouton de Gruyter, 1991.
- DAVIS, Kathryn Anne. *Language planning in multilingual contexts. Policies, communities and schools in Luxemburg*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1994.
- DE COCK, Barbara. «La política lingüística flamenca en una era de globalització», *Noves SL*, tardor-hivern 2006, en línia: <http://www.gencat.net/presidencia/llengcat/noves>
- DE ELERA, Álvaro. «El componente lingüístico en las relaciones directas entre la Unión Europea y sus ciudadanos: problemas y posibles soluciones», *Circunstancia* 7 (Fundación Ortega y Gasset), en línia: http://www.ortegaygasset.edu/circunstancia/numero7/art8_imp.htm

- DE SWAAN, Abram. *Words of the world. The global language system*. Cambridge: Polity Press, 2001.
- DIJITÉ, Paulin G. «Shifts in linguistic identities in a global world», *Language Problems & Language Planning* 30:1 (2006), p. 1-20.
- DUA, Hans R. *Language Planning in India*. New Delhi: Harnam Publications, 1985.
- . «Language planning in India: Problems, approaches and prospects», a: Marshall (ed.), 1991, p. 105-133.
- . *Hegemony of English*. Jayalakshmipuram, Mysore, India: Yashoda Publications, 1994.
- DUFOUR, Pascale. «Globalisation as a New Political Space: The End of the Quebec-Quebec Debate?», Paper prepared for the Conference *Quebec and Canada in the New Century: New Dynamics, New Opportunities* (Queen's University, 31 octobre – 1 novembre, 2003), en línia.
- DUMAS, Guy. «La mondialisation et la diversité linguistique: le nécessaire dialogue», conferència pronunciada al Congrés Mundial dels Professors de Francès (*Le Français: le défi de la diversité*, Atlanta (USA), 20-7-2004), en línia, http://www.spl.gouv.qc.ca/secretariat/d_atlanta.html.
- DÜRMÜLLER, Urs. «The bridging and barrier function of the principles of territoriality and language freedom in multilingual Switzerland», a: Wölck, W. & A. de Houwer (eds.). *Recent studies in contact linguistics*. Bonn: Dümmler, 1997, p. 92-100.
- . «English in Switzerland: From Foreign Language to Lingua Franca?», a: Allerton, D. J., et al. (eds.), *Perspectives on English as a world language*. Basilea: Schwube, 2002, en línia: <http://www.kl.unibe.ch/kl/llbs1/Englisch/switz.htm>.
- EDWARDS, John. «Language and the future. Choices and constraints», a: Tonkin & Reagan (eds.) 2003, p. 35-45.
- ELLIOTT, Jean Leonard & Augie FLERAS. «Immigration and the Canadian ethnic mosaic», a: Li (1990), p. 51-76.
- ERFURT, Jürgen. «Le changement de l'identité linguistique chez les franco-ontariens», a: Labrie, Nomand, & Gilles Forlot (dirs.), *L'Enjeu de la langue en Ontario français*. Sudbury: Prise de parole, 1999, p. 59-77.
- FETTES, Mark. «Interlingualism. A world-centric approach to language policy and planning», a: Tonkin & Reagan (eds.) 2003, p. 47-58.
- GANNON, Roger E. «English for immigrants: An analysis of governmental and private attitudes toward, and support for, ESL in Canada», a: Schweda-Nicholson (ed.), 1986, p. 69-85.

- GAUTHIER, Johanne. «Mondialisation et questions linguistiques. Essai de problématique générale», *Langue nationale et mondialisation: enjeux et défis pour le français: Actes du séminaire*, 1994, en línia: <http://www.cslf.gouv.qc.ca/Publications/PubF149/F149ch1.html#1>
- GELLNER, Ernest. «Adam's navel: 'Primordialists' versus 'modernists'», a: Mortimer, 1999, p. 31-35.
- GEORGEAULT, Pierre. «Stratégies de promotion du multilinguisme au plan supranational. Le cas des organisations», II Seminario Interamericano sobre la Gestión de Lenguas, (Asunción, Paraguay), 2003, en línia: http://dtil.unilat.org/segundo_seminario/georgeault.htm.
- GLINERT, Lewis. «The 'Back to the Future' Syndrome in language planning: The case of modern hebrew», a: Marshall (ed.), 1991, p. 215-243.
- GOHIER, Chistiane & Michael SCHLEIFER (dirs.), *La question de l'identité. Qui suis-je? Qui est l'autre?* Mont-real: Les Editions Logiques. 1993.
- GREGG, Allan. «Identity crisis. Multiculturalism: A twentieth-century dream becomes a twenty-first-century conundrum», *The Walrus* (Toronto), vol. 3:2, març 2006, p. 38-47.
- GRENOBLE, Lenore A. & Lindsay J. WHALEY, «Toward a typology of language endangerment», a: Grenoble, Lenore A., & Lindsay J. Whaley (eds.), 1998, p. 22-54.
- GRENOBLE, Lenore A., Lindsay J. WHALEY (eds.). *Endangered languages. Current Issues and Future Prospects*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, p. 261-288.
- GRIN, François. «Language Policy in Multilingual Switzerland: Overview and Recent Developments», Comunicació presentada al Cicle de conferències sobre política lingüística (Barcelona, 1998), en línia, www.ecmi.de/download/brief_2.pdf.
- . «Language Policy Developments in Switzerland: Needs, Opportunities and Priorities for the Next Few Years», *Swiss Political Science Review*, 2001, en línia.
- . «New Constitution, New Legislation? Language Policy in the 'Swiss Exception'», Ponència presentada al simposi *Debating Language Policies in Canada and Europe*. (University of Ottawa, Ottawa (Ontario) Canada, 31 març – 2 abril 2005).
- . «Peut-on faire confiance au modèle "1+>2"? Une évaluation critique des scénarios de communication dans l'Europe multilingue», *Revista de llengua i dret* 45 (2006), p. 217-231.

- GRIN, François & Britta KORTH. «On the reciprocal influence of language politics and language education: The case of English in Switzerland», *Language Policy* 4 (2005), p. 67-85.
- HAARMANN, Harald. «Language politics and the new European identity», a: Coulmas, 1991, p. 103-119.
- HALL, Stuart. «A conversation with Stuart Hall», *The Journal of the International Institute*, en línia, <http://www.umich.edu/~iinet/journal/vol7no1/Hall.htm>.
- HAMEL, Rainer Enrique. «Regional Blocs as a Barrier against English Hegemony? The Language Policy of Mercosur in South America», a: Maurais, Jacques & Morris, Michael A. (eds.) (2003) *Languages in a Globalising World*. Cambridge: Cambridge University Press, 111-142, (també disponible en línia: http://uam-antropologia.info/web/articulos/2003_hamel.pdf).
- HELLER Monica. *Crosswords: Language, Education and Ethnicity*. Berlín: Mouton de Gruyter, 1994.
- . «Heated language in a cold climate», a: Jan Blommaert (ed.), *Language Ideological Debates*, 1999, p.143-70.
- . *Éléments d'une sociolinguistique critique*. París: Didier, 2002.
- . «Language, skill and authenticity in a globalized new economy», *Noves SL. Revista de Sociolingüística*, hivern 2005, (en línia, <http://www6.gen-cat.net/llengcat/noves/hm05hivern/docs/heller.pdf>).
- HELLER, Monica & Normand LABRIE (eds.). *Discours et identités. La francité canadienne entre modernité et mondialisation*. Cortil-Wodon: E.M.E., 2003.
- HELLY, Denise. ¿Por qué relacionar ciudadanía, multiculturalismo y mundialización?, *Circunstancia* 9, 2006. Instituto Universitario Ortega y Gasset. En línia: www.ortegaygasset.edu/circunstancia/numero_9/art10.htm
- HOLLAND, John H. *Emergence. From chaos to order*. Cambridge, Mass.: Perseus Publ., 1999.
- HRYNIUK, Stella (ed.). *20 years of Multiculturalism: Successes and failures*. Winnipeg, Manitoba: St. John's College Press, 1992.
- IGNATIEFF, Michael. *Blood belonging. Journeys into the new nationalism*. Toronto: Penguin Books, 1993.
- JACOB, James E. & William R. BEER. «Introduction», a: Beer & Jacob (eds.) 1985, p. 1-19.
- JEDWAB, Jack. *Ethnic Identification and Heritage Languages in Canada*. Mont-real: Éditions Images, 1999.

- JOSEPH, J. E. *Language and identity: National, ethnic, religious*. Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2004.
- KAPANGA, Andre. «Impact of language variation and accommodation theory on language maintenance: an analysis of Shaba Swahili», a: Grenoble, Lenore A., Lindsay J. Whaley (eds.). *Endangered languages. Current Issues and Future Prospects*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, p. 261-288.
- KEATING, Michael. *Les défis du nationalisme moderne : Québec, Catalogne, Écosse*. Mont-real: Presses de l'Université de Montreal: 1997.
- KEITH, Michael & Steve PILE (eds.). *Place and the Politics of Identity*. Londres: Routledge, 1993.
- KEITH, Michael & Steve PILE, «The place of politics», a: Keith, Michael, & Steve Pile (eds.), 1993, p. 22-39.
- KLINKENBERG, Jean-Marie. «Le français, encore un effort pour être la langue de la diversité!», Journée Internationale de la Francophonie, Colloque *Le français, langue du monde*, 2002.
- KOENIG, Matthias. «Democratic governance in multicultural societies. Social conditions for the implementation of international human rights through multicultural policies», *Management of Social Transformations – MOST*. Discussion Paper N. 30, 1999, en línia.
- KRAUS, Peter A. «Between Mills and Hallstein. Cultural diversity as a challenge to European integration». (Paper prepared for the Francqui Prize Conference, «Cultural diversity versus economic solidarity», Brusel-les, 28 febrer-1 març 2003), en línia: www.etes.ucl.ac.be/Francqui/Livre/20.Kraus.pdf.
- KRESL, Peter Karl. «Quebec City, Montreal, and the Impacts of Globalization» *Quebec Studies* 32 (2002): 3-13.
- KYMLICKA, Will. «Introduction», a: Kymlicka, Will (ed.), *The Rights of Minority Cultures*. Oxford: Oxford University Press, 1995, p. 1-27.
- . *Finding Our Way: Rethinking Ethnocultural Relations In Canada*. Toronto: Oxford University Press, 1998.
- KYMLICKA, Will & Christine STRAEHLE. «Cosmopolitanism, Nation-States and Minority Nationalism: A critical review of recent literature», *European Journal of Philosophy* 7:1, 1999, p. 65-88.
- KYMLICKA, Will & Wayne NORMAN, eds. *Citizenship in Diverse Societies*. Toronto: Oxford University Press, 2000.
- LABRIE, Normand. «Stratégies politiques de reproduction sociale pour les

- communautés de langues minoritaires», *Sociolinguistica* 16 (2002), p. 14-22.
- LABRIE, Normand & Gilles FORLOT (dirs.). *L'enjeu de la langue en Ontario français*. Sudbury: Prise de Parole, 1999.
- LAMARRE, Patricia. «Le multilinguisme des jeunes allophones québécois: ressource sociétale et défi éducatif», *Correspondance* vol. 6, n. 3, febrer 2001, en línia: <http://www.ccdmd.qc.ca/correspo/Corr6-3/Multi.html>
- LAPONCE, Jean. «Ethnicity and Solidarity: Comments on Laitin and Grin», a: P. Van Paryjs (ed.) *Cultural Diversity versus Economic Solidarity*, Brussel·les: De Boeck et Larcier, 2004, p. 203-209, en línia: www.etes.ucl.ac.be/Francqui/Livre/14.Laponce.pdf.
- LASELVA, Samuel V. *The Moral Foundations of Canadian Federalism: Paradoxes, Achievements, and Tragedies of Nationhood*. Mont-real: McGill-Queen's University Press, 1996.
- LI, Peter S. (ed.). *Race and ethnic relations in Canada*. Toronto: Oxford University Press, 1990.
- LI, Peter S. «Race and Ethnicity», a: LI, 1990, p. 3-17.
- MAHANT, Edelgard E. & Graeme S. MOUNT, «The U.S. Cultural Impact upon Canada.» *American Review of Canadian Studies* 31 (2001): 449-465.
- MALLIKARJUN, B. «Globalization and Indian languages», Paper presented in the «International Conference on Linguistic Cultural Identity and International Communication — Maintaining Language Diversity in the Face of Globalization», Munic, Alemanya, 25 gener 2003, en línia: <http://www.languageinindia.com>.
- MARÍ, Isidor. «El multilingüisme de les empreses en el mercat mundial: l'estratègia britànica com a exemple», *Noves SL*, tardor-hivern 2006, en línia: <http://www.gencat.net/presidencia/lleugcat/noves>.
- MARSHALL, David F. (ed). *Language planning. Focusschrift in honor of Joshua A. Fishman on the occasion of his 65th birthday*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1991.
- MARTEL, Angéline. «La politique linguistique canadienne et québécoise. Entre stratégie de pouvoir et identité», a: *Globe, Revue internationale d'études québécoises*, 2 (2), 1999, p. 37-64.
- . «Politique linguistique, valeurs sociales et sciences. Réflexions dans le cadre de la politique linguistique québécoise». *International Journal of the Sociology of Language*, p. 158, 2002.
- . «Fragilité des droits constitutionnels des minorités linguistiques : l'é-

- ducation au Canada», a: T. Fleiner, P. Nelde & J. Turi (eds.). *Droits et langue(s) d'enseignement*. Institut du Fédéralisme, Fribourg, Suïssa. Bâle Genève Munich: Helbing & Lichtenhahn, 2001, p. 141-160.
- MATURANA, H. y F. VARELA, *El árbol del conocimiento*. Madrid: Debate, 1990.
- MAURAS, Jacques & Michael A. MORRIS (eds.). *Languages in a globalising world*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- MAURAS, Jacques. «Towards a new global linguistic order?», a: Maurais & Morris (2003), p. 13-36.
- . «Equality, maintenance, globalization. Lessons from Canada», a: Tonkin & Reagan 2003, p. 87-97.
- MCANDREW, Marie. *Immigration et diversité à l'école: le débat québécois dans une perspective comparative*. Mont-real: Les Presses de l'Université de Montréal, 2001.
- MCRÆ, Kenneht D. *Conflict and Compromise in Multilingual Societies: Switzerland*. Waterloo: Wilfred Laurier University Press, 2a ed., 1998.
- . «Multiculturalism in Switzerland». (Text prepared for a Conference marking the 150th anniversary of the Swiss Constitution of 1848, held at the University of British Columbia's Institute of European Studies on November 20, 1998(b)), en línia: <http://www.ies.ubc.ca/events/swiss/mcrae.html>.
- MCRÖBERTS, Kenneth. «Quebec: Province, Nation, or 'Distinct Society'?», a: Michael Whittington & Glenn Williams. *Canadian Politics in the 1990s*. Scarborough, ON: Nelson Canadian, 1990, p. 80-101.
- . *Quebec: Social Change and Political Crisis*. Toronto: McClelland and Stewart, 1993.
- . *Misconceiving Canada: The Struggle for National Unity*. Toronto: Oxford University Press, 1997.
- . «Canada and the Multinational State». *Canadian Journal of Political Science* 34 (2001): 683-713.
- . *Catalonia: Nation Building Within a State*. Toronto: Oxford University Press, 2001.
- MCRÖBERTS, Kenneth (ed.). *Beyond Quebec: Taking Stock of Canada*. Mont-real: McGill-Queen's University Press, 1995.
- MERCIER, Guy. «Mondialisation et diversité culturelle. Le témoignage du Québec et du Canada», a: *Cahiers de Géographie du Québec*, vol. 48, n. 135, 2004, p. 429-433.

- MORIN, Edgar. *La Méthode. 4. Les idées. Leur habitat, leur vie, leur moeurs, leur organisation*. Paris: Seuil, 1991.
- . *Terre-patrie*. Paris: Seuil, 1993.
- MORRIS, Michael A. (dir.), *Les politiques linguistiques canadiennes*. Paris: L'Harmattan, 2004.
- . «Effects of North American Integration on Linguistic Diversity», 2003, en línea: <http://www.cslf.gouv.qc.ca/Seminaire/Conferences/Morrispaper.doc>
- MONIÈRE, D. *Pour comprendre le nationalisme du Québec et ailleurs*. Mont-real: Presses de l'Université de Montréal, 2001.
- MORTIMER, Edward (ed.). *People, Nation & State. The meaning of ethnicity & nationalism*. Londres/Nova York: I.B. Tauris Publ., 1999.
- MORTIMER, Edward. «Introduction», a: Mortimer, 1999, p. vi-xvii.
- MUFWENE, Salikoko S. «Globalization and the Myth of Killer Languages: What's Really Going on?», a: Huggan, Graham, & Stephan Klasen (eds.), *Perspectives on Endangerment*. Leipzig: Olms, 2005, p. 19-48.
- MURRAY, Stuart. «Introduction», a: Murray, Stuart, *Not on any map. Essays on Postcoloniality and Cultural Nationalism*. Exeter, Devon: University of Exeter Press, 1997, p. 1-18.
- NELDE, Peter. «Prerequisites for a new european language policy», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 21, n. 5, 2000, p. 442-450.
- NETTLE, Daniel & Suzanne ROMAINE. *Vanishing voices. The extinction of the World's languages*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- NISBETT, Richard E. *The geography of thought*. Nova York: Free Press, 2003.
- OAKES, Leigh. «From internationalisation to globalisation. Language and the nationalist revival in Sweden», *Language Problems and Language Planning* 29:2, 2005, p. 151-176.
- OUTLAW, Lucius. «Philosophy, ethnicity, and race», a: Hord, Fred Lee & Jonathan Scott Lee (eds.), *I am because we are. Readings in black philosophy*. Amherst: University of Massachusetts Press, 1995, p. 304-328.
- PAQUIN, Stéphane. *La revanche des petites nations*. Mont-real: VLB éd., 2001.
- PAREKH, Bhikhu. «Defining national identity in a multicultural society», a: Mortimer, 1999, p. 66-74.
- PENDAKUR, Ravi. *Speaking in tongues. Heritage Language Maintenance*

- and Transfer in Canada*. Ottawa: Dept. of Multiculturalism and Citizenship, 1990.
- PHILLIPSON, Robert. *Linguistic Imperialism*. Oxford: OUP, 1992.
- PINKER, Steven. «Yes, genes can be selfish», *The Times* (4-3-2006), en línia: www.timesonline.co.uk/article/0,,923-2066881,00.html.
- RICENTO, Thomas & B. BURNABY (eds.). *Language and Politics in the United States and Canada: Myths and Realities*. Mahwah, N. J.: Lawrence Erlbaum Ass., 1998.
- ROBERTSON, R. «Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity», a: Featherstone, M., S. Lash, & R. Robertson (eds.), *Global modernities*. Londres: SAGE, 1995, pp. 25-44.
- ROCHER, Guy. «Introduction», a: Stefanescu, Alexandre & Pierre Geor­geault (eds.), *Le français au Québec. Les nouveaux défis*. Mont-real/ Québec, Éditions Fides/Conseil supérieur de la langue française, 2005, p. 13-28.
- ROY, Olivier. «The elusive cultural community», a: Mortimer, 1999, p. 56-65.
- SCHMID, Carol L. *The politics of language. Conflict, identity and cultural pluralism in comparative perspective*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- SCHWEDA-NICHOLSON, Nancy (ed.). *Languages in the international perspective*. Norwood, New Jersey: Ablex Publ., 1986.
- SMITH, Anthony D. «The nation: Real or imagined?», a: Mortimer, 1999, p. 36-42.
- SONNTAG, S.K. *The local politics of global English. Case studies in linguistic globalization*. Lanham, M.D.: Lexington Books, 2003.
- SPOLSKY, Bernard. *Language policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- STOJANOVIC, Nenad. «Swiss nation-state and its patriotism. A critique of Will Kymlicka's account of multinational states», *Polis / R.C.S.P./C.P.S.R.*, vol. 11, Número especial 2003, en línia: www.polis.sciencespobordeaux.fr/voll1ns/stojanovic.pdf
- TAN, Peter K.W., «The medium-of-instruction debate in Malaysia. English as a Malaysian language?», *Language Problems & Language Planning* 29:1 (2005), p. 47-66.
- TAYLOR, Charles. *Reconciling the Solitudes: Essays on Canadian Federalism and Nationalism*. Mont-real: McGill-Queen's University Press, 1993.

- TONKIN, Humphrey. «The search for a global linguistic strategy», a: Maurais, J., & M. A. Morris (eds.), 2003, p. 319-333.
- TONKIN, Humphrey & Timothy REAGAN (eds.). *Language in the 21st century*. Amsterdam: John Benjamins, 2003.
- Truchot, Claude. «Towards a language policy for the European Community», a: Marshall (ed.), 1991, p. 87-104.
- . «L'internationalisation et les langues. Effets et enjeux linguistiques de la mondialisation des échanges», a: *Langue nationale et mondialisation: enjeux et défis pour le français: Actes du séminaire*, 1994, en línea: <http://www.cslf.gouv.qc.ca/Publications/PubF149/F149ch2.html>
- TULLY, James. *Strange Multiplicity: Constitutionalism in an Age of Diversity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- VAN PARIJS, Philippe. «Cultural Diversity versus Economic Solidarity», Lecture at Harvard's Center for Ethics and the Professions, 8 abril, 2004. Resum en línea: <http://www.ethics.harvard.edu/vanparijssummary.php>.
- VARELA, Lía. «La Argentina y las políticas lingüísticas de fin de siglo», *Boletim 24 ABRALIN* (Associação Brasileira de Linguística), en línea: <http://www.unb.br/abralin/index.php?id=8&boletim=24&tema=05>.
- . «Mi nombre es nadie. La política lingüística del Estado Argentino», *Unidad en la diversidad*, 11-4-2001, en línea: http://www.unidadenladiversidad.com/opinion/opinion_ant/2001/abril_01/opinion_110401.htm#El%20inglés%20comienza%20a%20ser%20sinónimo%20de%20lingua%20franca.
- WALLERSTEIN, Immanuel. «Cultures in Conflict? Who are We? Who are the Others?», Y.K. Pao Distinguished Chair Lecture, Center for Cultural Studies, Hong Kong University of Science and Technology, set. 20, 2000, en línea.
- WEINSTEIN, Brian. *The Civic Tongue: Political Consequences of Language Choices*. Nova York: Longman, 1983.
- WOEHLING, Jose. «Politiques et législations linguistiques au Canada : divergences et convergences entre le Québec, les provinces anglophones et les autorités fédérales», a: Le Pourhiet, A.-M (dir.), *Langue(s) et constitution(s)*. París: Economica — Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 2004, p. 113-129.
- . «Conflits et complémentarités entre les politiques linguistiques en vigueur au Québec, au niveau fédéral et dans le reste du Canada», a: Noreau, Pierre & José Woerhling (dirs.), *Appartenances, institutions et citoyenneté*. Mont-real: Wilson & Lafleur, 2005, p. 295-319.

- WOEHLING, Jose & André TREMBLAY, «Les dispositions de la Charte relatives aux langues officielles», a: Beaudoin, Gérald-A. & Errol Mendes (dirs.). *Canadian Charter of Rights and Freedoms — Charte canadienne des droits et libertés*. Markham (Ont.), LexisNexis Butterworths, 2005, p. 1025-1091.
- WRIGHT, Sue. *Language policy and language planning. From nationalism to globalisation*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave MacMillan, 2004.
- WRIGHT, Sue & H. Kelly HOLMES (eds.). *Managing language diversity*. Clevedon: Multilingual Matters, 1998.
- YBAÑEZ BUENO, Eloy. «Presencia del idioma español en los organismos y en las conferencias internacionales», *Congreso internacional sobre lenguas neolatinas en la comunicación especializada* (Mèxic, 28/29-11-2002), en línia, http://unilat.org/dtil/cong_com_esp/comunicaciones_es/ybanez_bueno.htm#a.

En aquest moment històric «glocal» –global i local alhora– tenen lloc simultàniament diversos processos com ara la globalització tecnoeconòmica, la construcció d'entitats polítiques supraestats i els nous moviments migratoris, que poden provocar crisis importants en les ideologies i representacions de la realitat, en els principis polítics que organitzen els usos lingüístics de les societats humanes i, certament, en les pràctiques mateixes dels individus. Aquest estudi, doncs, examina de manera integrada quins camins comencen a prendre aquestes transformacions en les escales mundial, continental, estatal i/o nacional, tot reexaminant críticament els models clàssics d'estructuració dels Estats multilingües i de les institucions supraestats, i els impactes dels nous desplaçaments migratoris en les societats receptores.

Els resultats indiquen que l'anglès va essent l'única llengua capaç ara com ara de fer de *lingua franca* entre els distints conjunts lingüístics del planeta, alhora, però, que també es dona una important consolidació de l'extensió d'altres grans llengües. Això vol dir que la Humanitat tendirà a poliglòtitzar-se cada vegada més, fins i tot en països fins ara freqüentment monolingües, fet que podrà portar a més situacions d'instabilitat sociolingüística i identitària, que poden encara augmentar amb els nous moviments migratoris massius. Es proposa, per tant, la necessitat de consensuar principis justos de distribució de les funcions entre les llengües humanes a l'entorn de nous conceptes com ara els de *subsidiarietat lingüística* i/o de *funcions exclusives o preferents*. L'objectiu inajornable és organitzar-nos com a espècie de manera que els distints col·lectius sentin seguretat lingüística i s'afavoreixi alhora la comunicació inter-nacional, l'adaptació lingüística dels desplaçats i la creació d'identitats mútuament compartides.

9 788439 374299